

ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิก
ชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา : ชุมชนสุขสันต์ 26

นรมน นันทมนตรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขานิติศาสตร์พัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2545

ISBN : 974-281-755-3

**COMMUNICATION STRATEGIES OF COMMUNITY LEADERS TO
DEVELOP PUBLIC PARTICIPATION OF COMMUNITY
MEMBERS IN SOLID WASTE REDUCTION :
THE CASE STUDY OF “SUKSAN 26” COMMUNITY**

NORRAMON NANTAMONTRY

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Arts Department of Development Communication Arts
Graduate School, Dhurakijpundit University**

2002

ISBN : 974-281-755-3

กิตติกรรมประกาศ

ในที่สุดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็สำเร็จลงได้เป็นอย่างดี ด้วยความเมตตากรุณาของอาจารย์หลายท่าน ซึ่งผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปารีชาต สถาปิตานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ที่ให้ความรู้ ความใส่ใจและอดทนในการแนะนำตรวจทาน แก้ไขในรายละเอียดทุกขั้นตอนของการทำงาน

รวมทั้งคณาจารย์ท่านอื่นในการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ท่านอาจารย์อรุณ งามดี ประธานกรรมการ ดร.พัฒนพงษ์ จาติเกตุ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ รองศาสตราจารย์ ดร. อรรชรณ ปิรันธน์โอวาท กรรมการผู้แทนทวงฯ ที่ได้เสียสละเวลาให้คำแนะนำ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ขาดมิได้ คือ คุณวิชัย ผิวผ่อง ซึ่งเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำในขั้นตอนการทำวิทยานิพนธ์ และคุณนก เป็นผู้ตรวจทานความเรียบร้อย

ขอบพระคุณ คุณพ่อ และ คุณแม่ ผู้เป็นพลังในทุก ๆ ด้าน ทั้งกำลังภายในยามอ่อนแอ กำลังใจในยามท้อแท้ รวมไปถึงกำลังทรัพย์ยามขาดแคลน

ขอบคุณ คุณประเสริฐ คำแดง และกรรมการชุมชน และสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ทุกท่านที่ช่วยในการค้นหาข้อมูล

ขอบคุณ พี่หม่อม พี่แดง พี่บัญญัติ พี่ป้อม แพร เก่ง สำหรับทุก ๆ อย่าง กำลังใจ คำแนะนำดี ๆ และมิตรภาพระหว่างเพื่อน และเพื่อน ๆ พี่ ๆ คนอื่นอีกมากมาย ที่ช่วยเป็นแรงสนับสนุน และแรงกายในการเก็บข้อมูล

สุดท้ายนี้ ขอขอบความสำเร็จ และความภาคภูมิใจให้คุณพ่อคุณแม่ ผู้สร้างความฝันของผู้เขียนให้เป็นจริง หากมีข้อผิดพลาดใด ๆ ผู้เขียนขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว

นรมน นันทมนตรี

พฤษภาคม 2545

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๘
กิตติกรรมประกาศ	๗
สารบัญตาราง	๗
สารบัญภาพ	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหานำการวิจัย	7
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	7
1.4 ขอบเขตการวิจัย	7
1.5 นิยามศัพท์	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการสื่อสาร	10
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสาร	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม	15
2.4 ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	30
2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน	32
2.6 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล	46
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับคนพิเศษ	51
2.8 แนวคิดความเข้มข้นของสาร	53
2.9 แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม	55

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.10 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชน	57
2.11 แนวคิดการสื่อสารในงานพัฒนาชุมชน	69
2.12 แนวคิดเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะ	71
3.ระเบียบวิธีวิจัย	80
3.1 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	80
3.2 วิธีเข้าถึงข้อมูล	81
3.3 การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	82
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	83
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	84
3.6 การนำเสนอข้อมูล	84
4.ผลการวิจัย	86
4.1 สภาพแวดล้อมและความเป็นมา	86
4.2 ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ในการลดปริมาณขยะ	90
4.3 ปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ...	102
5.สรุป และวิเคราะห์ผลการวิจัย	112
บรรณานุกรม	136
ภาคผนวก ก ตัวอย่างสื่อเฉพาะกิจ และกิจกรรมการลดปริมาณขยะในชุมชน	140
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ในการรวบรวมข้อมูล	153
ภาคผนวก ค ข่าวจากสื่อสิ่งพิมพ์	167
ประวัติผู้เขียน	170

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1. แสดงคุณสมบัติระยะประเภทหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่74

DPU

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกร่างกาย	25
2 แสดงที่ตั้งของชุมชนสุขสันต์ 26	87
3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกร่างกาย	128
4 อิทธิพลของประสบการณ์ต่อผลของการสื่อสาร	129
5 ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ร่วมกัน	130

ชื่อวิทยานิพนธ์ ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา : ชุมชนสุขสันต์ 26

ชื่อนักศึกษา นางสาวนรมน นันทมนตรี

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปารีชาติ สถาปิตานนท์

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

ปีการศึกษา 2544

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะของชุมชนสุขสันต์ 26 และศึกษาปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะ โดยใช้การวิจัยเอกสาร วิจัยภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ที่เป็นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จำนวน 30 คน

ผลการวิจัยพบว่ายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะของชุมชนสุขสันต์ 26 นั้น มี 7 วิธีคือ การนำตนเองมาเป็นสื่อของการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาภายในชุมชนเพื่อให้สมาชิกชุมชนร่วมกันถกถึงทางออกของปัญหา โดยใช้วิธีการคัดแยกขยะ การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน รวมถึงการรณรงค์ต่างๆ การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล ได้แก่ แม่บ้าน และเด็ก ๆ ในชุมชน และการสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับ ได้แก่ เงินที่ได้จากการนำขยะไปขาย

ปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะ คือ มุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน และตนเอง ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกันในชุมชน เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวกับสมาชิกชุมชน เลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย ทำให้สมาชิกชุมชนเข้าใจเนื้อหาไปในแนวทางเดียวกัน ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน และบริบท ได้แก่ นโยบายในการจัดโครงการชุมชนนำร่องในการรักษาความสะอาดและการลดปริมาณขยะในชุมชน

สำนักงานเขตบางกะปิตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร นโยบายสถานศึกษาเกี่ยวกับการรักษา

ความสะอาด นโยบายของมูลนิธิพลเอกชาติ-ชาย ชุณหะวัณที่เข้ามาสนับสนุนโครงการ และ
วัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชนที่เป็นกันเอง

DPU

Thesis Title Communication Strategies of Community Leaders to Develop Public Participation of
Community Members in Solid Waste Reduction: The Case Study of “Suksan-26”
Community

Name Noramon Nantamontry

Thesis advisor Asst.Prof.Dr. Parichart Sathapitanonda

Department Development Communication Arts

Academic Year 2001

ABSTRACT

This Research was aimed to study communication strategies employed by the Community Leaders to promote public participation among Suksan-26 Community members in Solid waste reduction, and to determine communication-related factors influencing public participation of the community in Solid waste reduction. Research methodologies used in the study comprise Documentary Research, Field Study, Observation, and In-depth Interview. Target Population of the Study consists of Community Leaders, Community Committee, and Suksan-26 Community's Members both Children and Adults, totally 30 persons.

The Research identified that seven communication strategies have been used to encourage public participation of the community members in Solid waste reduction. Those strategies are as follows: Model Behavior of the Community leaders in Community Sanitation, Close Contact with the Community members, Problem Pinpoint and Brainstorming among the Community members for Problem-solving Alternatives, In-Community Wire Broadcast of Community-related Information, Meeting arrangement to develop Community Participation in Cross-checking for Transparency, Information Dispersion via Representatives namely Housewives, Children in the Community, and Conveying of what benefits the Community members may receive such as Earning from Solid waste.

The Communication-related Factors influencing public participation of the Community members in Solid waste reduction are as follows: Attitudes of Messengers towards the Community, Subject Matter of Messages related to daily-life issues, Proper selection of Medias towards Target groups, Loyalty of

Receivers towards the Community Leaders, and Context such as Bang-Kapi District Office's Policy regarding the Pilot Project of Sanitation and Solid Waste Reduction in the Community, Gen. Chadchai Choonhavan Foundation's Policy to support the Project and Informal Communication Culture within the Community.

D
P
U

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานครเมืองหลวงของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆของสังคม อาทิ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารราชการแผ่นดิน และศูนย์กลางของการประกอบธุรกิจ รวมทั้งเป็นตลาดแรงงานที่สำคัญที่สุด จึงเป็นปัจจัยดึงดูดคนจากภูมิภาคหรือท้องถิ่นต่างๆ ให้เข้ามาประกอบอาชีพหรือพักอาศัยในกรุงเทพมหานคร จากการสำรวจครั้งล่าสุดพบว่าจำนวนประชากรมีมากถึง 10 ล้านคน เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะชุมชนเมือง ประกอบกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ซึ่งมีการผลิตสินค้าชนิดใหม่มากมายหลายประเภท จากตลาดสดกลายเป็นห้างสรรพสินค้า เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกมุมเมือง วิทยาการสมัยใหม่เข้ามาอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของผู้คน ประชาชนสามารถเลือกซื้อได้สะดวกตามความต้องการ ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบริโภคตามกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลทำให้การบริการพื้นฐานสาธารณะโดยเฉพาะ การจัดการและควบคุมสิ่งแวดล้อมของเมือง ไม่เพียงพอต่อความเจริญเติบโตและความเปลี่ยนแปลงของเมือง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาหลายประการ ปัญหาที่สำคัญและเห็นได้ชัดคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ได้แก่ ปัญหาน้ำเสีย น้ำท่วมขัง คุณภาพอากาศมีสภาพเลวลง การทำลายพื้นที่สีเขียว และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล สาเหตุอีกประการหนึ่งคือการเติบโตของเมืองที่มีขนาดใหญ่อย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจจะมีขยะมูลฝอยที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามแหล่งกำเนิด อาทิ ขยะจากบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นเศษอาหารที่เหลือจากการเตรียม การปรุงและการบริโภค รวมทั้งเศษกระดาษ พลาสติก และของที่ไม่ใช้แล้ว ขยะจากโรงงานอุตสาหกรรมก็มีลักษณะต่างๆ แปรเปลี่ยนตามประเภทอุตสาหกรรมนั้นๆ ขยะที่ถูกทิ้งอยู่ตามถนน แม่น้ำลำคลอง ที่สาธารณะต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นใบไม้ เศษกระดาษ ถุงพลาสติก เศษดิน เป็นต้น ซึ่งมูลฝอยที่เกิดขึ้นเหล่านี้หากปล่อยปละละเลยไม่ดำเนินการเก็บรวบรวมนำไปกำจัดอย่างถูกต้องเหมาะสมหรือการจัดการที่ไม่ถูกสุขลักษณะจะทำให้เกิดปัญหามาอีกมากมาย อาทิ ก่อให้เกิด

น้ำเสีย ที่เกิดจากกองขยะบนพื้น เมื่อฝนตกลงมาบนกองขยะจะเกิดน้ำเสีย และความสกปรกไหลลงสู่แหล่งน้ำอาจทำให้เกิดภาวะมลพิษ

อากาศเสีย ที่เกิดจากการเผาขยะกลางแจ้ง ก่อให้เกิดควัน และสารพิษปะปนในอากาศ ทำให้คุณภาพอากาศเสีย

การปนเปื้อนของดินจากการนำขยะลักลอบไปทิ้งหรือจากการเกษตรทำให้ของเสียอันตรายปนเปื้อนในดินมีผลกระทบต่อมนุษย์ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรค และแมลงจากขยะที่กองสะสมอยู่

กองขยะที่เน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็นรบกวน ก่อให้เกิดเหตุรำคาญ ความไม่สวยงามในพื้นที่อันเกิดจากการเก็บขนขยะไม่หมด หรือการกำจัดไม่ถูกวิธี และเกิดอุบัติเหตุจากขยะจำพวก เศษแก้ว ขวดแตก เศษเหล็ก เศษไม้ที่แหลมคม

เกิดการอุดตันทางเดินน้ำ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมขัง แม่น้ำตื้นเขิน หากสถานการณ์การเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะ 10,000 ตันต่อวัน หรือ 3,650,000 ตันต่อปี จะเกิดขึ้นในไม่ช้านี้ และอาจเกิดขึ้นเร็วกว่าที่ได้คาดประมาณไว้ (สำนักรักษาความสะอาด 2542)

ปัญหาขยะในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานครนับวันจะเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันมีปริมาณมูลฝอยถึงประมาณ 7,500ตัน/วัน และคาดว่าปริมาณมูลฝอยนี้จะเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 10,000 ตัน/วัน และ20,000 ตัน/วัน ใน 5 ปี และ 20 ปีข้างหน้าตามลำดับ (โลกก่อสร้าง 2540)

ส่วนการดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอยที่กรุงเทพมหานคร (กทม.) ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน อาทิ การฝังกลบ (SANITARY LANDFILL) การกำจัดโดยการทำปุ๋ยหมัก (COMPOSTING) การกำจัดโดยการใส่เตาเผา (INCINERATION PLANT) และสุดท้ายคือการลดปริมาณขยะ (REUSE/ REDUCE/RECYCLE /REFILL)

จากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นมากมายในแต่ละปี โดยที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาจากภูเขาขยะ ซึ่งขยะบางประเภทสามารถทำลายได้หรือถ้าทำลายได้แต่ไม่ถูกวิธี ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ง่าย เช่น โฟมและพลาสติก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ย่อยสลายและทำลายยากกว่าจะย่อยแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยต้องใช้เวลาประมาณ 20 ปี แล้วประมาณ 200-300 ปีจึงจะย่อยสลาย ถ้าเผาก็จะเกิดมลภาวะจากการทำลายที่เรียกว่า “ กรีนเฮาส์เอฟเฟค ” (มีเดีย ฉบับที่ 84 : 134)

ปริมาณขยะในกรุงเทพมหานคร นับวันมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ จากสถิติที่สำนักรักษาความสะอาด (สนร.) สำรวจไว้เมื่อปี พ.ศ. 2539 พบว่าขยะในพื้นที่ 1,500 ตารางกิโลเมตร ทั่วกรุงเทพมหานครมีประมาณ 7,200 - 7,300 ตัน/วัน และเมื่อต้นปี 2541 ได้มีการสำรวจอีกครั้ง พบว่ามีขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น 8,500 - 9,00 ตัน/วัน นอกจากนี้ ยังคาดการณ์ว่าในปี 2544 จะมีปริมาณขยะสูงถึง 10,4000 ตัน/วัน และจากการสุ่มสำรวจขยะทั้งหมด พบว่ามีขยะกว่า 30% สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้

สมาคมสร้างสรรคไทย (2540) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการแยกประเภทขยะเพื่อรีไซเคิลไว้ดังนี้

1. ขยะลดลง
2. สิ่งแวดล้อมดีขึ้น
3. ลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะในกรุงเทพฯ ได้วันละ 300,000 บาท ปีละ 112 ล้านบาท

ประหยัดค่าน้ำมันรถเก็บขยะได้วันละ 6,200 ลิตร

4. พนักงานเก็บขยะจัดเก็บได้รวดเร็วขึ้น มีประสิทธิภาพดีขึ้น
5. ประหยัดวัตถุดิบ ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดต้นทุนจากการสั่งซื้อวัตถุดิบ
6. ประชาชนได้ประหยัดกับการนำของกลับมาใช้อีก และได้เงินจากการขายขยะ
7. สร้างงานช่วยคนจนให้มีอาชีพและรายได้จากชาเล้ง มีการจ้างงานอย่างต่อเนื่องในโรงงานผลิตสินค้ารีไซเคิล คนงานในร้านรับซื้อของเก่า

กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม บันทึกสำเนาตามรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย (2540)

ในปี พ.ศ. 2540 การใช้ประโยชน์จากของเสียจากชุมชนมีอัตราเพิ่มขึ้น ร้อยละ 7 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2539

ปริมาณขยะที่มีศักยภาพในการนำกลับมาใช้ใหม่ ปี พ.ศ. 2540 จำนวน 6.1 ล้านตัน มีอัตราเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2539 ร้อยละ 3.4

ปริมาณขยะและวัสดุคัดแยกได้ที่นำกลับมาใช้ประโยชน์(คัดแยกได้จากชุมชน) ปี พ.ศ. 2540 จำนวน 1.5 ล้านตัน มีอัตราเพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2539 ร้อยละ 7 โดยวัสดุคัดแยกที่มีจำนวนมาก 3 ลำดับแรก คือ เหล็ก กระดาษ และแก้ว

จากความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหา และผลกระทบจากขยะมูลฝอยที่กำจัดไม่หมด หรือกำจัดอย่างไม่ถูกวิธีนั้นส่งผลอันตรายแก่มนุษย์อย่างมากทั้งทางตรงและทางอ้อม ปัญหาขยะในปัจจุบัน มีความสลับซับซ้อนและยากเกินกว่าที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะแก้ไขได้สำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล เอกชน ชุมชน ธุรกิจ หรือนักวิชาการ ในท่ามกลางปัญหาที่สลับซับซ้อนของสังคมปัจจุบัน พบว่าสถาบันต่างๆทางสังคมเกิดการอ่อนล้าไปตามๆกัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเมือง ราชการ ศาสนา หรือสถาบันการศึกษา กุญแจสำคัญอยู่ที่การร่วมมือกันเป็นประชาสังคมของฝ่ายต่างๆ อาทิเช่น ผู้นำชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาควิชาการ ภาครัฐและภาคธุรกิจ การที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำ หรือแยกกันทำจะไม่มีกำลังเพียงพอที่จะเอาชนะความยากของปัญหาได้

ในการแก้ไขปัญหาขยะล้นเมืองที่ได้ผลและเหมาะสมนั้น คือ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันทุกหน่วยงานมุ่งเร่งคิดหายุทธวิธีต่างๆ ในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ยุทธวิธีที่ใช้นั้นเป็นยุทธวิธีทางการสื่อสารแทบทั้งหมด การสื่อสารดังกล่าว มีทั้งการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การรณรงค์ต่างๆ ที่ต้องใช้สื่อ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ โปสเตอร์ แผ่นพับ ป้ายรณรงค์ริมถนน สื่อทางโทรทัศน์ วิทยุ และ สื่อบุคคล เป็นต้น สื่อต่างๆ ที่ปรากฏอยู่นี้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้การรณรงค์ การประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ความรู้ที่แต่ละหน่วยงานต้องการเผยแพร่ไปสู่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้ง การนำหลักของคนรุ่นก่อนๆ ที่ใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ อย่างถนอมรักษาและเข้าใจในคุณค่า ซึ่งกระบวนการลดละ วัสดุฟุ่มเฟือย (Reduce) และการนำบรรจุภัณฑ์/อุปกรณ์กลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) กลับมาเผยแพร่อีกครั้ง ทั้งนี้สมควรเน้นความเข้าใจในทางปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีหรือคำจำกัดความต่างๆ โดยเริ่มจากการสร้างค่านิยมการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย จากในปัจจุบันแม้มีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่หันมารณรงค์ แก้ไขปัญหาปริมาณขยะกันมากขึ้น อาทิ กทม. สมาคมสร้างสรรค์ไทย มูลนิธิเพื่อสิ่งแวดล้อม โครงการตาวิเศษ โครงการहारสอง ตลอดจนผู้ผลิตบรรจุภัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น แต่สุดท้ายก็ต้องเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมเร่งแก้ไขอย่างจริงจัง (กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม , 2542)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้ระบุไว้ชัดเจนในการให้ประชาชน

มีส่วนร่วม และอำนาจมากขึ้นในการบริหารงานแผ่นดิน ให้ประชาชนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐ และชุมชนในการบำรุงรักษา คุ้มครอง และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพชีวิตของประชาชน โดยรัฐดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าว โดยร่วมค้นหาปัญหาพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

- ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา
- ร่วมค้นหาและพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหา
- ร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
- ร่วมประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

ปัญหาขยะจึงต้องอาศัยประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาเพราะประชาชนทุกคนอยู่ในฐานะของผู้มีส่วนร่วมในการสร้างปัญหาและฐานะของผู้ที่ต้องเข้าร่วมในการจัดการกับปัญหา เพราะประชาชนมีสิทธิและอำนาจตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว แต่การที่จะทำให้เกิด

การสื่อสาร (Communication) เป็นขบวนการติดต่อ ส่งข่าวสารทำความเข้าใจระหว่างบุคคล หรือองค์การ เพื่อให้เกิดความเข้าใจไปในแนวเดียวกัน ทั้งผู้ส่งข่าวและผู้รับ ในกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือเป็นการกระทำที่ผู้สื่อสารแลกเปลี่ยนข่าวสาร แนวความคิดต่อกัน ทำให้การสื่อสารเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้อง และใช้ประโยชน์กันอย่างกว้างขวางในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทางที่ถูกต้อง หากขาดการสื่อสารก็จะทำให้ขบวนการบริหารงานไม่สามารถดำเนินงานอะไรที่มีการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เผยแพร่ออกไปให้บุคคลอื่นทราบและเข้าใจถึงการดำเนินงานนั้นๆย่อมจะได้รับการสนับสนุน หากไม่มีการเผยแพร่ หรือ การสื่อสารที่ดี อาจเข้าใจการดำเนินงานนั้นไปในทางที่ผิดพลาดได้ง่าย ฉะนั้นการสื่อสารมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำกับสมาชิกชุมชน ยุทธวิธีการสื่อสารต่างๆสามารถสนับสนุนความสำเร็จของโครงการในชุมชนให้สมบูรณ์รวดเร็วขึ้น จากการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ พบว่าการจัดการแก้ไขปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชน หรือกิจกรรมของชุมชนที่ต้องการความร่วมมือจากประชาชนโดยส่วนรวมพบว่า สาเหตุที่ขาดความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิกชุมชน เนื่องจากขาดการเอาใจใส่เกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสาร นั่นเอง

ทุกวันนี้ปัญหาขยะยังเป็นปัญหาระดับต้นๆที่กรุงเทพฯจะต้องแก้ไขต่อไปท่ามกลางเมืองหลวงที่มีแต่ความวุ่นวาย พลุกพล่านไปด้วยผู้คน ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบาย และณรงค์ ใช้การสื่อสารช่วยในการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ไปยังประชาชน เพื่อให้รับทราบปัญหาและให้ประชาชนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับโครงการแยกมูลฝอยก่อนนำทิ้งและการกำจัดของเสียอันตรายของกรุงเทพมหานคร เป็นโครงการประเภทส่งเสริมด้านการพัฒนาการรักษาความสะอาด โดยบรรจุอยู่ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535-2539) แผนสาขาสีเขียวและสิ่งแวดล้อมจัดการมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและของเสียอันตราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการรักษาความสะอาดและการจัดการขยะ เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากขยะประเภทหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกหรือซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ อาทิ ขวด อลูมิเนียม เหล็ก แก้ว และกระดาษ เป็นต้น โครงการนี้เป็นโครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนานาสากลประเทศที่เจริญทางเศรษฐกิจประสบความสำเร็จสามารถ ซึ่งมีชุมชนหนึ่งที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นกรณีศึกษาที่มีประชาชนในชุมชนแห่งนั้นตระหนักถึงปัญหาขยะ และทราบดีว่าหากจะแก้ไขปัญหามาอย่างจริงจังจำเป็นต้องทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกกับปัญหา และร่วมกันแก้ไขโดยเริ่มที่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และเมืองตามลำดับ **ชุมชนสุขสันต์ 26** มีจุดเด่นที่ผู้วิจัยสนใจ นอกเหนือจากการเป็นชุมชนที่ทำตาม

1. ชุมชนนี้ได้รับรางวัลมากมาย ดังนี้

- การประกวดชุมชนเป้าหมายดีเด่นประจำปี 2536 จาก ศาสตราจารย์ ร้อยเอก กฤษณา อรุณวัฒน์ ณ อยุธยา
- รางวัลรักษาความสะอาดดีเด่นและรักษาสีสิ่งแวดล้อมจากนายพิจิตต รัตตกุล(ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร)
- การประกวดสถานศึกษาและชุมชนดีเด่นในการสู้ภัยเศรษฐกิจประเภทชุมชน ประจำปี 2541 จากนายอาทร จันทร์วิมล (เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ)

- ผู้สนับสนุนในการแยกขยะอย่างยั่งยืน จากกรมอาชีวศึกษา ปี 2542

2. ผู้นำชุมชน (นายประเสริฐ คำแดง) ได้รับรางวัล “เพชรกรุงเทพ” ซึ่งเป็นรางวัลเชิดชูเกียรติบุคคลดีเด่น ของ กรุงเทพฯ สาขาบริการสังคม ประจำปี 2541 และเป็นวิทยากรให้กับมูลนิธิพลฯเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรอีกหลายแห่ง เพื่อบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการลดปัญหาขยะพติด การลดปริมาณขยะ และการก่อตั้งชุมชนเข้มแข็ง

3. ชุมชนนี้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่างๆ ดังนี้

- มูลนิธิ พลฯเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม
- สำนักงานเขตบางกะปิ
- กองทุน SIF (กองทุนเพื่อสังคม)
- โรงงาน วงศ์พาณิชย์ จ.พิษณุโลก ศูนย์รีไซเคิล

ชุมชนสุขสันต์ 26 เป็นชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ที่ต่อสู้กับปัญหาขยะชุมชน ชุมชนสุขสันต์ 26 เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2538 ในพื้นที่ 45 ไร่ หมู่ 7 ซอยลาดพร้าว 101 ถนนลาดพร้าว เขตบางกะปิ มี 162 หลังคาเรือน ประธานชุมชน คือ นายประเสริฐ คำแดง เป็นผู้ริเริ่มโครงการลดปริมาณขยะชุมชน และทำขยะหอม ซึ่งโครงการลดปริมาณขยะชุมชนของชุมชนสุขสันต์ 26 นี้ มีการขยายผลไปถึงชุมชนใกล้เคียงและเป็นแบบอย่างในการศึกษาเพื่อนำไปขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ ดังที่เทศบาลแปดริ้ว จ. ฉะเชิงเทราได้มาศึกษาการจัดการขยะของชุมชนดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นของตน และเกิดเป็น “โครงการขยะแลกไข่” เป็นต้น ซึ่งผลของโครงการเป็นที่น่าพอใจ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างมาก

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ปัจจัยการสื่อสารอะไรบ้างที่ทำให้สมาชิกชุมชนเข้ามามี

ลดปริมาณขยะเป็นอย่างไร และรวมทั้งสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการนั้นเป็นอย่างไร

ปัญหาในการวิจัย

1. ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ
2. ปัจจัยทางการสื่อสารอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ของชุมชนสุขสันต์ 26
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะ

ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 เท่านั้น ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ผู้วิจัยต้องการศึกษานั้น เป็นยุทธวิธีที่เกี่ยวกับการสื่อสาร รวมถึงการใช้สื่อต่างๆที่มีต่อสมาชิกชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะเท่านั้น

นิยามศัพท์

ยุทธวิธีการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการใดๆในการสื่อสารที่นำมาใช้เพื่อสร้างความเข้าใจในระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งเป็นวิธีที่ผู้ส่งสารสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้รับสารเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ เกิดความรู้สึกเห็นด้วยหรือมองเห็นความสำคัญ ยินยอมปฏิบัติตาม อาทิ วิธีการสื่อสาร การขอความร่วมมือร่วมกันรักษาความสะอาด และคัดแยกขยะในชุมชน

ปัจจัยการสื่อสาร หมายถึง องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสารอันส่งผลต่อการขยายตัวและ ดำรงอยู่ของชุมชน โดยอาจพิจารณาจากรายละเอียดต่างๆ อาทิเช่น

- ผู้ส่งสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำการสื่อสารเกี่ยวกับแนวคิดการลดปริมาณขยะในชุมชน หรือกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้นให้สมาชิกชุมชนได้รับทราบ

- สาร หมายถึง เนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดการลดปริมาณขยะในชุมชน วิธีการจัดการขยะในชุมชนตามแนวคิดการลดปริมาณขยะ

- สื่อ หมายถึง ช่องทางในการถ่ายทอดแนวคิด แนวทางปฏิบัติของการลดปริมาณขยะให้สมาชิกชุมชนทราบ โดยช่องทางนี้อาจได้แก่ กิจกรรม บุคคล และสื่อมวลชน

- ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับข้อมูลข่าวสารต่างๆเกี่ยวกับแนวคิดการลดปริมาณขยะ หรือกิจกรรมต่างๆในชุมชน แล้วทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารดังกล่าว ตลอดจนอาจนำไปยึดถือปฏิบัติ

- บริบท หมายถึง คุณลักษณะทางกายภาพ หมายรวมถึงวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของสังคมนั้นๆ

วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบของความคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกมาร่วมกัน โดยกลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายๆกัน เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมคล้ายกัน และเกิดขึ้นได้ด้วยระบบการสื่อสารในสังคม ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อาทิ การสมาคม การพูดคุยแบบเป็นกันเอง ใช้ภาษาเดียวกัน เป็นต้น

ผู้นำชุมชน หมายถึง บุคคลที่มีอิทธิพลซึ่งนำความคิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน หรือ ผู้ที่สมาชิกชุมชนให้การนับถือ เชื่อถือ และปฏิบัติตาม ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ประธานชุมชน (ผู้ริเริ่มโครงการลดปริมาณขยะชุมชน)

การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกชุมชนเข้ามามีบทบาททางด้านการแสดงความคิดเห็น และระดับการเข้าร่วมทำกิจกรรมในโครงการลดปริมาณขยะชุมชน อาทิ การคัดแยกขยะการประชุมหารือ เป็นต้น

สมาชิกชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนสุขสันต์ 26 จำนวน 162 ครัวเรือน

การลดปริมาณขยะ หมายถึง การคัดแยกขยะโดยแบ่งเป็นประเภทต่างๆ เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ซ่อมแซม แปรสภาพเป็นของใช้ต่างๆ ขายให้โรงงาน หรือทำขยะหอม เป็นต้น เพื่อลดปริมาณขยะชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาเป็นประโยชน์ในการกำหนดยุทธวิธี เทคนิค วิธีการในการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และนำไปขยายผลการพัฒนาไปสู่ชุมชนอื่นต่อไป
2. เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับการจัดการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในเขตเมืองในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป
3. เป็นแนวทางในการค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับงานสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน เช่นการจัด การขยะในชุมชน

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แนวทางในการศึกษาโดยอาศัยจากการค้นคว้าเอกสารต่างๆ แนวความคิด และทฤษฎี รวมถึงผลงานการวิจัยที่มีผู้ที่ได้ทำการศึกษามาแล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้นำมา รวบรวมประมวลมานำเสนอ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบ และปัจจัยทางการสื่อสาร
2. แนวความคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีของการสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม
4. แนวความคิด ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน
6. แนวความคิดความเข้มข้นของสาร
7. แนวความคิดเกี่ยวกับคนพิเศษ
8. แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดเพื่อสังคม
9. แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน
10. แนวคิดด้านการสื่อสารในการพัฒนาชุมชน
11. แนวความคิด ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล
12. แนวความคิดเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะ

แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการสื่อสาร

การสื่อสาร (ปรมะ สตะเวทิน , 2540 : 30) คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสารจากบุคคล ฝายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร(receivre) โดย ผ่านสื่อ

จากความหมายของ “การสื่อสาร” ข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการสื่อสารนั้น ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. ผู้ส่งสาร (source)
2. สาร (message)
3. สื่อ(channel)

4. ผู้รับสาร(receiver)

ในแต่ละองค์ประกอบก็จะมีปัจจัยที่จะส่งเสริม หรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร

1. ผู้ส่งสาร (source)

มีปัจจัยอยู่ 4 ประการ ที่จะช่วยเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร นั่น คือ

1.1 ทักษะในการสื่อสาร คือ ความสามารถ หรือความชำนาญ ในการที่จะถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาเพื่อให้ผู้รับสารได้ทราบ และเข้าใจอย่างถูกต้อง อีกทั้งสามารถ โน้มน้าวใจผู้รับสารได้

1.2 ทศนคติ คือ ท่าทีหรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่ง ทศนคติของผู้ส่งสาร แบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

- ทศนคติต่อตนเอง การที่ผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จในการสื่อสารได้นั้น จำเป็นต้องมีความมั่นใจในตนเอง
- ทศนคติต่อเรื่องที่จะสื่อสาร ผู้ส่งสารจะต้องมีความเชื่อ หรือเลื่อมใสในเรื่องที่ตนเองทำการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ
- ทศนคติต่อผู้รับสาร ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อพฤติกรรมในการสื่อสารของผู้ส่งสาร เพราะว่าถ้าผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้รับสารแล้วก็จะทำให้อยากที่จะสื่อสารด้วย และพยายามเลือกคำพูดที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความพอใจ

1.3 ความรู้ ผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่ตนเองจะทำการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

1.4 สถานภาพในสังคม และวัฒนธรรม จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของผู้ส่งสาร เนื่องจากว่าสถานภาพ และวัฒนธรรม จะเป็นตัวกำหนดว่าผู้ส่งสารควรจะปฏิบัติตัวอย่างไร ในการสื่อสาร

2. สาร (message)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการสื่อสาร มี 3 ประการ คือ

2.1 รหัสสาร คือ สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการถ่ายทอดความคิด ข่าวสาร ฯลฯ เช่น ภาษา

2.2 เนื้อหาสาร คือ สิ่งที่เป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดความคิด และความคิดของผู้ส่งสาร

2.3 การจัดสาร คือ การตัดสินใจของการเลือกและเรียบเรียงรหัส และเนื้อหาสาร เป็นไปในรูปแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ โดยแต่ละคนจะมีลีลาในการจัดสารแตกต่างกันไป

3. สื่อ(channel)

เป็นช่องทางในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร การที่จะให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์การสื่อสาร อาทิสื่อเฉพาะกิจ (Special Media) ได้แก่ สื่อประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ (Audio-visual Media) สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ (Printed Media) ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ ป้ายประกาศต่างๆ สื่อชุมชน ได้แก่ หอกระจายข่าวประจำชุมชน เป็นต้น

4. ผู้รับสาร(receiver)

มีปัจจัย 4 ประการ เช่นเดียวกับผู้ส่งสาร ในการที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว คือ

4.1 ทักษะในการสื่อสาร ผู้รับสารจะต้องมีความสามารถในการรับ และถอดรหัสสารของผู้ส่งสารได้

4.2 ทักษะเช่นเดียวกับผู้ส่งสาร ซึ่งจะแบ่งปัจจัยทางด้านทัศนคติออกเป็น 3 ประการ

- ทักษะต่อตนเอง ในการเป็นผู้รับสารนั้น ถ้าผู้รับสารมีความเชื่อมั่นในตนเอง โอกาสที่จะเข้าใจในสารของผู้ส่งสารก็จะมีมาก

- ทักษะต่อสาร เป็นปัจจัยในการเพิ่มหรือลดประสิทธิภาพของการสื่อสาร

- ทักษะต่อผู้ส่งสาร หากผู้รับสารมีความเชื่อมั่น หรือประทับใจในตัวผู้ส่งสาร

โอกาสที่การสื่อสารจะประสบความสำเร็จก็จะมีมาก

จากองค์ประกอบของการสื่อสารทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมต่างๆของบุคคลที่แสดงออกมา โดยปัจจัยทางการสื่อสารนั้น ซึ่งได้แก่ บุคลิกภาพ ความน่าเชื่อถือ ทักษะ ฯลฯ อย่างเช่น ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเป็นตัวกำหนดปฏิกิริยาของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร นอกจากความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารแล้ว ความรู้สึกรับสารต่อผู้ส่งสาร บุคลิกภาพของผู้สื่อสารทั้งสองฝ่าย ก็เป็นตัวกำหนดปฏิกิริยาตอบสนองต่อเนื้อหาของข่าวสารที่ส่งมา ดังนั้นการที่มนุษย์มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อข่าวสารเรื่องเดียวกันต่างก็เพราะคนเรามีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ที่แตกต่างกันนั่นเอง (ชนวิดี บุญลือ , 2531:486)

ลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ทำให้สามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการสื่อสารมาใช้เป็นกรอบเพื่อการศึกษา และใช้ประกอบในการค้นหาคำตอบของปัญหาคำถามการวิจัยในข้อสอง คือ ปัจจัยการสื่อสารอะไรที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะ

แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสาร

เดิมเราใช้คำว่ายุทธวิธีในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำสงคราม ซึ่งหมายถึง การวางแผนในการทำสงครามและกำหนดวิธีในการรบ แต่ในภายหลังได้มีการนำคำว่ายุทธวิธีมาใช้กับกิจกรรมอื่นของมนุษย์ ซึ่งนับว่าเป็นการใช้ที่เหมาะสม เพราะกิจกรรมสงครามไม่ใช่กิจกรรมเพียงชนิดเดียวของมนุษย์ที่จำเป็นต้องมีการวางแผน

โดยทั่วไปพฤติกรรมที่มีเหตุผลทุกชนิดจะมีลักษณะของการคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต คนที่มีเหตุผลจะเป็นคนที่คิดก่อนที่จะลงมือกระทำ เมื่อคนที่มีเหตุผลทราบว่าตนต้องการจะทำอะไร ก็จะพิจารณาและประเมินทางเลือกต่างๆที่จะทำให้ตนบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ และจะสรุปเหตุผลทั้งด้านบวกและด้านลบว่าจะทำตามทางเลือกอันไหนดี โดยจะคำนึงถึงประสิทธิภาพต้นทุน และอื่นๆ หลังจากนั้นก็จะเลือกทางเลือกอันหนึ่งเป็นวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย

ยุทธวิธี คือ แผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ เพื่อกำหนดวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย การตัดสินใจหมายถึง การที่ต้องทำอะไร โดยใคร เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และเพื่ออะไร ส่วนวิธีการหมายถึง การใช้อำนาจ ใช้พลังงาน และใช้ทรัพยากรอื่นๆ ในสัดส่วนที่เหมาะสมกับขนาดหรือความยากง่ายของเป้าหมายที่วางไว้

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า พฤติกรรมที่มีการวางแผนยุทธวิธีเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับพฤติกรรมที่ทำอะไรโดยลืบลืบนั่นๆ หรือโดยสัญชาตญาณ อย่างไรก็ตามพฤติกรรมทั้งสองชนิดนี้อาจเกิดคู่กันในตัวบุคคลที่มีเหตุผล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ต่างๆ แต่ตามหลักการ พฤติกรรมที่มีการวางแผนยุทธวิธีจะเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญมากกว่า ทั้งนี้ เพราะความคิดจะเป็นสิ่งที่กำหนดหรือมีอิทธิพลต่อการกระทำ การตัดสินใจเป็นสิ่งที่ต้องมาก่อนการลงมือกระทำ

พฤติกรรมสื่อสารตามแนวทางยุทธวิธี

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับยุทธวิธีของการสื่อสารอาจถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องมาก่อนกระบวนการสื่อสาร แผนในการสื่อสารจะมาก่อนการกระทำในการสื่อสาร แต่กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับยุทธวิธีของการสื่อสารอาจถือว่าเป็นสิ่งที่มาทีหลังกระบวนการสื่อสาร เช่นเดียวกันความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสารที่ออกไป หรืออีกนัยหนึ่งผลที่เกิดขึ้นในผู้รับสารนั้น ในขั้นสุดท้ายอยู่กับการตัดสินใจของผู้รับสาร

อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการในการกำหนดยุทธวิธีของการสื่อสารเกี่ยวข้องกับระบบสองระบบคือ ระบบแหล่งสาร และระบบผู้รับสาร ส่วนกระบวนการสื่อสารเกี่ยวข้องกับระบบช่องสาร และสาร และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการตัดสินใจในแหล่งสาร และกระบวนการตัดสินใจในผู้รับสาร

กระบวนการตัดสินใจในแหล่งสารทำให้แหล่งสารมีหน้าที่ในการผลิตสาร เผยแพร่สาร และประเมินประสิทธิภาพของการสื่อสาร แหล่งสารจะเป็นผู้ตัดสินใจว่า จะส่งสารอะไร ไปถึงใคร เพื่ออะไร การตัดสินใจเหล่านี้เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหา ผู้รับสารและความตั้งใจ ด้วยเหตุนี้ แหล่งสารจะตัดสินใจว่าจะส่งสารอย่างไรและจะส่งสารเมื่อไร การตัดสินใจเหล่านี้เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นเป็นหัวใจของยุทธวิธีของการสื่อสาร การตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการผลิต (อาทิอาทิเช่น โครงสร้างของสาร การปฏิบัติต่อสาร ปริมาณหรือความยาวของสาร ฯลฯ) การเผยแพร่ การใช้สาร (อาทิเช่น โอกาส ความถี่ และการเลือกใช้ช่องสารที่มีอยู่) และการประเมินสาร (อาทิเช่น กำหนดให้มีมาตรการที่จะวัดอิทธิพลหรือผลกระทบของการสื่อสาร)

กระบวนการสื่อสารจะเริ่มขึ้นเมื่อแหล่งสารพยายามนำยุทธวิธีที่ตนได้ตัดสินใจไปแล้วออกไปปฏิบัติ กระบวนการตัดสินใจในผู้รับสารจะสะท้อนให้เห็นจากพฤติกรรมกรรมการเลือกใช้สาร และพฤติกรรมกรรมการยอมรับหรือการปฏิเสธสาร การตัดสินใจที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการเลือกใช้สารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเปิดรับสาร (ซึ่งรวมถึงการความตั้งใจ) การรับรู้ (ซึ่งรวมถึงการแปลหรือตีความสาร) และการจำสาร หลังจากนั้นผู้รับสารก็ตัดสินใจที่จะยอมรับสารโดยปฏิบัติตามคำแนะนำในสารนั้น หรือปฏิเสธสารนั้น และจุดนี้เอง (จุดที่แสดงเจตนาว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธของผู้รับสาร) ที่เป็นสิ่งตัดสินใจว่ามีประสิทธิภาพ หรือความล้มเหลวของความพยายามในการส่งสารของแหล่งสาร

จะเห็นได้จากที่กล่าวแล้วว่า กระบวนการตัดสินใจของแหล่งสารและผู้รับสารต่างมีอิทธิพลต่อกระบวนการสื่อสาร สิ่งที่ผู้ส่งสารคิดและตัดสินใจก่อนที่จะส่งสารเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่กำหนดว่า แหล่งสารจะส่งสารจริงๆอย่างไร และความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสารก็ขึ้นอยู่กับ การที่ผู้รับสารคิดหรือตัดสินใจเกี่ยวกับสารที่ตนได้รับอย่างไรด้วย

ในทางตรงกันข้าม กระบวนการสื่อสารก็มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจ การปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปโดยแหล่งสาร หลังจากที่ได้รับการปฏิบัติตอบสนองจากผู้รับสาร อาจถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลที่กระบวนการสื่อสารมีผลต่อสารกระบวนการตัดสินใจ ยุทธวิธีของการพัฒนา ยุทธวิธีของการสื่อสาร และความสัมพันธ์ระหว่างยุทธวิธีทั้งสอง

ยุทธวิธีของการพัฒนา คือ การตัดสินใจต่างๆ ที่เกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือเทคนิคที่จำเป็นสำหรับการวางแผน และการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมตามเป้าหมายที่กำหนด

ยุทธวิธีของการสื่อสาร คือ การตัดสินใจต่างๆที่เกี่ยวกับการที่จะสื่อสารอะไร ไปยังใคร เมื่อไร เพื่ออะไร และอย่างไร

เพราะฉะนั้นยุทธวิธีของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา คือ การตัดสินใจต่างๆที่เกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารหรือการที่จะนำการสื่อสารไปใช้ในการพัฒนาให้ตรงตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร การตัดสินใจเหล่านี้เป็นผลมาจากยุทธวิธีของการพัฒนา และการตัดสินใจเพื่อสนับสนุนยุทธวิธีของการพัฒนา

จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างยุทธวิธีของการพัฒนาและยุทธวิธีของยุทธวิธีของการสื่อสาร การแยกกระบวนการพัฒนาและกระบวนการสื่อสารออกจากกันจึงเป็นการแยกกัน ในทางความคิดเพื่อช่วยในการวิเคราะห์เท่านั้น ถ้ามองสังคมทุกสังคม จะเห็นว่าไม่มีสังคมใดที่ปราศจากการสื่อสาร กล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการสื่อสาร เพราะฉะนั้นกระบวนการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยหรือโดยผ่านกระบวนการสื่อสารเท่านั้น (การสื่อสารและการพัฒนา, เสถียร เขยประทับ, 2528)

แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสารนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการศึกษา และใช้ค้นหา คำตอบของปัญหามาการวิจัยในข้อหนึ่ง คือผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะชุมชนสุขสันต์ 26

การแพร่กระจายนวัตกรรม

Rogers (1995:11) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรม (innovations) ว่าหมายถึง ความคิด การกระทำ หรือสิ่งของซึ่งบุคคลเห็นว่าเป็นของใหม่ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นของใหม่นับแต่แรกพบหรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับที่บุคคลรับรู้ว่าเป็นของใหม่โดยความเห็นของบุคคลเอง ซึ่งจะเป็นเครื่องตัดสินใจ การตอบสนองของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้น ถ้าบุคคลเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับตน สิ่งนั้นก็ป็นนวัตกรรม คำว่า “ใหม่” ตามความหมายของนวัตกรรมไม่ใช่ความคิด การกระทำหรือสิ่งของใหม่จริงๆเท่านั้น บุคคลอาจเคยมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นมาก่อน แต่ยังไม่เกิดทัศนคติที่จะชอบหรือไม่ชอบหรือยังไม่เคยยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้นๆ

คุณลักษณะของนวัตกรรม

การยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมใดๆ รวมทั้งความเร็วหรือช้าในการยอมรับนวัตกรรมนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของนวัตกรรมดังต่อไปนี้ (Rogers 1995:15-16)

- 1) ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ(relative advantages) คือการที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกกว่า

นวัตกรรมนั้นดีกว่า มีประโยชน์มากกว่าสิ่งเก่าหรือวิธีปฏิบัติเก่าที่นวัตกรรมถูกมาใช้แทนที่

2) ความเข้ากันได้ (compatibility) คือการที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมรู้สึกว่าการนวัตกรรมนั้นเข้ากันได้กับค่านิยม ประสบการณ์ในอดีตตลอดจนถึงความต้องการของตน

3) ความสลับซับซ้อน (complexity) คือระดับความยากง่ายตามความรู้สึกของกลุ่มเป้าหมายในการที่จะเข้าใจหรือที่จะน่านวัตกรรมไปใช้

4) การนำไปทดลองใช้ได้ (trialability) นวัตกรรมใดสามารถแบ่งส่วนเพื่อนำไปทดลองใช้ จะถูกยอมรับได้เร็ว เพราะผู้รับรู้สึกว่าคุณมีความเสี่ยงน้อย

5) การสังเกตเห็นผลได้ (observability) คือระดับที่ผลของนวัตกรรมสังเกตได้ หรือการที่ได้เห็นผู้อื่นใช้นวัตกรรมนั้น

รูปแบบการตัดสินใจของบุคคลในการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม

การตัดสินใจของบุคคลในการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมหรือไม่นั้นมีรูปแบบการตัดสินใจคือ

1) ความสมัครใจของตน (optional decisions) เป็นการตัดสินใจของบุคคลนั้นโดยไม่คำนึงถึงการตัดสินใจของสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม และผลการตัดสินใจไม่มีผลกระทบต่อคนอื่นในสังคม

2) การตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในระบบสังคม (collective decision) เกิดขึ้นโดยมีความเห็นสอดคล้องร่วมกันของสมาชิกในสังคม เนื่องจากผลของการตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อสมาชิกในระบบสังคมด้วย

3) การตัดสินใจโดยบุคคลที่มีอำนาจในระบบสังคมหนึ่งๆ (authority decision) อาจเป็นบุคคลเดียวหรือกลุ่ม เช่น ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองหรือการบริหารจัดการ และผลของการตัดสินใจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในระบบสังคม

4) การตัดสินใจเกิดขึ้นหลังจากการตัดสินใจครั้งแรกไปแล้ว (contingent decision) เป็นการตัดสินใจโดยสมาชิกในสังคมที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสามลักษณะข้างต้นในครั้งแรก

ขั้นตอนการตัดสินใจของบุคคลในการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม

การตัดสินใจในระดับบุคคลเกี่ยวกับนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติต่อนวัตกรรม เพื่อตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธการน่านวัตกรรมไปใช้และทบทวนการตัดสินใจนั้น ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นเกิดความรู้ (knowledge stage)
2. ขั้นโน้มน้าวใจ (persuasion stage)
3. ขั้นตัดสินใจ (decision stage)
4. ขั้นนำไปใช้ (implementation stage)

5. ขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation stage)

ขั้นเกิดความรู้ (Knowledge stage)

ขั้นเกิดความรู้ คือ การที่บุคคลเปิดการรับรู้ถึงการมีอยู่ของนวัตกรรม และพอเข้าใจว่านวัตกรรมนั้นสามารถทำอะไรได้บ้าง ความรู้ที่เกิดขึ้นในขั้นนี้แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

ก) ความรู้ที่ทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับนวัตกรรม ได้แก่ ความรู้ที่ว่า มีนวัตกรรมเกิดขึ้นแล้ว (what is the innovation?) และนวัตกรรมนั้นทำหน้าที่อะไรบ้าง(how does it work?)

ข) ความรู้เกี่ยวกับการใช้นวัตกรรม(how-to knowledge) ประกอบด้วยความรู้จำเป็นในการใช้นวัตกรรมอย่างเหมาะสม ถูกต้องและปลอดภัย ยิ่งนวัตกรรมมีความซับซ้อนมากขึ้นเพียงใด ความจำเป็นที่ต้องมีความรู้ประเภทนี้ก็ยิ่งมากขึ้น

ค) ความรู้เกี่ยวกับหลักการที่จะช่วยให้เห็นนวัตกรรมบรรลุผลในหน้าที่ (principle knowledge) ประกอบด้วยข้อมูลข่าวสารที่สนับสนุนการทำงานของนวัตกรรม เช่นความรู้เกี่ยวกับเชื้อโรคและการระบาดของโรค ทำให้เข้าใจว่า ทำไมต้องฉีดวัคซีนหรือการใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ

อย่างไรก็ตาม การมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมและการยอมรับไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกัน กล่าวคือ บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมหลายอย่างแต่ไม่ยอมรับไปใช้เลย เพราะนวัตกรรมนั้นไม่เกี่ยวข้องหรือไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ดังนั้นความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมก็จะหยุดอยู่ที่ขั้นความรู้ โดยไม่ผ่านไปสู่อื่นๆของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

ขั้นโน้มน้าวใจ (Persuasion stage)

ขั้นนี้บุคคลจะสร้างทัศนคติชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในนวัตกรรมในขั้นนี้ บุคคลจะมีความรู้สึกผูกพันกับนวัตกรรมมากขึ้น มีการแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติมอย่างจริงจัง และมีการเลือกรับรู้ (selective perception) ในขั้นโน้มน้าวใจ บุคคลจะแสวงหาคำตอบว่าจะนำนวัตกรรมไปใช้อย่างไร มีผลดีผลเสียอย่างไร ดังนั้น คุณลักษณะของนวัตกรรมเช่น ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความยุ่งยากหรือสลับซับซ้อนจึงมีผลอย่างมากต่อการรับรู้ของบุคคลในขั้นนี้

ในกรณีที่เป็นนวัตกรรมเกี่ยวกับการป้องกัน (a preventive innovation) ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่บุคคลยอมรับเพื่อหลีกเลี่ยงผลของเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การคุมกำเนิด เข็มขัดนิรภัย บุคคลจะมีการยอมรับนวัตกรรมที่เกี่ยวกับการป้องกันต่ำ จึงต้องมีการสร้างเงื่อนไขของการกระทำ (cue to action) และต้องอาศัยความสมัครใจของผู้รับนวัตกรรมหรือการใช้สิ่งล่อใจ(incentive) จากหน่วยงานพัฒนา

ขั้นตัดสินใจ (Decision stage)

ขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลดำเนินกิจกรรมไปสู่การเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ความจริงการเลือกมีอยู่ทุกขั้นตอนในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น ขั้นความรู้ ต้องเลือกว่า

ขั้นนำไปใช้ (Implementation stage)

เมื่อบุคคลมีการตัดสินใจยอมรับ ก็จะมีการนำไปใช้อย่างเต็มรูปแบบ และเมื่อใช้ไประยะหนึ่ง ก็อาจมีการคัดแปลงนวัตกรรม สาเหตุที่มีการคัดแปลงนวัตกรรม ได้แก่

- ก) นวัตกรรมมีความสลับซับซ้อนยากต่อการเข้าใจ
- ข) เมื่อผู้รับนวัตกรรมขาดความรู้ในรายละเอียดเกี่ยวกับนวัตกรรม
- ค) เมื่อนวัตกรรมเป็นความคิดหรือเครื่องมือที่สามารถดัดแปลงได้ง่ายๆ

และนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆได้อีก

- ง) เมื่อนวัตกรรมสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้อย่างกว้างขวาง
- ช) เมื่อกลุ่มผู้รับนวัตกรรมต้องการสร้างความภูมิใจของท้องถิ่นว่ามี

นวัตกรรมเป็นของตนเอง

- ฉ) เมื่อหน่วยงานพัฒนาต้องการให้มีการปรับเปลี่ยน (Rogers, 1983:

180-181)

ขั้นทบทวนการนำไปใช้ (Confirmation stage)

การศึกษาวิจัยพบว่า การตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ไม่ใช่ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม นั่นคือ หลังจากตัดสินใจในทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งไปแล้ว บุคคลจะพยายามหาข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจของตน เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่สอดคล้องในความคิด (dissonance) หรือลดความรู้สึกที่ไม่ดี (pain) ของการตัดสินใจที่แล้มาแล้ว (Rogers, 1983:184-185)

ลักษณะการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในขั้นทบทวนการนำไปใช้มีดังนี้

- ก) ยังคงใช้นวัตกรรมนั้นต่อไป (continued adoption)
- ข) ยังคงปฏิเสธที่จะใช้นวัตกรรมนั้น (continued rejection)
- ค) จากที่เคยปฏิเสธมาแล้วเปลี่ยนใจมายอมรับนวัตกรรม (later adoption)
- ง) จากที่เคยใช้นวัตกรรม ต่อมาตัดสินใจเลิกใช้นวัตกรรม (discontinued)

เนื่องจากมีนวัตกรรมใหม่ที่ดีกว่า (replacement discontinuance) หรือไม่พอใจ ในผลที่เกิดขึ้น (disenchantment discontinuance) (Rogers, 1983:165)

ช่องทางการสื่อสาร

เนื่องจากการแพร่กระจายนวัตกรรมเป็นสาขาหนึ่งของการสื่อสาร กระบวนการแพร่กระจาย นวัตกรรมจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับกับกระบวนการสื่อสาร กล่าวคือจะต้องมีกระบวนการที่สารถูก ถ่ายทอดไปยังผู้รับสารโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับ สารโดยสารนั้นจะถูกส่งผ่านช่องทางการสื่อสาร ซึ่งผลการวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นถึงบทบาทของช่อง ทางการสื่อสารกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมดังนี้

สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยอาศัยการ ติดต่อดสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป (เสถียร เขยประทับ, 2528)

สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพและความสำคัญ โดยเฉพาะในขั้นการจูงใจและ การตัดสินใจของผู้รับสาร เนื่องจากสื่อบุคคลมีคุณลักษณะเด่นๆดังนี้

ก) การไหลของข่าวสารเป็นลักษณะทวิวิธี (two way communication) ทำให้ ง่ายต่อการตอบโต้ระหว่างกันได้ทันที ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนา กันได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากเนื้อหาในการสนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

ข) การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ (selective exposure)

ค) การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะมีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชัก จูงใจให้คล้อยตาม

ง) ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อในข้อตัดสินใจและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและ นับถือ มากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน (เสถียร เขยประทับ, 2528; กนกรัตน์ สุชะวัฒนะ, 2534)

Rogers และ Shoemaker (1971: 145) กล่าวว่า สื่อบุคคลแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภทคือ

ก) บุคคลที่มีความผูกพัน ความใกล้ชิดกันได้แก่ คนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน บุคคลที่ต้องติดต่อเป็นประจำทุกวัน

ข) บุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ บุคคลที่มีความน่าเชื่อถือมาก การจูงใจก็ยังมีประ สิทธิภาพมากขึ้น ทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จ

Rogers และ Shoemaker (1971) ยังกล่าวอีกว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใดๆเกิดการ ยอมรับในสารที่เสนอออกไปหรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุดเพื่อให้มีการยอมรับสารนั้น ควรที่จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมี ประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติและ พฤติกรรม Rogers (1995) กล่าวว่า การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นถ้าผู้ส่งสารและผู้รับสารมี ลักษณะคล้ายคลึงกัน (homophily) กล่าวคือ มีความเชื่อ การศึกษา ลักษณะทางสังคม และความชอบ

นอกจากนี้ Rogers กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ดีในกรณีที่ผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือสูง ซึ่ง Hovland, Janis และ Kelly, (1968:21) กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารหมายถึง ความสามารถหรือความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (competent or expertness) และน่าไว้วางใจ (trustworthiness) กล่าวคือ ผู้ส่งสารที่มีความรู้ในเรื่องที่ตนเองทำการสื่อสารเป็นอย่างดีและมีลักษณะที่ผู้รับสารมีความเชื่อมั่นว่ามีความจริงใจ การสื่อสารนั้นย่อมมีโอกาสที่จะสัมฤทธิ์ผล

เบอร์โล และคณะ (อ้างถึงใน อรรถกร ปิลันธน์โอวาท, 2537) ทำการวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้ข้อสรุปว่า มีปัจจัย 3 ประการที่ผู้รับสารมักใช้ในการตัดสินใจความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารได้แก่

ก) ปัจจัยที่สร้างความอบอุ่นใจ (safety factor) คือลักษณะเกี่ยวกับความเป็นมิตร ใจดี น่าคบ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ขัดคอใคร ร่าเริง สุภาพ สงบเยือกเย็น เอื้อเฟื้อ อดทน มีศีลธรรม ยุติธรรม เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย รู้จักให้อภัย

ข) ปัจจัยเรื่องคุณสมบัติ (qualification factor) ได้แก่ มีประสบการณ์ มีความสามารถ มีความชำนาญ ได้รับการฝึกฝน เป็นผู้รู้ มีเชี่ยวชาญ มีอำนาจในหน้าที่

ค) ปัจจัยด้านพลวัตของผู้ส่งสาร (dynamic factor) เช่น มีความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น ว่องไว รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้รับสารจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารมีความละเอียด คล้ายคลึงกับผู้รับสาร และมีความน่าเชื่อถือ ดังนั้น สื่อบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายในการยอมรับหรือเปลี่ยนแปลงการกระทำ

เสถียร เขยประทับ (2528) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

ก) การติดต่อโดยตรง (direct contact) เป็นการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจหรือชักจูงโน้มน้าวใจกับประชาชนโดยตรง แต่มีข้อจำกัดคือ ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

ข) การติดต่อผ่านกลุ่มคณะ (group contact of community public) กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม โดยที่กลุ่มต่างๆ จะช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ เช่น การประชุมสัมมนา ก็คือ การจัดกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารได้

ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีผลต่อการสัมฤทธิ์ผลในการ โน้มน้าวใจอีกลักษณะหนึ่ง คือ การจัดประชุมระหว่างประชาชนในชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปของสื่อกิจกรรม

สื่อกิจกรรม

อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท (2537) ได้อ้างถึงคำกล่าวของอริสโตเติลที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Zoon Politikon) ไม่มีใครสามารถอยู่โดดเดี่ยวได้เป็นเวลานาน นักวิชาการตะวันตกหลายท่านสรุปว่าการได้เข้าร่วมอยู่ในสังคมหรือได้รับการยอมรับในสังคมเป็นแรงจูงใจที่บังคับให้บุคคลยอมทำตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ ดังนั้น ในการจูงใจจึงควรบอกให้รู้ว่าคนส่วนมากเขาคิดเขาทำอย่างไรที่เสนอแนะนี้สอดคล้องกับ Hovland, Janis และ Kelly, (1968:134) ที่กล่าวว่า ความสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสารไม่ได้มาจากคุณสมบัติของผู้ส่งสารอย่างเดียว แต่แนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย จะได้รับอิทธิพลจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและการพบปะสังสรรค์ด้วยเช่นกัน Bettinghaus (1980:38) ได้อ้างถึงผลงานวิจัยของ Newcomb Homans ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มไว้ว่า เมื่อบุคคลหลายๆคนมีการรวมกันเป็นกลุ่มแล้ว ความสัมฤทธิ์ผลในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ย่อมง่ายและรวดเร็วกว่าการที่บุคคลต้องตัดสินใจคนเดียว

สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง สื่อที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะและจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจได้แก่ หนังสือ คู่มือ จุลสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ สไลด์ เทปตลับ เป็นต้น (เสถียร เขยประทับ, 2533:99)

การจัดนิทรรศการ ในงานวิจัยนี้หมายถึง การจัดนิทรรศการร่วมกับสื่อกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มกันของประชาชนในชุมชน อันเป็นไปตามหลักการสื่อสารโดยใช้ความรู้สึกของการมีส่วนร่วมมาเป็นประโยชน์ (อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท 2537) กล่าวว่า การจัดสถานที่ที่ใช้ในการแสดงนิทรรศการนั้น ควรมีสิ่งสะดุดตาเพื่อการสื่อสารที่สามารถเรียกร้องความสนใจ และกระตุ้นให้บุคคลมีจิตใจยึดอยู่กับกลุ่ม โดยผ่านอุปกรณ์ที่มีอยู่ในการจัดสถานที่นั้น การจัดนิทรรศการยังเป็นหนทางที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมโดยตรงกับโครงการอันจะมีผลให้การโน้มน้าวใจสัมฤทธิ์ผลได้ สอดคล้องกับที่ Zimbardo และ Leippe (1991) ซึ่งกล่าวถึงความสม่ำเสมอในการที่ทัศนคติจะนำมาซึ่งพฤติกรรมว่า ทัศนคติที่มาจากประสบการณ์ตรงจะมีผลต่อการเกิดพฤติกรรมเด่นชัดมากกว่าทัศนคติที่เกิดจากประสบการณ์อ้อม และจากการวิจัยของ Wu and Shaffer (1987 อ้างใน Roskos-Ewoldsen, 1998) ซึ่งทำการวิจัยเกี่ยวกับความตั้งใจที่เกี่ยวข้องกับสาร โดยให้ผู้ร่วมการทดลองแสดงทัศนคติเกี่ยวกับเนยถั่วไขมันต่ำ 2 ชนิด โดยกลุ่มหนึ่งมีประสบการณ์ตรง (ทดลองรับประทาน) อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีประสบการณ์ตรงแต่มีการพูดตั้งคู้ใจ ผลการวิจัยพบว่า

ทัศนคติที่มาจากประสบการณ์ตรงมีผลต่อการจำสารได้ดีกว่าทัศนคติที่มาจากประสบการณ์อ้อม

สื่อเสียงตามสายในชุมชน หรือหอกระจายข่าวเป็นสื่อทางเสียงที่มีอยู่ในเกือบทุกชุมชนที่ชาวบ้านคุ้นเคย เมื่อสื่อได้ออกอากาศไปแล้วคนในชุมชนจะได้ยินพร้อมๆกัน โดยมีผู้จัดตารางเนื้อหาและเวลาออกอากาศ เรียกว่าผู้ประกาศหรือผู้ดูแลหอกระจายข่าว ข่าวสารที่นำมาออกอากาศทำได้ทั้ง

ข้อดีของสื่อเสียงตามสายคือ ในเวลาที่เปิด ประชาชนที่อยู่ในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงจะ 'ได้ยินพร้อมๆกันหมด' ไม่ว่าจะอยากฟังหรือไม่ก็ตาม การใช้สื่อเสียงตามสายใช้ได้ง่ายไม่ซับซ้อน สะดวก และราคาถูก แต่มีข้อด้อยคือ ความดัง-ค่อย ความชัดเจนของเสียงที่กระจายออกไปไม่เท่ากัน และไม่สม่ำเสมอ ประสิทธิภาพของเสียงขึ้นอยู่กับทำเล ตำแหน่ง และทิศทางของการติดตั้งลำโพงและกำลังส่งของเครื่องขยายเสียงและลำโพง เวลาในการปิดเปิดต้องเหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมประจำวันของกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลเนื้อหาที่จะเสนอผ่านสื่อชนิดนี้จะต้องไม่ยาวเกินไป และมีความสั้น กระชับ ชัดเจน (ฝ่ายเผยแพร่และสื่อสาร และฝ่ายโภชนาการชุมชน,2535)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลต่อการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายในการยอมรับหรือเปลี่ยนแปลงการกระทำมากที่สุดคือ สื่อบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ส่งสารที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับสาร นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสื่อเสียงตามสาย สื่อกิจกรรม สื่อเฉพาะกิจ ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลในการโน้มน้าวใจมากยิ่งขึ้น ดังที่สำนักงานการวิจัยการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยยูทาห์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อหลายประเภทในการโน้มน้าวใจ ผลปรากฏว่า การใช้สื่อหลายประเภทจะช่วยให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจ โดยเฉพาะในกรณีที่นวัตกรรมนั้นเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ (Murphy, 1980) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจสมาชิกชุมชนให้มีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชน จึงควรมีการใช้สื่อหลายประเภท

จากแนวคิดเกี่ยวกับการแพร่กระจายนวัตกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ประสิทธิภาพของการแพร่กระจายนวัตกรรมขึ้นอยู่กับความสามารถในการโน้มน้าวใจของผู้ส่งสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นโน้มน้าวใจ ของการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมของบุคคล (persuasion stage) ซึ่งจะมีการแสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม และเลือกรับรู้ คุณลักษณะของนวัตกรรมมีผลอย่างมากต่อการรับรู้ของบุคคลในขั้นนี้ ดังนั้น ผู้ทำการสื่อสารนวัตกรรมจึงควรนำกลยุทธ์การโน้มน้าวใจมาใช้สื่อสารให้ผู้รับสารทราบคำตอบว่าจะนำนวัตกรรมไปใช้อย่างไร มีผลดีผลเสียอย่างไร และยอมรับนวัตกรรมนั้นในที่สุด

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

การสื่อสารที่จะมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นพฤติกรรมนั้น ผู้ส่งสารจะต้องมีความเข้าใจเงื่อนไขทั้งในส่วนบุคคลและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้รับสารเป็น

คนหนึ่งๆจะมีความละเอียดอ่อน (susceptible) ต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใดอาจพิจารณาได้จาก

1. ลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ เนื่องจากมีผลต่อประสบการณ์ในการเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแตกต่างกัน
2. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะทำการสื่อสารเป็นอย่างไร
3. พฤติกรรมบางอย่างที่กลุ่มเป้าหมายมีอยู่ นั้น ได้รับอิทธิพลมาจากใครในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน เป็นต้น ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารจึงควรกำหนดไว้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่บุคคลที่ผู้ส่งสารต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกลุ่มเป้าหมายรอง ได้แก่ บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก

องค์ประกอบภายในของผู้รับสาร

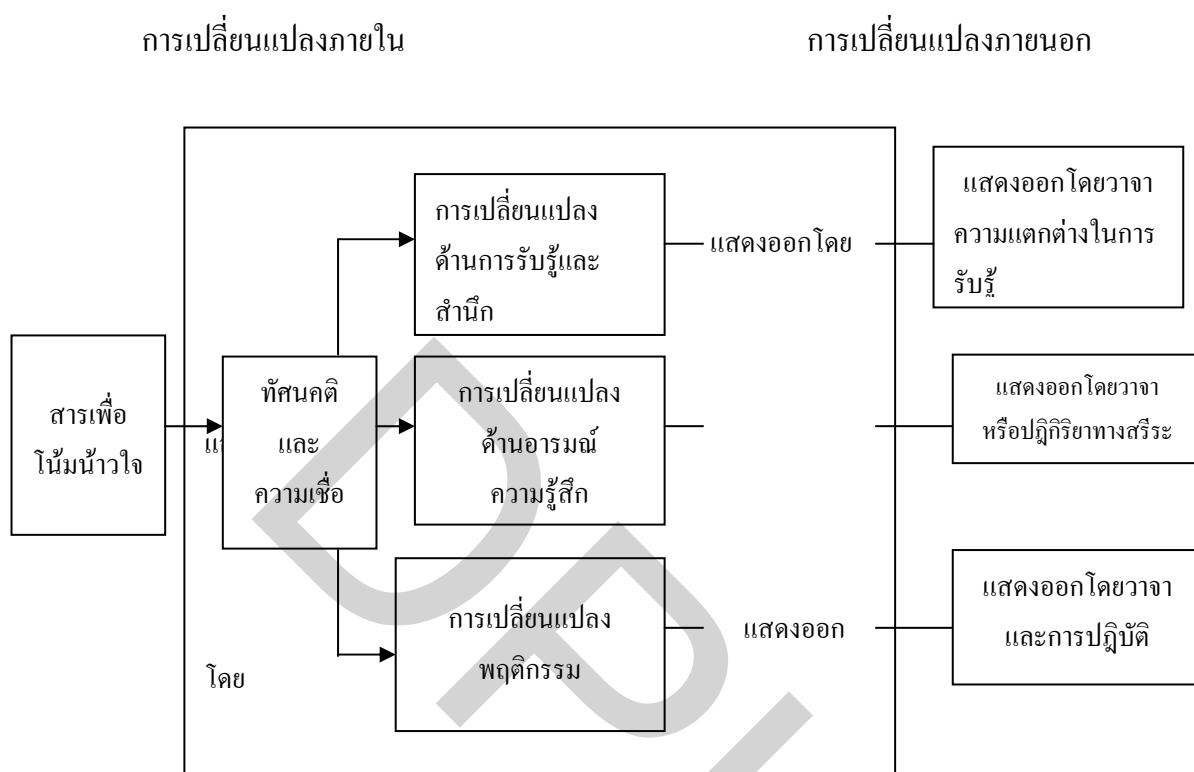
1. ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ได้แก่ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร อำนาจและบทบาททางสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ
2. การวิเคราะห์สถานการณ์ ได้แก่ การค้นหาและทำความเข้าใจสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ทั้งสภาพทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนที่จะทำการสื่อสาร
3. ความแตกต่างของสื่อ ความน่าไว้วางใจของสารจะแตกต่างกันเมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล เปรียบเทียบกับการสื่อสารผ่านสื่อ เช่นวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น มีข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับการเลือกใช้สื่อคือ กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมการใช้สื่ออย่างไร จึงเลือกใช้สื่อนั้นและต้องใช้สื่อที่มีธรรมชาติเหมาะสมกับเนื้อหาของสารหรือวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร รวมทั้งต้องพิจารณาขนาดของกลุ่มเป้าหมาย ในชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ผู้ส่งสารไม่อาจพบเห็นกับทุกคนได้ จึงอาจต้องใช้สื่อที่มีลักษณะเป็นสื่อมวลชน ทั้งนี้ต้องอยู่กับงบประมาณที่ผู้ส่งสารมีอยู่

การวัดความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจนั้น Hovland, Janis และ Kelly,(1968:278-281) ได้อ้างถึงงานวิจัยของ Janis และ King ซึ่งทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกให้มีการทำกิจกรรมต่างๆและมีการพูดคุยกัน เรียกว่า กลุ่มที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น(active participants) ขณะที่กลุ่มที่ 2 ซึ่งเรียกว่า กลุ่มควบคุมที่มีลักษณะเป็นผู้รับสาร (passive controls) เป็นกลุ่มควบคุมที่ไม่ให้มีการกระทำกิจกรรมใดๆ มีเพียงการอ่านและฟังเท่านั้น ผลการทดลองพบว่า กลุ่มแรกมีความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจมากกว่ากลุ่มที่ 2 ดังนั้น Hovland, Janis และ Kelly จึงสรุปว่า การวัดความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจสามารถวัดได้จากการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (active participants) และระยะเวลาที่เกิดผล (duration of effects) ซึ่งบุคคลทั้งสามได้อ้างถึงการศึกษานี้ของ Hovland และ Weiss ที่พบว่า เมื่อผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือน้อย ระยะเวลาเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เนื่องจากอาจต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้รับสาร แต่บางครั้งผู้รับสารอาจเปลี่ยนแปลงความคิดในทันทีที่ได้รับสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

Hovland และ Janis (1959 :28) ได้กล่าวถึงการพิจารณาความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจว่า สามารถพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิด การรับรู้ และพฤติกรรม สอดคล้องกับคำกล่าวของ Rosenberg และ Hovland(1960 อ้างถึงใน Bettinghaus and Cody, 1987 : 6) ที่กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจมาจากการเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกและสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรม ซึ่ง Dillard และ Seibold (1993 cited in Roskos-ewoldsen, 1998 : 186) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เช่นกันว่า ทัศนคตินับบทบาทในการนำมาสร้างสารและชี้ผลของความพยายามในการโน้มน้าวใจจะต้องทำปฏิกิริยากับทัศนคติก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และสำนึก อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรม (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท,2537: 17) ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 1

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกร่างกาย



ที่มา : Bettinghaus and Cody, 1987 : 7 อ้างใน อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2537

ทัศนคติและความเชื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพฤติกรรมและกระบวนการรับรู้และจิตสำนึก กล่าวคือ โดยทั่วไป เมื่อบุคคลมีความรู้ ทัศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้และทัศนคติที่มีอยู่นั้น นั่นคือ ความรู้ (knowledge) ทัศนคติ (attitude) และพฤติกรรม (practice) – (KAP) มีความสัมพันธ์กัน (Rogers, 1995 :70)

Ajzen และ Fishbein (อ้างถึงใน จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์, 2539) กล่าวว่าความตั้งใจกระทำพฤติกรรม (behavior intention) เป็นตัวแปรที่เชื่อมโยงระหว่างทัศนคติและพฤติกรรม โดยความตั้งใจกระทำพฤติกรรมเป็นขั้นประเมิน ซึ่งมีปัจจัยเป็นตัวกำหนด 2 ประการคือ

1. ทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรม คือ การที่บุคคลประเมินการประกอบพฤติกรรมนั้นๆก่อนว่าจะมีผลเป็นบวกหรือเป็นลบและเขาต้องการพฤติกรรมนั้นหรือไม่
2. บรรทัดฐานของกลุ่ม คือ การรับรู้ของบุคคลถึงอิทธิพลของสังคมที่กำหนดให้ตนปฏิบัติหรือไม่ และบุคคลรู้สึกว่าเขาควรคล้อยตามเพียงใด บรรทัดฐานของกลุ่ม เช่น กลุ่ม

อ้างอิง ซึ่งได้แก่บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ครู ผู้นำชุมชน เป็นต้น

เมื่อความขัดแย้งของบรรทัดฐานของกลุ่มและทัศนคติส่วนตัวมีมากขึ้นเพียงใดจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเท่านั้น และเมื่อความขัดแย้งนั้นลดลงถึงระดับที่มีความเหมือน ซึ่งมีความสอดคล้องมากพอ สัดส่วนของการเปลี่ยนแปลงจะลดลง ดังนั้น ถ้าไม่คำนึงถึงทัศนคติที่ยังรากลึกมาก ๆ การที่ผู้ส่งสารเสนอข้อคิดเห็นบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง ผู้ส่งสารสามารถแสดงให้ผู้รับสารเกิดความเคารพและสนใจสารได้ เกิดการแสดงพฤติกรรมที่เกิดจากการปรับตัวเพื่อหลีกเลี่ยงสภาพไม่สมดุลภายในจิตใจตนเองใน 3 ลักษณะคือ การยอมรับพฤติกรรมนั้น การปรับตัวโดยหาข้อมูลเพิ่มเติมและการปฏิเสธพฤติกรรมใดๆ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความไม่คล้อยจองกันในการรับรู้ (Cognitive Dissonance Theory) ที่มีสมมุติฐานสำคัญว่า มนุษย์พยายามหลีกเลี่ยงสภาพไม่สมดุลภายในการรับรู้หรือภายในจิตใจตนเอง เพราะเป็นสภาวะที่ก่อความไม่สบายใจ ความเครียด หรือบางครั้งความเจ็บปวด (อรวรรณ ปีลันธนโอบาท, 2537)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจและการแพร่กระจายนวัตกรรมส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารหรือรูปแบบของช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต่อการแพร่กระจายนวัตกรรม อาทิ

Pedro (1978) ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในการยอมรับยาแก้ปวดที่จัดสรรให้ในประเทศฟิลิปปินส์พบว่า สื่อบุคคลที่มีผลมากที่สุดในการกระตุ้นความรู้ ชัยการโน้มน้าวใจ และกระตุ้นตัดสินใจ

Castillo (1979) ศึกษาการศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารและแหล่งความรู้ทางการเกษตรที่เกษตรกรได้รับว่าเป็นแหล่งข่าวสารที่เป็นบุคคลได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนา เพื่อนบ้านและญาติ

ยุพดี ชัยภักดิ์ (2523) ทำการศึกษารูปแบบของสื่อที่มีต่อการยอมรับฝ้ายพันธุ์ใหม่ของสมาชิกนิคมสร้างตนเอง ลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา พบว่าในระหว่าง 4 สื่อคือ สื่อบุคคล สื่อการประชุมอบรม สื่อการทำไร่สาธิต และสื่อมวลชนนั้น สื่อบุคคลมีบทบาทในการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรของสมาชิกนิคมมากที่สุด สื่อการประชุมอบรมมีบทบาทในการยอมรับฝ้ายพันธุ์ใหม่ของสมาชิกนิคมสร้างตนเองเองลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา รองลงมาจากสื่อบุคคล

ปัญญา ธนะสัมปญ (2535) ศึกษาปัจจัยที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบทและชุมชน ตามข้อเสนอของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดปทุมธานี พบว่าปัจจัยที่มีผลอย่างค่อนข้างชัดเจนต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ คือ รายได้ การติดต่อกับผู้นำท้องถิ่น การติดต่อกับปะเจ้าหน้าทีของรัฐ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ

บัญญัติ ลายพยัคฆ์ (2537) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร จังหวัดระยอง พบว่า การติดต่อกับผู้นำท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมใน

จากผลการวิจัยในตัวอย่างข้างต้น สรุปได้ว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีผลต่อการยอมรับสารเพื่อ
โน้มน้าวใจในชั้นพฤติกรรม สื่อมวลชนจะมีผลต่อการยอมรับสารในชั้นความรู้ งานวิจัยในลักษณะ
ต่อมาที่มีการศึกษากัน เป็นงานวิจัยที่ทำการศึกษาคูณลักษณะทางนวัตกรรมที่มีผลต่อการยอมรับ
นวัตกรรมเช่น

ผุสดี ทรัพย์สาร (2527) ศึกษาคุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลมากที่สุดต่อการยอมรับของ
กลุ่มเป้าหมายกรณีการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาของกลุ่มสตรีประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์
ผักตบชวา บ้านสันป่าม่วง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา และเก็บข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์แบบสอบถามกับสมาชิกกลุ่มสตรีประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวา จำนวน 58 ราย และ
วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ และทดสอบความแตกต่างของการยอมรับในแต่ละคุณลักษณะ
โดยใช้สถิติ Chi-Square ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมมีผลต่อการยอมรับการประดิษฐ์
ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาแตกต่างกันตามลำดับมากไปน้อยคือ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบความเข้ากันได้
ความสามารถสังเกตเห็นผลได้ ความสลับซับซ้อน โดยคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการนำไป
ทดลองใช้ได้ไม่มีผลต่อการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวา เนื่องจากการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์
ผักตบชวาลงทุนต่ำมาก ผักตบชวาเป็นพืชท้องถิ่นที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สามารถเก็บหามาได้เองโดยไม่ต้องซื้อ

เพลินพร ผิวงาม (2533) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมของประชาชนกรณี
โครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำบริโภคในหมู่บ้าน ตำบลคูบัว อำเภอ
เมือง จังหวัดราชบุรี โดยศึกษาแบบวิจัยเชิงสำรวจ และกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจงคือ
สมาชิกในครัวเรือนของหมู่ 6 บ้านสระโบสถ์ หมู่ 7 บ้านใหญ่ และหมู่ 8 บ้านหนองยายแก้ว ซึ่งเป็น
กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำบริโภคในหมู่บ้านจำนวน 176 คน ทำการเก็บข้อมูล
โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่
โครงการจำนวน 11 คน ตามแนวหัวข้อสัมภาษณ์ และประมวลผลโดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ
การวิเคราะห์ความผันแปรทางเดียว

ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้คือ การล้างภาชนะใส่น้ำให้สะอาด
การจัดหาฝาปิดภาชนะใส่น้ำ การยอมรับการสาธิตของผู้นำชุมชนน้ำสะอาด และการเติมคลอรีนใน
ภาชนะใส่น้ำของกลุ่มตัวอย่างนั้น ร้อยละ 72.7 ยอมรับมากคือ ปฏิบัติทุกครั้ง และยอมรับน้อยร้อยละ
27.3 คือ ปฏิบัติเพียงบางครั้ง ด้านความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อคุณลักษณะของนวัตกรรม
ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความสามารถนำไปทดลองใช้ได้ และการสังเกตเห็น
ผลได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม แต่คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ

จากการวิจัยข้างต้นเห็นได้ว่า คุณลักษณะทางนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรม โดยสื่อบุคคลมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม

การสื่อสารในกลุ่ม (Small Group Communication)

คำว่า “กลุ่ม” หมายถึง การรวมตัวของบุคคลซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) มีความสนใจร่วมกันหรือการแสดงออกร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยรับอิทธิพลหรือผลกระทบจากกันและกัน (Mcquail, 1984) อ้างโดย อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2537

Cragan และ Wright (1999) กล่าวว่า กลุ่ม (small group) หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง (few people) มารวมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งมักเป็นการสื่อสารกันแบบเห็นหน้ากัน (face-to-face settings) โดยมีเป้าหมาย (goals) วิถีประชา (norms) และพัฒนา รูปแบบการสื่อสาร (communication pattern) เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกัน (meeting their goals)

Bormann (1990) กล่าวว่า กลุ่มคือการที่คนอย่างน้อย 3 คน มารวมกันดำเนินการสื่อสารแบบเห็นหน้ากัน (face to face) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการรวมกัน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า กลุ่มคือการที่คนอย่างน้อย 3 คน มารวมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการสื่อสารที่นำไปสู่เป้าหมายร่วมกันโดยรับอิทธิพลหรือผลกระทบซึ่งกันและกัน Cragan และ Wright (1999) กล่าวว่า ความเป็นกลุ่มจะมีลักษณะ 9 ประการคือ (1) มีการสื่อสาร (communication) (2) สถานที่ (space) (3) เวลา (time) (4) ขนาดของกลุ่ม (size) (5) การพึ่งพิงกัน (interdependence) (6) บรรทัดฐานกลุ่ม (norms) ที่มาจากการแบ่งปันค่านิยม (value) ความเชื่อ (beliefs) พฤติกรรม (behaviors) และวิธีการไปสู่เป้าหมายกลุ่ม (procedures) ซึ่งทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดความผูกพันของกลุ่ม (cohesiveness) (7) รูปแบบการสื่อสาร (structured communication patterns) (8) เป้าหมายกลุ่ม (group goals) และ (9) การรับรู้ (perception) ในขอบเขตของความเป็นกลุ่มของตนที่แตกต่างไปจากคนนอกกลุ่ม

ประเด็นสำคัญคือ ในเรื่องขนาดของกลุ่มซึ่งไม่ควรใหญ่จนเกินไปจนสมาชิกไม่อาจส่งผลกระทบต่อกันและกันได้ จากการศึกษาถึงพฤติกรรมกรสื่อสารของเบลส์และเบอร์กัตตา (Bales and Bergatta อ้างโดย อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2537) เกี่ยวกับขนาดของกลุ่มที่มีเล็ก พบว่ามีข้อเสียคือ สมาชิกไม่กล้าแสดงความรู้สึกจริง ๆ ของตนออกมา เช่น ไม่เข้าใจสารก็ไม่กล้าบอก เพราะเห็นว่าเป็นคนอื่น ๆ เข้าใจหมดแล้ว ดังนั้น สมาชิกจะทำตามคนอื่นในกลุ่ม โดยเฉพาะความรู้สึกขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นขนาดของความเป็นกลุ่มนั้น ยังไม่เป็นที่ตกลงกันอย่างแท้จริง เช่นบางคนเชื่อว่า จำนวนคนที่มารวมกัน 2 – 20 คนคือความเป็นกลุ่ม ขณะที่บางคนเชื่อว่าได้แก่ขนาด 3 – 13 คน (Bormann, 1990) อย่างไรก็ตามขนาดของกลุ่มที่เหมาะสมนั้นได้แก่จำนวน 5 – 7 คน โดยมีเหตุผล 2 ประการคือ (1) บทบาทที่เหมาะสมสำหรับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มเพื่อให้มีผลงานที่ดี ได้แก่ หัวหน้างาน (task leader) หัวหน้าทางอารมณ์ – สังคม (social – emotional or lieutenant) ผู้ปลดปล่อยความเครียด (tension releaser) ผู้เตรียมการด้านข้อมูล (information provider) และบุคคลที่ทำหน้าที่โต้แย้ง (central negative) (2) จำนวนสมาชิกในกลุ่มที่แน่ใจได้ว่ามีความคิดเห็นและความรู้ที่หลากหลาย (Cragan and Wright, 1999)

ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการแพร่กระจายนวัตกรรม ผู้นำความคิดเห็น (opinion leader) ในกลุ่มเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เบอเรลสัน ลาซาร์สเฟลด์และแมคฟี (1954 อ้างโดย อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2537) ได้ศึกษาและอธิบายลักษณะเฉพาะของผู้นำความคิดเห็นว่า ผู้นำความคิดเห็นจะเป็นต้นแบบ (mode) ของสมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้ที่มีสมาชิกในกลุ่มจะรับฟังความคิดเห็น ดังนั้นการโน้มน้าวใจในการแพร่กระจายงานนวัตกรรมจะมีประสิทธิผลถ้าการสื่อสารนั้นผู้นำความคิดเห็นยอมรับและมีส่วนร่วม อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท ยังกล่าวอีกว่า “ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร สถานภาพ และลักษณะของผู้นำความคิด ต่างก็เป็นแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน จะเห็นได้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารและผู้นำความคิดที่ดี เป็นสิ่งที่ผู้รับสารต้องสำเหนียกหรือรับรู้เอง (perception of receivers) หาใช่เป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารประกาศว่าตนมีไม่”

ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ

การโน้มน้าวใจ หมายถึง การสื่อสารจุดใจที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือก คำว่า “การสื่อสาร” แสดงว่ามีการใช้สัญลักษณ์และมีการปฏิบัติต่อกัน และคำว่า “จุดใจ” แสดงว่าการโน้มน้าวใจอย่างมีวัตถุประสงค์ ส่วนคำว่า “อิทธิพล” แสดงถึงความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และคำว่า “การเลือก” แสดงว่าผู้รับมีสิทธิที่จะเลือกได้

กระบวนการโน้มน้าวใจจะเกี่ยวกับหลักการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักทฤษฎี 2 อย่างด้วยกัน คือ

1. มีการใช้สัญลักษณ์ทั้งที่เห็นได้และที่รับฟังได้เพื่อช่วยให้การรับรู้สารง่ายขึ้น

โดยปกติประสบการณ์ของผู้พูดและผู้รับไม่เหมือนกัน ดังนั้น สารจึงแตกต่างออกไปจากการเรียนรู้ การรับรู้เป็นสิ่งสำคัญ

2. สามารถแสดงได้ว่ามีความต้องการจะได้สำเร็จสมประสงค์โดยเชื่อตามคำแนะนำของผู้ทำการโน้มน้าวใจ (กรรณิการ์ อัครนครเดชา , 2528)

ดังนั้น การเข้าใจถึงทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคลและการโน้มน้าวใจ จึงเป็นกุญแจสำคัญในการวางแผนให้เกิดการตอบสนองทางพฤติกรรมของสาร

เพราะฉะนั้น กระบวนการเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ลักษณะความต้องการของผู้รับข่าวสารและประชาชน จึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งของการโน้มน้าวใจ อันจะก่อให้เกิดทัศนคติที่เสริมย้ำพฤติกรรมอันเกิดจากการตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมต่อไป

ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences Theory)

ปัจจัยเกี่ยวกับด้านบุคคลถือเป็นปัจจัยที่สำคัญมากทางการสื่อสารตามแนวทฤษฎีความไม่สอดคล้องทางความคิดในด้านพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร การตัดสินใจเลือกรับข่าวสารอาจมีสาเหตุมาจากการที่บุคคลนั้น ๆ มีสิ่งสะสมอยู่ในตัวของบุคคลนั้นมาตั้งแต่เกิด (Predisposition) แตกต่างกัน อาทิความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ประสบการณ์เรียนรู้บรรทัดฐานของกลุ่ม ฯลฯ ลักษณะความแตกต่างของแต่ละบุคคลนี้เกิดเป็นทฤษฎีที่เรียกว่า ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences Theory) ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนามาจากแนวความคิดเรื่อง สิ่งเร้า และการตอบสนอง (Stimulus Response) หรือ S-R Theory ได้นำมาประยุกต์ใช้อธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารไว้ว่า ผู้รับข่าวสารที่มีคุณลักษณะแตกต่างกันจะมีความสนใจต่อข่าวสารแตกต่างกัน

เมลวิน แอล เคอเฟอร์ (Defleur , 1966) ได้เป็นผู้วางหลักเกณฑ์พื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ไว้ว่า

1. บุคคลมีความแตกต่างกันทางด้านบุคลิกภาพ และสภาพจิตวิทยา
2. ความแตกต่างกันดังกล่าวนี้เป็นเพราะบุคคลมีการเรียนรู้มาจากสังคมที่แตกต่างกัน
3. บุคคลที่อยู่ต่างสภาพแวดล้อมกัน จะได้รับการเรียนรู้มาจากสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน
4. การเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อและบุคลิกภาพแตกต่างกันดังกล่าว

แนวคิดเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคล และทฤษฎีการโน้มน้าวใจนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้

ประกอบในการศึกษา และใช้ในการตอบปัญหาการวิจัยในข้อที่สอง คือ ปัจจัยการสื่อสารใดที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะ

แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

โดยเหตุที่การพัฒนาชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้ว ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแม้รัฐจะถือเป็นนโยบายในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา แต่ในทางปฏิบัติยังเป็นปัญหาอยู่มาก เนื่องจากยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันในระหว่างสถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกี่ยวกับการตีความของคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” จึงสมควรจะพิจารณาให้ชัดเจนเกี่ยวกับความหมายและหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากการรายงานการประชุมของ The Ad Hoc Group of Experts เรื่อง “Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development” (อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2535 : 79) ได้กล่าวไว้ว่า “คำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ตายตัวได้และมีการให้ความหมายต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกัน ในการจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นต้องดูบริบท (Context) ของแต่ละประเทศ และสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้น” ได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้างๆ คือ

การมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นดังนี้

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน

และการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Department of International Economic and Social Affairs, 1981 : 5)

สหประชาชาติ (United Nation, 1978) ได้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรให้บรรลุเป้าหมายนั้น

2. ในการปฏิบัติตามแผนการ หรือ โครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ

รอม พี ยาเดฟ (Rom P. Yadav อ้างใน เฟื่องฟ้า กณานุรักษ์, 2530 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การร่วมมือของประชาชนด้วยความตั้งใจและสมัครใจ โดยไม่ถูกบังคับ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือของประชาชนนั้นต้องมีความรู้สึกดังต่อไปนี้

1. การเข้าร่วมในการตัดสินใจ ตกลงใจ
2. การเข้าร่วมในการดำเนินการของแผนและโครงการพัฒนา
3. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการของการพัฒนา
4. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2522 : 6 – 7) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิ

ผล

6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรม

ที่ได้ทำไว้จากบุคคลภายนอก หรือองค์กรต่างๆให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุข เอกวานิช (2526 : 12 – 13) กล่าวถึง การมีส่วนร่วม

ของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความเพียงแต่การดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการร่วมงาน” ดังที่ผ่านแต่จะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้อง หมายถึง การมอบอำนาจอธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 1 – 2) ได้สรุปมติเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพึ่งตระหนักและสมควรถือเป็นแนวในการปฏิบัติ ดังรายละเอียด คือ

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นและเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น
2. กิจกรรมพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การยึดยึดกิจกรรมพัฒนาซึ่งกำหนดตามกรอบ
3. ต่อปัญหาบางลักษณะ ระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัดทำให้ไม่ชัดเจนต่อปัญหาหรือแก้ไขปัญหามิได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงน่าจะครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูล เพื่อพัฒนาความรู้และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหา ซึ่งองค์กรภายนอกน่าจะมามีบทบาทในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการยังต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ระบบคิด ค่านิยมของชุมชน ตลอดจนมาตรฐานพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างสังคม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศม์ (อ้างใน ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527 : 182 – 183) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดอื่นๆ อาทิเช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งๆที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ

3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ

อนุภาพ ธีรลาภ (2528 : 13) กล่าวว่า แม้ว่าความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีหลากหลายที่มองการมีส่วนร่วมได้หลายๆมิตินั้น แต่จุดร่วมประการหนึ่งที่สำคัญและได้รับการยอมรับร่วมกัน ก็คือ การที่ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน

การมีส่วนร่วมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาของคนเป็นหลักโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง โดยกล่าวถึงการมีส่วนร่วมใน 5 ประเด็นใหญ่ๆ คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล จึงใช้แนวความคิดนี้กำหนดว่าการทำงานพัฒนาชุมชนตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นหมายถึง การทำงานพัฒนาชุมชนที่ให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติการ (เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่มิได้เกิดขึ้นเอง หรือเป็นไปเอง (Spontaneous) อย่างลอยๆแต่เกิดขึ้นจากเจตจำนงของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในการกำหนดกิจกรรมต่างๆที่จะให้ผลประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งส่วนตัวและส่วนรวม กิจกรรมเหล่านั้นจะสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน ประชาชนจะเป็นผู้คิดค้น กำหนดแผนการและวิธีการทุกอย่างผลจากการร่วมกิจกรรมนั้นๆ ประชาชนจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่างๆจนสามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาในชุมชนของตน และยังแพร่กระจายแนวคิดไปยังชุมชนอื่นๆได้อีกด้วย (ปฤษฎา บุญเจือ, 2536)

จากความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งพอสรุปได้ว่าพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กลไกการพัฒนาต้องเกิดจากประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา

2. เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองมิใช่การพึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาภายนอก

3. กระบวนการพัฒนาขีดหลักความต้องการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นภายในชุมชน

ชนจากตัวประชาชนเองมากกว่าความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

ความสำเร็จและเงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

อำนาจ อนันตชัย (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) ได้กล่าวไว้ว่า ความสำเร็จของการระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มว่ามีปัญหาสาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหาด้วยการคิดจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรจากท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของทางราชการด้วยการพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถของประชาชน และคุณภาพเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนสนองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่

3. สร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัยการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน รวมทั้งการร่วมติดตามประเมินผลดูแลรักษาสืบไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้กล่าวถึง ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมว่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้

1. ประชาชนจะต้องมีเวลา ที่จะมีส่วนร่วมก่อนเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมในสถานการณ์ฉุกเฉิน

2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปเขาประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ

3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

ลี เจ แครี่ (Lee J. Carry อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participation)

2. ประชาชนจะต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation)

3. ประชาชนจะต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์ (2530 : 23) ได้สรุป เงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. ในส่วนของประชาชน ประชาชนจะต้องช่วยตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมใน

ทุกกระบวนการของการพัฒนา ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังนี้

1.1 ประชาชนต้องมีความเต็มใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าร่วมโดยมิได้ถูกบังคับหรือผลักดัน

1.2 ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและมีความเป็นไปได้ที่เข้าร่วมมือ นอกจากประชาชนมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว คือ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม ภายภาคที่ไม่ขัดขวางการมีส่วนร่วมประชาชนแล้ว ประชาชนจะต้องมีโอกาสดที่ได้รับจากภาครัฐบาลในการให้อำนาจการตัดสินใจ การกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสมด้วย

1.3 ประชาชนจะต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม คือ นอกจากจะต้องมีความเต็มใจ ความพร้อมและความเป็นไปได้ แล้วยังต้องมีความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเองในการดำเนินกิจกรรมหรือ โครงการใดๆก็ตามเพื่อพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองในทุกๆ ขั้นตอนหรือกระบวนการในการพัฒนา

2. ในส่วนของรัฐบาล รัฐบาลจะต้องยอมรับและสนับสนุนการกระจายอำนาจ เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของประชาชนในการค้นหาปัญหาและเข้าใจความต้องการ การจัดลำดับความสำคัญ การต่อรอง การวางแผนการดำเนินการ และการประเมินผลในที่สุด และเน้นการถ่ายทอดความรู้ในแนวคิดพื้นฐานและนวัตกรรมใหม่ๆ ให้แก่ประชาชนและองค์กรประชาชน นักพัฒนาจะต้องพัฒนาความรู้ความสามารถ และคุณภาพของตน เพื่อจะสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อน สองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่ นักพัฒนามีหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ๆ และเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็นและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน และจะต้องระลึกเสมอว่าในการทำงานต้องเน้นและยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

ส่วนปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ World Health Organization (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530 : 18 – 19) ได้เสนอไว้มี 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่นๆ นั้นมีเหตุผลอยู่ 2 ประการ

1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วม แม้ว่าจะเห็นประโยชน์ของ

การเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจาก ไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลดังที่คาดคิดไว้เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมิได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผนและลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงควรมีลักษณะ

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคน และทุกๆกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการส่งตัวแทน หรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้

2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพเป็นจริงของตน

2.3 กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปรกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับกำหนัด และการจัดสรรของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งไม่อาจจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

การวัดการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

ศาสตราจารย์โจเซ อักบายานี จูเนียร์ (Prof. Jose A. Agbayani, Jr,1970) ได้จัดลำดับขั้นของการเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ ดังนี้ :-

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้าน
5. การออกเสียงเลือกตั้ง
6. การบริจาคเงิน
7. การบริจาควัตถุ
8. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
9. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
10. การช่วยเหลือให้การรักษาโครงการ
11. ทำงานกับตัวนำในการเปลี่ยนแปลง

นอร์แมน อัฟฮอฟ (Norman Uphoff, 1981 : 10) ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อาจเป็นการตัดสินใจในระยะแรกเริ่ม การตัด

สนใจในช่วงของกิจกรรมและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม อาจเป็นในรูปแบบของการเข้าร่วมโครงการ โดยการให้การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การร่วมในการบริหารหรือการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัว

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการควบคุมตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ปฤษฎา บุญเจือ (2536 : 48) ได้ใช้แบบวัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน โดยกำหนดกรอบลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 12 ลักษณะดังนี้

1. ร่วมประชุม
2. ร่วมแสดงความคิดเห็น
3. ร่วมในการตัดสินใจ
4. ร่วมประสานงาน
5. ร่วมในการวางแผน
6. ร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม
7. ร่วมรับผลประโยชน์
8. ร่วมในการติดตามผล
9. ร่วมในการประเมินงาน
10. ร่วมเป็นผู้นำ
11. ร่วมในการเป็นผู้ชักนำ
12. ร่วมในการดูแลรักษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2538) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท สรุปว่าปัจจัยหลักด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ภาวะผู้นำนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาของประชาชนด้วย โดยผู้นำมีส่วนร่วมในการริเริ่มกิจกรรม ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมและดำเนินการให้กิจกรรมบรรลุผล

สกนธ์ จันทรรักษ์ (2538) ศึกษาเรื่องปัจจัยบางประการที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล จังหวัดตรัง พบว่า การติดต่อกับพัฒนากร การได้รับข่าวสาร การติดต่อกับผู้นำท้องถิ่น และการเป็นผู้นำท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนของตำบล

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการศึกษาการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชน ซึ่งใช้ประกอบในการค้นหาคำตอบของปัญหานำการวิจัยในข้อหนึ่ง คือ ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ (ชุมชนสุขสันต์ 26)

ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุข เอกวาณิช (2526 : 12 – 13) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความเพียงแต่การดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการร่วมงาน” ดังที่ผ่านแต่จะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึง การมอบอำนาจอธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 1 – 2) ได้สรุปมติเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพึงตระหนักและสมควรถือเป็นแนวในการปฏิบัติ ดังรายละเอียด คือ

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นและเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น
2. กิจกรรมพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การยึดเยียดกิจกรรมพัฒนาซึ่งกำหนดตามกรอบ
3. ต่อปัญหาบางลักษณะ ระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัดทำให้ไม่ชัดเจน ต่อปัญหาหรือแก้ไขปัญหามิถูกจุด การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงน่าจะครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูล เพื่อพัฒนาความรู้และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหา ซึ่งองค์กรภายนอกน่าจะมิบทบาทในเรื่องนี้ อยากรู้ก็ตาม การดำเนินการยังต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ระบบคิด ค่านิยมของชุมชน ตลอดจนมาตรฐานพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างสังคม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศม์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527 : 182 – 183) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดอื่นๆ อาทิเช่น

1. ความศรัทธา ที่มีต่อบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร
2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งๆที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ
3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ

อนุภาพ อธิลาภ (2528 : 13) กล่าวว่า แม้ว่าความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีหลากหลายที่มองการมีส่วนร่วมได้หลายๆมิตินั้น แต่จุดร่วมประการหนึ่งที่สำคัญและได้รับการยอมรับร่วมกัน ก็คือ การที่ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน

การมีส่วนร่วมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาของคนเป็นหลักโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง โดยกล่าวถึงการมีส่วนร่วมใน 5 ประเด็นใหญ่ๆ คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล จึงใช้แนวความคิดนี้กำหนดว่าการทำงานพัฒนาชุมชนตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นหมายถึง การทำงานพัฒนาชุมชนที่ให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติการ (เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่มิได้เกิดขึ้นเอง หรือเป็นไปเอง (Spontaneous) อย่างลอยๆแต่เกิดขึ้นจากเจตจำนงของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในการกำหนดกิจกรรมต่างๆที่จะให้ผลประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งส่วนตัวและส่วนรวม กิจกรรมเหล่านั้นจะสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน ประชาชนจะเป็นผู้คิดค้น กำหนดแผนการและวิธีการทุกอย่างผลจากการร่วมกิจกรรมนั้นๆ ประชาชนจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่างๆจนสามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาในชุมชนของตน และยังสามารถกระจายแนวคิดไปยังชุมชนอื่นๆได้อีกด้วย (ปฤษฎา บุญเจือ, 2536)

จากความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งพอสรุปได้ว่าพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กลไกการพัฒนาต้องเกิดจากประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา

2. เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองมิใช่การพึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาภายนอก

3. กระบวนการพัฒนาชี้ให้เห็นความต้องการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นภายในชุมชนจากตัวประชาชนเองมากกว่าความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

ความสำเร็จและเงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

อำนาจ อนันตชัย (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณารักษ์, 2530) ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มว่ามีปัญหาสาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหาด้วยการคิดจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรจากท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของทางราชการด้วยการพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถของประชาชน และคุณภาพเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนสนองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่

3. สร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัยการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน รวมทั้งการร่วมติดตามประเมินผลดูแลรักษาสืบไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้กล่าวถึง ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมว่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้

1. ประชาชนจะต้องมีเวลา ที่จะมีส่วนร่วมก่อนเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมในสถานการณ์ฉุกเฉิน

2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากกว่าที่เขาประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ

3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทกกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

ลี เจ แครี่ (Lee J. Carry อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุกฤษ์, 2530) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participation)
2. ประชาชนจะต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation)
3. ประชาชนจะต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

เฟื่องฟ้า คณานุกฤษ์ (2530 : 23) ได้สรุป เงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1. ในส่วนของประชาชน ประชาชนจะต้องช่วยตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการพัฒนา ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังนี้
 - 1.1 ประชาชนต้องมีความเต็มใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าร่วมโดยมิได้ถูกบังคับหรือผลักดัน
 - 1.2 ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมมือ นอกจากประชาชนมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว คือ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม กายภาพที่ไม่ขัดขวางการมีส่วนร่วมประชาชนแล้ว ประชาชนจะต้องมีโอกาสดที่ได้รับจากภาครัฐบาลในการให้อำนาจการตัดสินใจ การกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสมด้วย
 - 1.3 ประชาชนจะต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม คือ นอกจากจะต้องมีความเต็มใจ ความพร้อมและความเป็นไปได้แล้ว ยังต้องมีความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเองในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการใดๆก็ตามเพื่อพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองในทุกๆ ขั้นตอนหรือกระบวนการในการพัฒนา
2. ในส่วนของรัฐบาล รัฐบาลจะต้องยอมรับและสนับสนุนการกระจายอำนาจ เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจของประชาชนในการค้นหาปัญหาและเข้าใจความต้องการ การจัดลำดับความสำคัญ การต่อรอง การวางแผนการดำเนินการ และการประเมินผลในที่สุด และเน้นการถ่ายทอดความรู้ในแนวคิดพื้นฐานและนวัตกรรมใหม่ๆ ให้แก่ประชาชนและองค์กรประชาชน นักพัฒนาจะต้องพัฒนาความรู้ความสามารถและคุณภาพของตน เพื่อจะสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อน สองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่ นักพัฒนามีหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ๆ และเทคนิคต่างๆ ที่จำเป็นและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน และจะต้องระลึกเสมอว่าในการทำงานต้องเน้นและยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

ส่วนปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ World Health Organization (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530 : 18 – 19) ได้เสนอไว้มี 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้นมีเหตุผลอยู่ 2 ประการ
 - 1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ
 - 1.2 การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ
2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วม แม้ว่าจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจาก ไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลดังที่คาดคิดไว้เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมิได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผนและลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงควรมีลักษณะ
 - 2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการส่งตัวแทน หรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้
 - 2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ตามสภาพเป็นจริงของตน
 - 2.3 กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร
3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมามีกิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับข้อกำหนด และการจัดสรรของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งไม่อาจจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

แนวความคิด และทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

ในกระบวนการสื่อสารจะเห็นได้ว่า ช่องทาง มีความสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดว่าช่องทางการสื่อสารประเภทใดที่ผู้ส่งสารจะใช้เพื่อให้ผู้รับข่าวสารเกิดความรู้อัตนคติ และเกิดพฤติกรรมตามที่ต้องการได้นั้นก็หมายถึงความสำเร็จของการสื่อสารนั่นเอง

ช่องทางการสื่อสาร อาจแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) และการสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารหรือปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น อาจแบ่งเป็น 3 คน หรือกลุ่มย่อย (Small Group) ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับข่าวสารสามารถที่จะซักถามทำความเข้าใจ และมีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้ทันที การสื่อสารระหว่างบุคคลมีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วน คือ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) ผู้รับข่าวสาร (Receiver) ผล (Effect) และปฏิกริยาสนองกลับ (Feedback)

Everette M. Rogers and Floy F. Shoemaker กล่าวว่า ในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับข่าวสารที่เสนอไป หรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพที่สุดเพื่อให้มีการตัดสินใจยอมรับข่าวสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการรับข่าวสารนั้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับข่าวสารมีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับข่าวสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

ในการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้จำเป็นต้องใช้สื่อบุคคล (Personal Media) ซึ่งหมายถึงตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป (เสถียร เขยประทับ 2528) สื่อบุคคลของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เพื่อนฝูง ญาติมิตร และบุคคลที่รู้จัก

การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารที่สามารถไปถึงผู้รับได้เป็นจำนวนมากอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว โดยผ่านสื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) เช่น หนังสือพิมพ์ ซึ่งแหล่งข่าวอาจจะเป็นบุคคลจำนวน 1 คน หรือ 2-3 คน ที่จะส่งข่าวไปยังบุคคลจำนวนมากได้

สื่อมวลชน (Mass Media) หมายถึง สื่อที่สามารถที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้รับที่มีจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มความรู้ แพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนาได้ (Rogers and Shoemaker 1971 : 145) ซึ่งสื่อมวลชนของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุโทรทัศน์

คุณลักษณะของสื่อมวลชน คือ

1. สามารถเข้าถึงผู้รับหรือกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว
2. สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี

3. สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนาได้

Rogers ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และสื่อบุคคลไว้ว่า จากผลการวิจัยต่างๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ (Rogers 1978 : 291)

Joseph T. Klapper กล่าวถึงอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนต่อบุคคลในสังคมว่าเป็นเพียงแรงเสริมในกระบวนการโน้มน้าวใจต่อความคิดเห็นหรือทัศนคติที่มีอยู่แล้วของการสื่อสารมวลชน มิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อบุคคล จึงต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการสื่อสารร่วมด้วย จึงจะมีอิทธิพลต่อบุคคลได้ ซึ่งได้แก่ อุปนิสัย กระบวนการเลือกรับสาร บรรทัดฐานของกลุ่ม การเผยแพร่ข่าวสารโดยบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นระบบการปกครองและระบบการสื่อสารมวลชน (Joseph T. Klapper 1960 : 15-49)

Katz and Lazarsfeld เห็นว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญกว่าในขั้นของการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน (Katz and Lazarsfeld 1955 : 27)

Zimbardo กล่าวถึงอิทธิพลของการเสนอข่าวสารบ่อย ๆ ครั้งไว้ในทฤษฎีเกี่ยวกับ Familiarity ไว้ว่า การที่สารนั้น ๆ มีการเสนอเนื้อหาผ่านสื่อต่าง ๆ ซ้ำกันบ่อย ๆ จะทำให้เกิดความคุ้นเคยกับข่าวสารอันจะก่อให้เกิดความสนใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปตามเนื้อหาที่น่าเสนอนั้น ๆ หากเป็นเนื้อหาในทางที่ดี มีการโน้มน้าวใจให้เกิดการกระทำตาม ก็จะมีการปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น ๆ ในที่สุด

อิทธิพลของสื่อมวลชน (อ้างในประมะ สตะเวทิน , 2533)

สื่อมวลชน เป็นเพียงสถาบันหนึ่งเท่านั้นจากสถาบันสังคมอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งแต่ละสถาบันล้วนแต่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนทั้งสิ้น ดังนั้น อิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อสังคมและประชาชน จึงเป็นอิทธิพลที่มีเงื่อนไขและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชน พบว่าสื่อมวลชนไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อประชาชน และอิทธิพลที่พึงมีนั้นเป็นเพียงผู้สนับสนุนความคิดเห็น ทัศนคติ ทำที่ดั้งเดิมเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสื่อมวลชนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเท่านั้น การสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนจะเกิด

แม้ว่าสื่อมวลชนจะมีความสำคัญมากในการให้ความรู้แก่บุคคลต่างๆ แต่ประเทศด้อยพัฒนาพบว่า มีระดับการใช้สื่อมวลชนต่ำ อาจเป็นเพราะเหตุผลดังต่อไปนี้ (อ้างใน เสถียร เศษประทับ , 2528)

1. มีสื่อมวลชนเข้าถึงประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรน้อย
2. มีระดับการศึกษา ระดับการอ่านออกเขียนได้ต่ำ
3. สารที่อยู่ในสื่อมวลชนไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชน

จึงกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนในประเทศด้อยพัฒนาจะมีบทบาทน้อยกว่าสื่อบุคคลจากภายนอก

ระบบสังคมขั้นความรู้และกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

นอกจากสื่อ 2 ประเภทที่ใช้ในช่องทางการสื่อสารดังกล่าวแล้ว ยังมีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดข่าวสารไปยังมวลชน บุคคล หรือกลุ่มชนสร้างขึ้นเพื่อใช้ติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เรียกว่า สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media) ได้แก่ สื่อประเภทโสตทัศนูปกรณ์ (Audio Visual Media) และสื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) สื่อเฉพาะกิจของการวิจัยนี้ ได้แก่ แผ่นพับ โปสเตอร์งานนิทรรศการ และสื่อเฉพาะกิจอื่น ๆ

ผลของการสื่อสาร โดยทั่วไปมี 3 ประการ คือ

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge) ของผู้รับข่าวสาร
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude) ของผู้รับข่าวสารที่มีต่อสิ่งที่ได้รับรู้ ซึ่งทัศนคตินี้เองที่จะก่อให้เกิดการกระทำตามมา
3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม (Practice) แสดงออกการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประการนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับข่าวสารได้รับข่าวสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้นก็จะไปมีผลทำให้เกิดทัศนคติ และขั้นสุดท้าย คือ การก่อให้เกิดการกระทำ

แนวความคิดนี้สามารถสนับสนุนว่า ผลของการศึกษาโดยทั่วไปก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ประการนี้คือ คำนิยามการสื่อสารของ เอฟเวอร์เรทท์ เอ็ม โรเจอร์ (Rogers , 1973) ที่ว่าการสื่อสารคือ กระบวนการที่ความคิดข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการของผู้รับสารโดยที่ผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge) ทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม ของผู้รับสาร (Practice)

แนวความคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

นักวิชาการด้านสื่อมวลชน แสดงแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และสื่อบุคคลไว้ในหลายแง่มุม แต่ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันว่า ในการให้ข่าวสารแก่คน

แมก เอฟ. มิลลิแกน (Max F. Millihan, 1967 ; Michael Kunczik, 1984) กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีเป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมแบบเก่าที่ยังล้าหลัง รากฐานที่สำคัญและการแพร่กระจายประสิทธิภาพของเทคโนโลยีคือ จะต้องเปลี่ยนแปลงการสื่อสาร

อินคีลีส (Inkeles, 1971) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสื่อเผยแพร่ค่านิยมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นผลกระทบในเชิงบวกในประเทศกำลังพัฒนา และเนื่องจากบุคลิกลักษณะดั้งเดิมจะถูกปรับปรุงทันสมัยก่อน จึงจะทำให้บุคคลสามารถรับและปรับตัวให้เข้ากับความทันสมัยได้ ดังนั้นก้าวแรกที่จะต้องลงทุนเพื่อทรัพยากรบุคคล คือ ระบบการศึกษาและการสื่อสารมวลชน

โรเจอร์ (Rogers, 1978) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลไว้ว่า ผลจากการวิจัยต่างๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่น หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเบททิงฮาส (Bettinghaus, 2968 : 180) ที่ว่าสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้าง ในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้นสื่อมวลชนซึ่งเป็นเพียงแหล่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้น เป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

ลาซาร์เฟล และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel, 2968) ได้ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพมากกว่าดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟัง เป็นไปได้ยากกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและ นับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

พฤติกรรมเปิดรับข่าวสารของผู้ฟัง

จากบทบาทของสื่อมวลชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีบทบาทที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วน
ของบุคคล ผู้รับข่าวสาร และมีบทบาทต่อสังคม บทบาทดังกล่าวนี้จะสัมฤทธิ์ผลมากน้อยเพียงใด
ย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของประชาชน แรงผลักดันให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือก
รับสื่ออื่น เมอร์ริลล์ และโลเวนสไตน์ (John C. Merrill and Ralph L. Lowenstein , 1971 : 134-135)
ได้สรุปไว้ว่าเกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ความเหงา สื่อมวลชนเป็นเพื่อแก้เหงาได้ดี เพราะไม่สร้างแรงกดดันในการสนทนา
หรือทางสังคมแก่ผู้รับ

2. ความอยากรู้อยากเห็น มนุษย์ทุกคนอยากรู้อยากเห็น โดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุดไป
จนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตัวเองมากที่สุดเป็นลำดับ ซึ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะตอบสนองในสิ่งเหล่านี้ได้

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง มนุษย์ทุกคนจะเสาะแสวงหาและใช้ข่าวสารให้เป็น
ประโยชน์แก่ตัวเอง ทั้งในแง่ของการเสริมสร้างบารมี การช่วยให้ตนเองสะดวกสบาย หรือ
สนุกสนานบันเทิงซึ่งสื่อมวลชนสามารถให้ในสิ่งเหล่านี้ได้ วิลเบอร์ แชรรมม์ (Wilbur Schramm ,
1954 : 3-26) ได้ใช้หลักประโยชน์ตอบแทนที่ดีที่สุด (Promise of reward)

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนทั่วไป ผู้รับข่าวสารแต่ละคนจะหันหน้าเข้าหา
ลักษณะเฉพาะอย่างจากสื่อที่จะสนองความต้องการและทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

แนวคิดเกี่ยวกับคนพิเศษ (Law of the Few)

เกลดเวลล์ เชื่อว่า การแพร่ระบาดของความคิดเรื่องต่างๆ อันนำไปสู่กระแสความคลั่งไคล้
นั้น ความสำเร็จส่วนหนึ่งอยู่ที่ว่า "ใครทำหน้าที่แพร่ข่าว...บุคคลเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไร...มี
บทบาทอย่างไรในสังคม" และ "กลุ่มผู้ฟังไว้ใจหรือเชื่อถือข้อมูลข่าวสารของกลุ่มที่ทำหน้าที่แพร่ข่าว
มากน้อยเพียงใด"

เกลดเวลล์ ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์เล็กๆ ในช่วงของการประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา
จากอังกฤษ โดยในตอนบ่ายของที่ 18 เมษายน ค.ศ. 1775 ช่างเงินชาวอเมริกันชื่อ พอล รีเวอร์ และช่าง

ในช่วงสี่ทุ่ม พอร์ล รีเวอร์ จึงตัดสินใจขี่ม้าจากท่าเรือของเมืองบอสตัน ไปตามเมืองต่างๆ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในรัศมีประมาณ 20 กิโลเมตร เพื่อเกาะประตูออกชาวบ้านและผู้เข้าชมชนว่า “กองทัพอังกฤษกำลังจะบุก” แล้วข่าวนี้ก็ได้ถูกแพร่กระจายอย่างรวดเร็วราวกับไฟลามทุ่ง โดยโบสถ์ต่างๆ ในละแวกนั้นได้ช่วยกันตีระฆังบอกสัญญาณต่อๆ กันไป

เมื่อทหารอังกฤษบุกมาวันรุ่งขึ้น พวกเขาก็เผชิญกับการต่อสู้ของกลุ่มชาวบ้านซึ่งเป็นคนอเมริกันในพื้นที่ดังกล่าว นับเป็นประกายเพลิงแห่งการปฏิวัติวันสังคมนอเมริกัน และกลายเป็นตำนานเรื่อง ขี่ม้ายามเที่ยงคืน (Midnight Ride)

ในขณะที่เดียวกันวิลเลียม คอลลี ก็ได้นำข่าวเดียวกันไปแพร่ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผลปรากฏว่า ชาวบ้านและผู้เข้าชมชนในถิ่นดังกล่าว ไม่ได้ตื่นตัว หรือให้ความสนใจกับข่าวด่วนที่เขานำมาแจ้งเท่าที่ควร ในที่สุดเมื่อกองทัพอังกฤษบุกเข้ามาในละแวกดังกล่าว ก็สายเกินไปที่ชาวบ้านจะรับมือได้ทันท่วงที

ความแตกต่างของคุณสมบัติพิเศษของ พอร์ล รีเวอร์ และวิลเลียม คอลลี แหะที่แกลดเวล เรียกว่า กฎแห่งคนพิเศษ โดย แกลดเวลส์ มองว่า บุคคลที่เป็นตัวต้นเหตุของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม เป็นเพียงคน “พิเศษ” เพียงไม่กี่คน ไม่กี่กลุ่มเท่านั้น โดยพวกคนพิเศษดังกล่าวมักจะทำหน้าที่เป็นตัวพาหะนำโรค ที่ช่วยให้เชื้อ (โรค) เรื่องต่างๆ แพร่กระจายไปสู่คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ จนอาจดูเหมือนกับเป็น "โรคระบาด" หรือกระแสวิกฤต (บ้า) กันไปทั้งสังคม

แกลดเวลส์ ได้ระบุ "สูตร 80/20" เพื่อแสดงให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับจำนวนสัดส่วนของบุคคลที่มีบทบาทเป็นผู้แพร่เชื้อต่างๆ ให้กระจายสู่สังคม

ตัวอย่างเช่น หากสมาชิกในสังคมมี 100 คน และมีภารกิจหลักๆ ที่สำคัญประมาณ 100 เรื่อง ในสภาพความเป็นจริง ไม่ใช่บุคคล 1 คน เป็นแกนหลักหรือผลักดันภารกิจ 1 เรื่อง แต่ในทางกลับกัน บุคคลจำนวนเพียง 20 คน มักเป็นบุคคลที่เป็นแกนหลักหรือเป็นคนผลักดันการปฏิบัติภารกิจจำนวนร้อยละ 80 ในขณะที่เรื่องอื่นๆ อีกประมาณร้อยละ 20 เกิดขึ้นด้วยฝีมือของบุคคลอื่นๆ ที่เหลือในสังคม

ในกรณีของอาชญากรรมต่างๆ ก็เช่นเดียวกัน แกลดเวลส์ มองว่า ถ้าสืบสาวราวเรื่องกันดีๆ จะพบว่า ปริมาณร้อยละ 80 ของกรณีอาชญากรรมทั้งหลายนั้น มักเป็นกรณีที่กลุ่มอาชญากรจำนวนเพียงร้อยละ 20 ของอาชญากรทั้งหมดเป็นผู้กระทำขึ้น เป็นต้น

นอกจากนั้น หากหันมามองดูการแพร่ระบาดของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แกลดเวลส์ ได้นำผลการค้นคว้าวิจัยที่เมืองโคโรราโด สปริงส์ ในมลรัฐโคโรราโด ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีประชากรราวหนึ่งแสนคน มายืนยันว่า การแพร่ระบาดของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เกิดจากบุคคลต้นต่อจำนวน 168 คน ที่มักนิยมไปสังสถิตอยู่ที่บาร์จำนวนแค่ 6 ร้านในเมือง และที่สำคัญบุคคลดังกล่าวเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในย่านเล็กๆ จำนวน 4 แห่งของเมือง ในขณะที่ผู้ป่วยที่เหลืออีกจำนวนประมาณ 600 คน มิได้ทำหน้าที่เป็นตัวแพร่ระบาดของเชื้อโรค

สิ่งที่น่าสนใจต่อไป ก็คือ การค้นพบว่าพวกคนพิเศษที่เป็น "พาหะนำเรื่อง" หรือตัวแพร่เชื้อ (โรค) เรืองไปสู่ผู้อื่น อันทำให้เกิดการแพร่ระบาดของเรื่องต่างๆ ว่าพวกเขาเป็นใคร มีคุณสมบัติอย่างไรนั่นเอง หรือแม้แต่การพยายามค้นหาหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ว่าการแพร่ระบาดทางความคิดในสังคม หรือกระแสคิดต่างๆ มาจาก "คนพิเศษ" เพียงไม่กี่คนจริงหรือไม่

แนวคิดความเข้มข้นของสาร (Rule of Stickiness)

แนวคิด ความเข้มข้นของสาร เป็นความพยายามที่จะอธิบายความสำคัญเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่องราว หรือคุณสมบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของ "เชื้อบ้า" ในที่นี้ "ความเข้มข้นของสาร" หมายถึง การที่เนื้อหาสาระ หรือคุณสมบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระ สามารถติดตามตรึงใจ และก่อให้เกิดผลกระทบได้เป็นอย่างดีในสังคม

แกลดเวลส์ เชื่อมั่นว่า การแพร่ระบาดของเชื้อ (โรค) เรือง จะรุนแรงแบบไม่น่าเชื่อ หากเชื้อโรค หรือ "สาร" ดังกล่าวมีระดับความเข้มข้นสูง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจื่อนใจประการสำคัญ ที่พิสูจน์ได้ว่า "เชื้อ (โรค) เรือง" มีความเข้มข้น ก็คือ การที่ข้อความข่าวสารเกี่ยวกับ "เชื้อ (โรค) เรือง" ดังกล่าวติดหู ติดตา หรือติดใจบุคคลอื่นได้อย่างเหนียวเหนียว และประทับแน่นอยู่ในความทรงจำจนยากที่จะลืมเลือนราวกับกาวตราข้าง

ดังนั้น หากข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ไม่มีความเข้มข้นแล้ว ก็คงเป็นไปได้ค่อนข้างยากที่ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นจะกระตุ้นให้บุคคลสนใจ หรือทำให้เรื่องราวต่างๆ อืดกันไปทั่ว ตลอดจนนำไปสู่ผลกระทบมหาศาล

แต่ที่สำคัญ ความเข้มข้นของสารจะเกิดขึ้นได้ยาก หรือแทบไม่ได้เลย หากปราศจากการเพื่อ "เวลา" เอาไว้สำหรับการหมักบ่ม "เชื้อ" ที่จะแพร่ออกไปให้เข้มข้น

โดยเราอาจจะเปรียบเทียบได้ว่า การบ่มเชื่อดังกล่าว ก็คล้ายๆ กับการบ่มเหล้า ที่จำเป็นต้องใช้เวลาในการรอคอยระยะหนึ่ง เพื่อพัฒนาคุณภาพ และเนื้อหาของสารของเชื้อเรื่อง ให้เข้มข้นก่อนการนำออกมาสู่ท้องตลาดนั่นเอง

การสื่อสารสองทางอย่างไม่สมมาตร (Two-way Asymmetric)

แนวทางนี้ ริเริ่มโดยนักวิชาการชาวอเมริกัน ชื่อ Edward L. Bernays ในยุคที่สังคมอเมริกันเริ่มเชื่อว่า การสื่อสารมิใช่แค่เรื่องของศิลปะ หรือพรสวรรค์ แต่เป็นเรื่องของศาสตร์ที่ต้องอาศัยการค้นคว้าวิจัย และการลงมือปฏิบัติ และในขณะเดียวกันหน่วยงานต่างๆ ทางภาครัฐก็เผชิญกับการแข่งขันสูง ในการเอาชนะใจประชาชน

โดยแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการ โน้มน้าวใจ โดยอิงหลักการเชิงวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งเน้นการทดสอบ และการพิสูจน์ผลของการสื่อสาร และในขณะเดียวกัน ก็เริ่มให้ความสำคัญกับการสื่อสาร 2 ทาง (two-way) ซึ่งแหล่งสารจะทำหน้าที่ส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มผู้รับสาร ในขณะเดียวกันก็ติดตาม และรับฟังเสียงสะท้อน (feedback) ของผู้รับสาร เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแนวทางการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพต่อไป

นอกจากนั้น แนวทางนี้ยังให้ความสำคัญกับการวิจัยเบื้องต้น (formative research) ก่อนการผลิตสื่อ หรือเผยแพร่สารต่างๆ ผู้สาธารณชน โดยมักจะจัดให้มีการทดสอบคุณภาพของสื่อ หรือทดสอบความเข้าใจของสาธารณชนต่อแนวคิด (concept) ที่แหล่งสารต้องการนำเสนอ เพื่อปรับปรุงให้ได้คุณภาพที่ดีที่สุด ในการโน้มน้าวใจ และครองใจประชาชนนั่นเอง

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 พบว่า แนวทางนี้ได้รับความสนใจประมาณร้อยละ 20 ของหน่วยงานต่างๆ ในสังคมอเมริกัน นอกจากนี้จากการที่แนวทางที่จำเป็นต้องลงทุนสูงในการค้นคว้าวิจัย และติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด ทำให้หน่วยงานที่สนใจแนวทางเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าว มักได้แก่ หน่วยงานภาครัฐกิจ หรือเอเจนซีต่างๆ ที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์การแข่งขันที่รุนแรง

การสื่อสารสองทางอย่างสมดุลง (Two-Way Symmetric)

แนวทางนี้เป็นเสมือนน้องใหม่ไฟแรง ที่คาดว่าจะมีบทบาทสำคัญมากๆ ในสภาพสังคมที่ซับซ้อนของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยแนวทางนี้ริเริ่มโดยหลายหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มนักวิชาการ อย่าง Bernays กลุ่มนักการศึกษา และกลุ่มผู้นำในภาคธุรกิจเอกชน

แนวทางนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสาร แต่กลับไปให้ความสำคัญกับเป้าหมายในการสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน (mutual understanding) ของบุคคลกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะหน่วยงานภาครัฐกิจ หน่วยงานราชการ หรือองค์กรภาคประชาชนก็ตาม โดยพยายามออกแบบกระบวนการสื่อสารในมีลักษณะสองทาง (two-way) ระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ โดยที่ทุกฝ่ายมีบทบาทในการสื่อสาร และได้รับผลจากการสื่อสารอย่างสมดุลง (balanced effects)

กล่าวกันว่า แนวทางดังกล่าวเริ่มต้นจากการที่หน่วยงานภาครัฐกิจขนาดใหญ่ ได้สร้างปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนอย่างไม่ได้เจตนา อาทิ กรณีเรือขนส่งน้ำมันอัปปางที่อลาสก้า อันส่งผลกระทบต่อสังคมโดยภาพรวม และจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องมาร่วมมือกันค้นหาทางออกทั้งในระยะสั้น และระยะยาว อย่างสันติวิธี ตลอดจนแสวงหามาตรการในการร่วมมือกันป้องกันปัญหาในอนาคต

ในส่วนของกรณีความสำเร็จนั้น แนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการวิจัยเบื้องต้น (formative research) และการติดตาม ตรวจสอบระดับการรับรู้ และการเข้าใจข้อมูลข่าวสารต่างๆ ร่วมกัน ในจังหวะเวลาต่างๆ

การตลาดเพื่อสังคม (social marketing)

การตลาดเพื่อสังคม เป็นแนวทางการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ที่ประยุกต์หลักทฤษฎีและเทคนิคการตลาดสมัยใหม่ และการโน้มน้าวใจอย่างมีหลักการ มาใช้เป็นกลยุทธ์หลักในการแก้ไขปัญหาสังคม

โดยในมุมมองด้านการสื่อสารนั้น Kotler และ Zaltman (1971) ชี้ให้เห็นว่า การตลาดเพื่อสังคมมุ่งเน้นการสื่อสารสองทาง โดยเน้นความสำคัญไปที่แนวคิดและบทบาทขององค์กรที่เป็นแหล่งสาร ในการทำหน้าที่ชี้นำกลุ่มเป้าหมายให้ยอมรับแนวคิดพึงประสงค์ และในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยคุณลักษณะต่างๆ ของกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงพฤติกรรมกรบริโภคสื่อของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบสื่อและสารให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย

จุดเด่นของการตลาดเพื่อสังคมอยู่ที่แนวคิดเรื่อง 4 P's ซึ่งประยุกต์จากหลักการตลาด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง วัตถุประสงค์ ความคิด ความเชื่อ ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรม เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายขององค์กรที่เป็นแหล่งสาร

ข. มูลค่า (Price) หมายถึง ราคา/ค่าใช้จ่าย/สิ่งต่างๆ ที่กลุ่มเป้าหมายต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนกับการได้รับผลิตภัณฑ์ โดยมูลค่าดังกล่าวอาจเป็นเงินตรา หรืออาจไม่ใช่เงินตรา อาทิ เวลา โอกาส พลังงาน ความพยายาม วิถีชีวิต เป็นต้น

ค. สถานที่/ช่องทางการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย (Place) หมายถึง พื้นที่ๆ เป็นจุดนัดพบหรือพบปะกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนพื้นที่ๆ กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึง (access) ผลิตภัณฑ์ โดยมักเป็นสถานที่ๆ สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย

ง. การส่งเสริมการขาย (Promotion) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่โน้มน้าวใจให้กลุ่มเป้าหมายสนใจ มีความรู้ และทัศนคติในทางบวกต่อผลิตภัณฑ์ หรือบริการเสริมต่างๆ อันจะนำไปสู่การตัดสินใจเป็นผู้บริโภคของผลิตภัณฑ์ดังกล่าว

นอกจากนั้น ในการตลาดเพื่อสังคมยุคใหม่ๆ ยังเพิ่ม P อื่นๆ เข้าไป เช่น การบริหารจัดการบุคลากร (Personnel) ตลอดจนการกำหนดจุดยืนให้ผลิตภัณฑ์ (Positioning) อันเกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ (image) ของผลิตภัณฑ์ในสายตาของกลุ่มเป้าหมาย จุดเด่นที่สำคัญอีกประการของการตลาดเพื่อสังคม ได้แก่ การแบ่งสัดส่วนตลาด (market segmentation) โดยการตลาดเพื่อสังคม ไม่นับให้มองสาธารณชนในฐานะ “มวลชน” แต่เน้นให้ค้นหามวลชนกลุ่มสำคัญ (critical mass) ที่เป็นเป้าหมายหลัก และเป้าหมายรองของโครงการ และการนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการทำจัดกลุ่มเป้าหมาย และทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์

นอกจากนั้น การตลาดเพื่อสังคมยังเน้นให้กลุ่มบุคคลที่ต้องการจะสื่อสารกับสาธารณชน คำถึงถึงคู่แข่งกัน และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และแสวงหาแนวทางในการสร้างพันธมิตร เพื่อให้โครงการดำเนินไปได้อย่างราบเรียบ

ส่วนในเชิงผลกำไรนั้น ในเชิงการตลาดเพื่อสังคม บ่อยครั้งที่เราไม่สามารถประเมินผลกำไร
ในรูปของเงินตราได้เลย แต่ผลกำไรที่ได้จากการดำเนินยุทธศาสตร์ตามแนวทางการตลาดเพื่อสังคม
มักได้แก่ ความสุข การมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ เป็นต้น

แนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำชุมชน

ความหมายของ “ความเป็นผู้นำชุมชน” (Leadership)

ออร์เวย์ ทีด (Ordway Tead , 1936 : 14-15) ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมในการใช้อิทธิพล
จูงใจ ประชาชนให้ความร่วมมือ ปฏิบัติงานเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านี้เองเห็น
ว่าเป็นสิ่งอันพึงปรารถนา (Leadership is the activity of influencing people to cooperate toward some
goal which they come to find desirable)

ราล์ฟ เอ็ม สโตกคิลล์ (Ralph M.Stogdill, 1950 : 4) เป็นกิจกรรมของการที่จะสร้างอิทธิพล
ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่
กำหนดไว้

แมค ดี ริชาร์ดและพอล เอส กรีนโล (Max D. Richard and Paul S. Greenlo , 1961
:135) ให้ความหมายว่าเป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนดพฤติกรรมทัศนคติ ความ
เชื่อ หรือค่านิยมของบุคคลอื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้วความเป็นผู้นำจึงเป็นกระบวนการของการที่บุคคลใช้อิทธิพลอย่างเป็นทางการ
หรืออย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถทำให้บุคคลอื่นยอมรับฟังและปฏิบัติตาม เพื่องานสำเร็จ
ตามความมุ่งหมายที่ต้องการได้

ความหมายของคำว่า “ผู้นำ” (Leader) นั้นมีท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายของคำว่าผู้นำดังต่อไปนี้

เรมอนด์ เจ.เบอร์รี่ (Remond J.Burdy อ้างใน อนันต์ ลิขิตประเสริฐ,2527:21) กล่าวว่าผู้นำ
คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัว
เขาสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

สุรชาติ สังข์รุ่ง (2520 : 27) ให้ความหมายเชิงรัฐศาสตร์ตามแนวความคิดของ วิญญู อังคณา
รักษ์ ไว้ว่า ผู้นำหมายถึง ผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มโดยใช้อำนาจหรือ
บุคลิกภาพของตนจูงใจให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม โดยสรุปแล้ว ผู้นำคือบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคล
อื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความจุดประสงค์เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ เป็นผู้ที่
สมาชิกยอมรับนับถือ และให้ความเชื่อฟังปฏิบัติตาม สามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ในสิ่งที่ผู้อื่น

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท (role)

แมก ดี ริชาร์ดและพอล เอส กรีน โล (Max D. Richard and Paul S. Greenlo , 1961 : 135) ให้ความหมายว่าเป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนดพฤติกรรมที่ตนคติ ความเชื่อ หรือ ค่านิยมของบุคคลอื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

แมก โคนาลด์ และเชเลนเบอร์ก (Mackonald and schellenberge, 1971 : 3) บทบาท คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมอันเป็นที่คาดหวังของสมาชิกในสังคมที่มีต่อบุคคลนั้น

เลวินสัน (Levinson, 1971 : 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการดังนี้

บทบาท คือปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่นๆที่มีลักษณะ ทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้คำนึงถึงตัว บุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งที่การบ่งชี้หน้าที่อันควร

บทบาท คือความคิดของบุคคลผู้ที่ดำรงตำแหน่งเอง ที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

บทบาท คือการกระทำของบุคคลแต่ละคน ที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อคนดำรงตำแหน่งนั้นๆ

สุชา จันทรเอม และ สุรางค์ จันทรเอม (2520 : 46) กล่าวถึงบทบาทว่า เป็นสิ่ง ที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใด อย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติ หรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

ทิสนา แจมมณี และคณะ (2528 : 352-353) ได้จำแนกบทบาทของผู้นำในการทำงาน เป็นกลุ่มไว้ว่า สามารถแบ่งออกเป็นประเภทหลักๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. บทบาทเกี่ยวกับการทำงาน (task function) ได้แก่บทบาทของผู้นำในการที่จะนำ กลุ่มให้สามารถทำงานออกมาได้เป็นผลสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่ม ได้แก่

- 1.1 ทำความเข้าใจในจุดประสงค์ของการทำงาน และช่วยให้ผู้ร่วมงานเข้าใจตรงกัน
- 1.2 วางแผนงานและขั้นตอนการทำงานร่วมกับผู้ร่วมงาน
- 1.3 แบ่งงานและมอบหมายงานอย่างเหมาะสม
- 1.4 ริเริ่มความคิดใหม่ๆ ให้กับกลุ่มหรือกระตุ้นกลุ่มให้ริเริ่มความคิดใหม่ๆ
- 1.5 แสวงหาข้อมูลความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการ

ทำงาน

1.6 ช่วยให้อีกกลุ่มมีความเข้าใจตรงกันในข้อมูลหรือประเด็นต่างๆที่จำเป็นต่อการบรรลุผลสำเร็จของงาน

1.7 ช่วยประสานความคิด ข้อมูลของผู้ร่วมงานให้เกิดประโยชน์ต่อการบรรลุเป้าหมายของงาน

1.8 ช่วยจัดปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

1.9 ติดตามงาน ประเมินผลงานและสรุปผลงานเป็นระยะๆ และแจ้งให้ผู้ร่วมงานทราบ

1.10 ควบคุมมาตรฐานผลงานของกลุ่ม

1.11 ประเมินผลงานเมื่อผลงานเสร็จ และปรับปรุงผลงาน

2. บทบาทเกี่ยวกับธำรงไว้ (maintenance function) คือบทบาทของผู้นำในการช่วยให้กลุ่มมีกำลังใจ มีความพึงพอใจที่จะทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่

2.1 จัดระเบียบและควบคุมระเบียบของกลุ่มเพื่อช่วยให้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นและช่วยการทำงานดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบร้อย เพราะมีระเบียบควบคุมไว้ ทำให้กลุ่มไม่แตกแยกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย

2.2 ดูแลเอาใจใส่สมาชิกกลุ่มให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความสามารถอย่างทั่วถึงเพื่อช่วยให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าคุณค่ามีประโยชน์ต่อกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและต้องการทำงานให้กลุ่ม

2.3 รับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มอย่างทั่วถึง การที่ผู้นำรับฟังและนำสิ่งที่ฟังมาพิจารณาไม่ละทิ้งไปเฉยๆ จะทำให้สมาชิกผู้ร่วมงานเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและพอใจ ทำให้เกิดความพอใจและอยากช่วยกลุ่มมากขึ้น

2.4 ช่วยทำความเข้าใจให้แก่กลุ่มในเรื่องสื่อความหมายในการทำงานทุกๆ ครั้ง กลุ่มมักประสบปัญหาของการเข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องของการสื่อความหมาย ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนี้อาจเป็นสาเหตุให้สมาชิกเกิดความขุ่นข้องหมองใจและแตกแยกกันได้ ผู้นำจึงจำเป็นต้องคอยสังเกตช่วยเหลือในเรื่องนี้อยู่เสมอ

2.5 สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตรให้เกิดขึ้นในกลุ่ม บรรยากาศที่ดีเป็นมิตรเป็นกันเอง ปลอดภัยจากความกลัว ปราศจากความรู้สึกว่าจะถูกตัดสินหรือถูกมองไปในทางที่ไม่ควร บรรยากาศในลักษณะนี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มไม่เกิดความรู้สึกแตกแยกหรือแบ่งแยกตัวเองออกจากกลุ่ม

2.6 ขจัดหรือลดความขัดแย้งต่างๆ ในกลุ่ม เพราะความขัดแย้งเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มแตกแยก หากผู้นำไม่สามารถที่จะช่วยเรื่องนี้ได้หลังจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มก็จะลดน้อยลงไป จนอาจเป็นผลทำให้กลุ่มไม่สามารถรวมตัวกันจนงานบรรลุผลสำเร็จได้

ความหมายของผู้นำชุมชน

มอร์เฟต (Morphet อ้างใน อารมณ์ ภาพแก้ว, 2526 :17) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำชุมชนคือ บุคคลที่ใช้อิทธิพลของเขาที่มีต่อบุคคลอื่นๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากทุกคนในการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนให้ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งคล้ายกับความหมายของ คูนซ์ และโอ คอนเนล (Koontz and O'Donel อ้างใน อารมณ์ ภาพแก้ว, 2526) ที่ว่าผู้นำชุมชนใช้อิทธิพลในอันที่จะทำให้จุดประสงค์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

สุเทพ สุนทรเกสัช (2521 : 99-100) เห็นว่าผู้นำชุมชนคือ ผู้ที่มีความคิดหรือการกระทำตลอดจนชีวิตหรือความเป็นอยู่ที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้หรือเป็นผู้นำในการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนจนได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งสมาชิกชุมชนให้ทำหน้าที่ผู้นำอย่างเป็นทางการ เป็นตัวแทนของชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายเป็นกรณีๆ ไป

ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในเมือง

วิกรณ์ รัศมีปวงชน และคณะ (2525) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้้องค์กรประชาชนในสลัมวัดลาดบัวขาวประสบความสำเร็จ คือ

พัฒนาการการร่วมกลุ่มและการแก้ปัญหาาร่วมกัน ชุมชนมีพัฒนาการที่ยาวนานกว่า 50 ปี คนส่วนใหญ่เกิดในชุมชนเอง ทำให้ชาวชุมชนมีความรู้สึกพื้นฐานร่วมกันในความรักถิ่นฐานบ้านเกิด และมีความผูกพันทางสังคม อีกทั้งสภาพการดำรงชีวิตยังคงมีลักษณะสังคมชนบทเหลืออยู่มีกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน รู้จักคุ้นเคยและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

กระบวนการจัดตั้งองค์กรประชาชนมีระยะเวลานานหลายปี ชาวบ้านผ่านอุปสรรคมาด้วยความยากลำบาก ชุมชนเป็นฝ่ายถูกกระทำมาตลอด ความบีบคั้นและความกดดันได้สร้างคุณภาพตน ทำให้ชาวชุมชนพัฒนาทั้งความคิด และได้สรุปบทเรียน ความบกพร่อง มีการเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพ เมื่อมีการจัดรูปแบบองค์กรขึ้นอย่างมีระบบ จึงเป็นองค์กรชาวบ้านที่มีศักยภาพสูง

ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างไม่โดดเดี่ยว และเคลื่อนไปพร้อมกันฐานของชาวบ้านทั้งหมด มีลักษณะเป็นผู้นำกลุ่มที่ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน ซึ่งในทัศนะของชาวบ้านชอบในคุณลักษณะ บทบาท และวิธีทำงานดังนี้คือ

- 3.1 ร่วมมือกันทำงานดี เอาจริงเอาจังกับการทำงาน
- 3.2 แนะนำและชักชวนให้ชาวบ้านร่วมมือกันทำกิจกรรมในชุมชน
- 3.3 ให้ความช่วยเหลือแก่ลูกบ้านในเรื่องต่างๆ ทั้งความคิด เงิน แรงงาน
- 3.4 เอาใจใส่ดูแลความความเป็นอยู่ของชาวบ้านเสมอ
- 3.5 เป็นปากเสียงแทนและปกป้องผลประโยชน์ของลูกบ้านเต็มที่

3.6 ให้ความสำคัญกับชาวบ้าน โดยแจ้งข่าวสารและร่วมปรึกษาหารือ กรณีมีปัญหา

3.7 ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านนับเป็นปัจจัยชี้ขาดที่สำคัญเพราะชาวบ้านมีส่วนร่วมโครงการในระดับต่างๆค่อนข้างมาก คือ

4.1 ระดับสูงสุด ชาวบ้านเป็นคนกำหนดเอง เช่น การเลือกตั้งกรรมการชุมชน กิจกรรมทั้งหมดชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะทำอะไร แลไหน บุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้ประสานงาน

6. ระดับที่สอง ชาวบ้านร่วมตัดสินใจในการกำหนดวิธีการ

7. ระดับที่สาม ชาวบ้านร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

8. ระดับที่ต่ำที่สุด ชาวบ้านร่วมให้ข้อมูลกับกิจกรรมที่ชาวบ้านทำเองไม่ได้

บทบาทขององค์กรภายนอกต่อการพัฒนา มีความสำคัญต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของคนในชุมชน คือ มีทั้งผู้ที่มีมุ่งพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกและความสามารถ โดยเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้าน ร่วมปรึกษาหารือ ให้ข้อมูล และให้กำลังใจในการรวมกลุ่ม และยังมีหน่วยงานสนับสนุนด้านการพัฒนาวัตถุ และประสานงานด้วย

ปัญหาผู้นำและกลุ่มในชุมชน

เชิดพงษ์ สิงห์แก้ว (อ้างถึงใน เฟื่องฟ้า ฤกษ์, 2530) กล่าวถึงปัญหาในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในด้านผู้นำท้องถิ่นดังนี้

1. ผู้นำท้องถิ่นเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม
2. ไม่มีความกระตือรือร้น เจื้อยชา
3. ผู้นำท้องถิ่นบางคนไม่ยอมรับความคิดเห็นของสมาชิก ใช้ความคิดเห็นของตนเอง

เป็นใหญ่ทำให้สมาชิกขาดศรัทธา

4. ผู้นำท้องถิ่นมีฐานะยากจน ไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาได้

5. ผู้นำท้องถิ่นแบ่งพรรคแบ่งพวกโดยยึดตัวบุคคลเป็นหลัก

อนุภาพ ธีรลาภ (2528) กล่าวถึงปัญหาการพัฒนาชุมชนว่า

1. ขาดองค์กรท้องถิ่นที่เหมาะสม เนื่องจากองค์กรท้องถิ่นของประชาชนเป็นช่องทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่มีแบบแผนและเป็นการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ หากองค์กรเหล่านั้นจะมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ

1.1 ผู้ที่มีเวลาสามารถอุทิศให้แก่งานของชุมชนได้เต็มเวลาในการจัดการบริหารองค์กรภายในและการติดต่อสัมพันธ์กันภายในรูปของตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน

1.2 การมีทักษะในการจัดการ เช่น การจัดประชุม การประนีประนอมการเลือกผู้นำ การเก็บข้อมูล ตลอดจนการหาทรัพยากรเพื่อการดำเนินการ เป็นต้น

2. มีการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมที่สำคัญ โดยเฉพาะการทำลายความเชื่อถือของประชาชน การทุจริตเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้นำมีอิสระและมีอิทธิพลในชุมชนโดยขาดการติดตามของประชาชนโดยทั่วไป หรือขาดการติดตามและตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้การทุจริตเป็นข้ออ้างของผู้ที่มีอำนาจอยู่เดิมที่ไม่ประสงค์จะกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนอีกด้วย

3. ความแตกต่างกันในชุมชนและผลทางเศรษฐกิจในชุมชนมักจะมีลักษณะการแบ่งกลุ่มโดยพื้นฐาน เช่นการแบ่งโดยเชื้อชาติและภาษาหรือการแบ่งกลุ่มทางสังคม โดยแสดงอำนาจและสถานะรวมทั้งการแบ่งกลุ่มทางเศรษฐกิจ เช่นคนร่ำรวยกับคนยากจน ผู้มีที่ดินและผู้ไม่มีที่ดิน เป็นต้น ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นความลำบากในการกำหนดความต้องการ การลำดับความสำคัญและการแบ่งสรรทรัพยากรใน

ชุมชน

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

ยงชัย เจิดอำไพ และคณะ (2526) ได้ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านในชุมชนเชื่อเพลิงพัฒนา ผลการศึกษาพบว่า องค์กรประชาชนที่จะเป็นแกนกลางนำหมู่บ้านไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ก็ต่อเมื่อชาวบ้านให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในองค์กรชาวบ้าน และพบอีกว่าในทัศนะของชาวบ้านเห็นว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านสำคัญที่สุด และปัจจัยรองลงมาคือ การมีคณะกรรมการที่มีประสิทธิภาพ

อนันต์ ลิขิตประเสริฐ (2527) ศึกษา อิทธิพลของผู้นำหมู่บ้านที่มีต่อการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐานโดยศึกษาเปรียบเทียบบทบาทผู้นำในสามหมู่บ้านของจังหวัดบุรีรัมย์ แล้วพบว่าผู้นำหมู่บ้านที่มีระบบการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐานสูงมีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารมากกว่าผู้นำในหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐานต่ำกว่า และกล่าวอีกว่าคุณสมบัติและพฤติกรรมของผู้นำเป็นตัวอธิบายความแตกต่างในระดับการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐานของแต่ละหมู่บ้านได้

อรุณ ส่งหอม (2534) ศึกษา กรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท : ศึกษาแง่มุมทางการเมืองของผู้นำหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง เขาป่าเจ้า อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง โดยศึกษาพฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อผลสำเร็จของการพัฒนาชนบทว่ากรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นใช้ในการพัฒนาชนบทนั้นเป็นผลมาจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย ความเสียสละ ความรู้ ความมีชื่อเสียง ความซื่อสัตย์ พุดจริงทำจริง ความคิดริเริ่มเป็นผู้อุปถัมภ์ของกลุ่มเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ มีความเป็นกันเองและมีพรรคพวกเพื่อนฝูงมาก ความกล้าเสี่ยง ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร และการมีศิลปะในการพูด ในขณะที่ปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจมีความสำคัญรองลงมา คือมีส่วนสนับสนุนช่วยให้ผู้นำท้องถิ่นแสดงบทบาทการเป็นผู้นำของเขาได้ดียิ่งขึ้น ตามความคาดหวังของผู้ตามในสังคมไทย

กล่าวโดยสรุป ผู้นำคือบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นผู้ที่มีสมาชิกยอมรับนับถือ และให้ความเชื่อฟังปฏิบัติตามความสามารถ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวความคิด และมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของมวลสมาชิกของกลุ่ม องค์กรต่างๆ หรือชุมชนเหล่านี้เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำชุมชนนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการศึกษา และใช้ในการค้นหาคำตอบปัญหาทางการวิจัยในข้อหนึ่ง คือ ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ (ชุมชนสุขสันต์ 26) และปัญหาทางการวิจัยในข้อสอง คือ ปัจจัยการสื่อสารอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

แนวคิดและปรัชญาเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน

“การพัฒนา” (Development) เป็นคำที่แทรกอยู่ในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ต่างๆ ตั้งแต่หน่วยงานย่อยสู่หน่วยงานใหญ่ ตลอดจนระดับชาติ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ประเทศล้าหลังจะต้องใช้เป็นค่าเปลี่ยนแปลงประเทศตนให้ก้าวหน้าทัดเทียมประเทศที่เจริญแล้ว เราจึงพูดถึงการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชนบท การพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งที่จะชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ใด ทั้งชุมชน ชนบท และท้องถิ่น คือคำที่มาจากภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่ง Webster's New World Dictionary of The American Language ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน คือ

กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกัน หมู่บ้านเดียวกัน หรือเมืองเดียวกัน

กลุ่มคนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือเมืองที่มีกลุ่มคนร่วมกัน

กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีความสนใจการทำงาน ผลประโยชน์ร่วมกัน

เมื่อการพัฒนาจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กันกับชุมชน ซึ่งต้องทำความเข้าใจกับคำว่าพัฒนา ดังต่อไปนี้

“การพัฒนา” คือ การทำให้ทันสมัย การเปลี่ยนแปลง การทำให้เป็นอุตสาหกรรม และการทำให้เป็นแบบตะวันตก

“การพัฒนา” คือ การเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลและวิถีทางที่คนในสังคมมีปฏิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

“การพัฒนา” คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี

“การพัฒนา” คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการทางสังคมหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (change for the better) ทุกสังคมจำเป็นต้องมีการพัฒนา แนวทางหนึ่งในการพัฒนาสังคมคือ การ

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ได้อธิบายความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้มากมายหลายมุมมอง ดังนี้

การพัฒนาชุมชนเป็นวิชาการแขนงหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจกล่าวอย่างสรุปได้ว่า “การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาประเทศ” (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2526 : 13) แม้ว่า ความหลากหลายของแนวคิดการพัฒนาชุมชนจะกำหนดความหมายของคำดังกล่าวว่าเป็นวิธีการ กระบวนการ โครงการและกิจกรรมก็ตาม แต่กระนั้นลักษณะของการพัฒนาชุมชนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน ทำให้พิจารณาได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของการสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางเป้าหมายที่กำหนด

จากการประชุม ณ แคมบริดจ์ ไวลด์เดน (Wileden อ้างถึงในสัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526) ได้อธิบายถึงความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า “เป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าหากประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชน ด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง”

โรเบิร์ตส์ (Roberts, 1979) ได้เสนอคำนิยามการพัฒนาชุมชนของประเทศต่างๆไว้ดังนี้

1. องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า “เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปโดยความพยายามร่วมพลังของประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าไปเป็นหัวใจของชาติ และเพื่อให้ประชาชนสามารถอุทิศตน เพื่อความก้าวหน้าของชาติอย่างเต็มที่”

2. สหราชอาณาจักร มองการพัฒนาชุมชนว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนา เป็นกระบวนการที่สามารถสังเกตได้จากองค์ประกอบเหล่านี้คือ

2.1 การช่วยเหลือตนเอง

2.2 การสนองความต้องการของประชาชน

2.3 การทำงานเพื่อสังคม วัฒนธรรม และลักษณะอื่นๆ ของชุมชน

3. สหรัฐอเมริกา มองว่า “การพัฒนาชุมชน เป็นความพยายามของประชาชนที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนและความสามารถของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมมีทิศทางของตนเอง และมีความพยายามร่วมกันในกิจกรรมของชุมชน”

4. อินเดีย มองว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการและอุดมการณ์ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชนบทของประเทศ ภายใต้กรอบการดำเนินงานของรัฐและการมีส่วนร่วมของประชาชน”

ปรีชา เสรยฐธร (2527) ได้สรุปคำว่าพัฒนาชุมชน ได้เป็นข้อๆ ดังนี้

การพัฒนาชุมชน คือความพยายามที่จะยกฐานะการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้น ให้คนในชุมชนนั้นๆ มีความกินดีอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากรายกรเอง จะต้องช่วยตนเองในการพัฒนาบนพื้นฐานของความสมัครใจ เพราะการพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ตัวประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาทุกสาขา และมีความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือตนเอง

การพัฒนาชุมชน มีความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพทัศนคติของประชาชน พฤติกรรมแบบเก่าๆ ของชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่าง

การพัฒนาชุมชนจะต้องใช้หลักช่วยๆ เร่งเร้า ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มตลอดจนการดำเนินการไปตามโครงการพัฒนานั้นๆ

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะต้องทำหน้าที่กระตุ้น ชักจูง และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเกิดความคิดริเริ่ม

ความคิดเกี่ยวกับเรื่องงานพัฒนาชุมชนนั้นมีใหม่ของใหม่ เพราะจัดได้ว่ามีการกระทำที่เป็นลักษณะของงานพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่มนุษย์มีการทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์หรือสิ่งอันพึงปรารถนาร่วมกันวิวัฒนาการของการศึกษาด้านการพัฒนาชุมชนได้มีเรื่อยมาจนกระทั่งในศาสตร์หนึ่งในลักษณะของทฤษฎีแห่งการปฏิบัติ (Theory of Practice) โดยได้พัฒนามาจากหลักของการกระทำซึ่งได้มาจากการปฏิบัติจริงที่ได้ผล (ปาริชาติ วลัยเสถียร, เอกสารอัดสำเนา)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของคำว่า “การพัฒนาชุมชน” กล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการเปลี่ยนแปลงลักษณะและคุณค่าของชุมชนโดยมีการวางแผน(Planned Community Change) การพัฒนาชุมชนจึงเป็นทั้งวิธีการ กระบวนการ โครงการ หรือ แผนงาน ขบวนการ ที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นในด้านต่างๆ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs) ของประชาชนในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น “การพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ จึงมิได้ขึ้นอยู่กับผลสำเร็จในทางวัตถุเท่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปความหมายของการพัฒนาชุมชนได้ว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากสภาพเดิมที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือตนเอง การมีความคิดริเริ่มและความต้องการของประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และชุมชนมีความเจริญอย่างสมดุล

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคนให้รู้จักความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของคนให้รู้จักใช้ความสามารถของตนเองช่วยตนเอง(Self-Help)ให้มีส่วนร่วม (Participation) ในการสร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาแก่ชุมชนและให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด (Self - Reliance) ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) ที่มีความสามารถและศักยภาพ (Potential Ability) ซึ่งพร้อมที่จะนำมาให้เกิดประโยชน์ได้ทุกเมื่อในการสร้างความมั่นคงในชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน, 2530 : 6)

แนวคิดบางประการในงานพัฒนาชุมชน

อดีตนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศฟิลิปปินส์ Ramon Magsaysay ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า “Give a little more roof over his head, a little more cloth on his back and a little more food in his stomach” จากแนวคิดดังกล่าวพิจารณาได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานในรูปของการบำบัดทุกข์บำรุงสุขโดยคำนึงถึงการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นต้องเริ่มต้นด้วยการค้นหาปัญหาและความต้องการอันแท้จริงของประชาชน จากประชาชนนั่นเอง

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนที่จะเสนอต่อไปนี้จะยังไม่ถือว่าเป็นข้อยุติหรือเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายทุกคน แนวความคิดอาจมีน้อยกว่า มากกว่า เหมือนกัน หรือ แตกต่างกันได้เสมอ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2532 : 20)

1. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด
2. การช่วยเหลือตนเอง
3. ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
4. ความคิดริเริ่มของชุมชน
5. ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน
6. ความสมดุลของการพัฒนา

7. การใช้ทรัพยากรในชุมชน
8. การดำเนินงานตั้งอยู่บนรากฐานของหลักประชาธิปไตย
9. การประสานงาน
10. การปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่น
11. การผสมผสาน

กรุงเทพมหานครได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนเป็น 4 ด้าน คือ

1. ให้มีความสะอาดของผู้อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่ชาวชุมชนสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองและไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ
2. ขยัน โดยมุ่งพัฒนาการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อสภาพเศรษฐกิจ ช่วยยกระดับรายได้ของชุมชนให้สูงขึ้น และเป็นเงื่อนไขของการช่วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ประหยัด เพื่อควบคุมการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นของชีวิตเพื่อการออมทรัพย์ โดยมีแนวทางการพัฒนาต้องเป็นไปอย่างครบวงจรและสมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ดำเนินงานพัฒนาทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม อนามัย และจิตใจไปพร้อมๆกัน

สรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงสภาพชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมุ่งเน้นหลักสำคัญคือ การพัฒนาคนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของคน รวมทั้งการกระตุ้นการมีส่วนร่วม ความคิดและการตัดสินใจของประชาชนในชุมชน กล่าวคือ กิจกรรมทุกกิจกรรมจะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการด้วยตนเอง โดยที่การพัฒนาชุมชนจะเป็นการทำงานร่วมกับประชาชน มีใจทำงานเพื่อประชาชน ซึ่งแนวความคิดนี้สามารถกระทำได้โดยผ่านองค์กรประชาชนและผู้นำชุมชน ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชน มีส่วนสนับสนุน ช่วยเหลือผลักดันให้งานพัฒนาชุมชนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

แนวคิดการพัฒนาชุมชนนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการศึกษาการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน และใช้ประกอบในการค้นหาคำตอบของปัญหาคำถามการวิจัยในข้อหนึ่ง คือ ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ (ชุมชนสุขสันต์ 26)

แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารในงานพัฒนาชุมชน

แนวความคิดด้านการสื่อสาร

อิรนันท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2528) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมสื่อสาร 4 นัยด้วยกันคือ

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ย้อนกลับไม่ได้ การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลต่อบัจจุบันและส่งผลไปยังอนาคต ไม่สามารถย้อนอดีตได้อีก นั่นคือ ไม่อาจสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมือนเดิมทุกประการให้เกิดขึ้นอีก ในระหว่างการสื่อสารเนื้อความและความหมายก็จะกว้างขวางขึ้นเรื่อยๆ ไม่หยุดยั้ง

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวในความคิด บุคคลที่กำลังสื่อสารกันอยู่นั้นจะต้องมีการเคลื่อนไหวทางความคิดอยู่ตลอดเวลา และจะต้องเอาประสบการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ต้องมีบริบท การสื่อสารไม่เคยอย่างเป็นเอกเทศ สภาพการสื่อสารจะต้องอาศัยการรับรู้ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม ความหมายของการสื่อสารจึงต้องประกอบด้วยคุณลักษณะทางกายภาพมากมาย นอกจากนี้ยังรวมหมายถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆด้วย ซึ่งรวมเรียกว่า “บริบทของการสื่อสาร” (Communication Context)

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสาร

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มิถิลิแกน และแบล็คเมอร์ (Millikan and Blackmer อ้างถึงใน เสถียร เขยประทับ 2538) ได้กล่าวว่า “สิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคม คือการที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตนเอง” หมายความว่า การพัฒนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล ได้แก่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในสังคม โดยอาศัยการสื่อสาร ดังนั้น การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมต้องมีอิทธิพลต่อกัน

โรเบิร์ตส์ (Roberts , 1979) ได้กล่าวว่า “องค์ประกอบหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นชุมชนได้คือการสื่อสาร อันได้แก่ ความสามารถของประชาชนในการสื่อสารกับผู้อื่น หากปราศจากการสื่อสารก็จะทำให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้”

ชเรมม (Schramm, 1973 อ้างถึงใน ปัญญา สวัสดิ์เสรี , 2539) ได้กล่าวว่า “การสื่อสารเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาได้สามลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนา ลักษณะที่สอง ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลง และลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน”

แนวคิดการสื่อสารในการพัฒนาชุมชนนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบในการศึกษาการพัฒนา

ชุมชนของผู้นำชุมชน และใช้ประกอบในการค้นหาคำตอบของปัญหานำการวิจัยในข้อหนึ่ง คือ ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ (ชุมชนสุขสันต์ 26)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการวางแผนจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณขยะที่จะต้องกำจัดลงได้มาก สามารถนำขยะมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำ (Reuse) การแปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และเกิดผลพลอยได้จากการกำจัด เช่น ปุ๋ยหมัก การทำขยะหอม (ปุ๋ยน้ำจุลินทรีย์) ก๊าซชีวภาพซึ่งให้พลังงานสะอาด (กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ, 2542) การจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

การลดปริมาณขยะการผลิตขยะ

รณรงค์ให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการลดการผลิตขยะในแต่ละวัน ได้แก่

- ลดการทิ้งบรรจุภัณฑ์โดยการใช้สินค้าชนิดใหม่ เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน ถ่านไฟฉายชนิดชาร์จได้ และน้ำยาทำความสะอาด
- เลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพมีบรรจุภัณฑ์ที่น้อย อายุการใช้งานยาวนาน และตัวสินค้าไม่เป็นมลพิษ
- ลดการใช้วัสดุกำจัดยาก เช่น โฟมบรรจุอาหารและถุงพลาสติก

จัดระบบการรีไซเคิล

เป็นการรวบรวมขยะที่ยังสามารถนำไปสู่การแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ ได้รณรงค์ให้ประชาชนแยกประเภทของเสียที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น กระดาษ พลาสติก และโลหะ

- จัดระบบที่เอื้อต่อการรวบรวมขยะเพื่อนำกลับมาแปรรูปใหม่ เช่น จัดภาชนะแยกประเภทขยะที่ชัดเจน เป็นมาตรฐาน
- ประสานงานกับร้านค้ารับซื้อของเก่าในการรับซื้อสินค้ารีไซเคิล
- จัดระบบการรับซื้อสินค้าขยะรีไซเคิลให้เหมาะสมตามแหล่งกำเนิด
- จัดกลุ่มอาสาสมัครในชุมชน นักเรียน ให้มีการนำวัสดุมาแปรสภาพเป็นสินค้า

จัดตั้งศูนย์วัสดุรีไซเคิล

หากมีพื้นที่ที่มีปริมาณขยะเกิดขึ้นในแต่ละวันเป็นปริมาณมาก อาจจะมีการจัดตั้งศูนย์คัดแยกขยะที่สามารถรองรับจากชุมชนใกล้เคียงหรือรับซื้อจากประชาชนโดยตรงซึ่งอาจจะให้เอกชนลงทุนหรือร่วมลงทุน หรือให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดตั้ง

หลักเกณฑ์ในการคัดแยก และมาตรฐานภาชนะรองรับขยะ

ในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพการจัดระบบคัดแยกประเภทขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ตามประเภท ลักษณะองค์ประกอบที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ซึ่งในการแยกประเภทขยะที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเริ่มต้นตั้งแต่การจัดการจากแหล่งกำเนิดของขยะ โดยการจัดวางภาชนะรองรับที่เหมาะสม และสอดคล้องกับระบบการคัดแยกขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งจะเสริมให้การจัดระบบรีไซเคิลมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลักเกณฑ์และมาตรฐานในการจัดระบบภาชนะรองรับ มีดังนี้ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ, 2542)

ภาชนะรองรับขยะ

เพื่อให้เกิดการจัดการจัดเก็บรวบรวมขยะและลดการเปื้อนของขยะที่มีศักยภาพในการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จะต้องมีการตั้งจุดรวบรวมขยะ (Station) และให้มีการแบ่งแยกประเภทของถังรองรับขยะตามสีต่างๆ โดยมีถุงบรรจุภายในถังเพื่อความสะอาดและไม่ตกหล่นหรือแพร่กระจาย ดังนี้

- สีเขียว รองรับขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยหรือขยะหมักได้ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้
- สีเหลือง รองรับขยะที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋อง สีสเปรย์ กระป๋องยาฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่างๆ
- สีฟ้า รองรับขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษแต่ย่อยสลายได้ยากหรือไม่คุ้มค่าในการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถุงพลาสติก โฟม ฟิล์มที่เปื้อนอาหาร

ถุงขยะ

สำหรับการแยกขยะในครัวเรือน จะต้องมีการคัดแยกขยะรวบรวมใส่ถุงขยะตามสี ดังต่อไปนี้

- ถุงสีเขียว รองรับขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยหรือขยะหมักได้ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้
- ถุงสีเหลือง รองรับขยะที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋อง สีสเปรย์ กระป๋องยาฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่างๆ
- ถุงสีฟ้า รองรับขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษแต่ย่อยสลายได้ยากหรือไม่คุ้มค่าในการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถุงพลาสติก โฟม ฟิล์มที่เปื้อนอาหาร

เกณฑ์มาตรฐานภาชนะรองรับขยะ

- ควรมีสัดส่วนของถังจากพลาสติกที่ใช้แล้วไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 โดยน้ำหนัก
- ไม่มีส่วนประกอบของสารพิษ ที่จะเป็อันตรายต่อผู้ใช้
- มีความทนทาน แข็งแรงตามมาตรฐานสากล
- ไม่ควรวางถังในที่ที่ไม่เหมาะสม ทั้งทางสุขภาพอนามัย และทางภูมิทัศน์

การใช้ประโยชน์จากขยะ จะช่วยลดปริมาณขยะที่ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีวิธีการต่างๆ ดังนี้ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย : 2537)

1. ยังใช้ได้อยู่ (Reuse)

เป็นการนำขยะมาใช้ซ้ำ โดยนำของที่กำลังจะทิ้ง สามารถนำมาดัดแปลงใช้หรือยังมีประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือไม่ เพราะของบางอย่างที่เราไม่ใช้แล้วอาจให้หรือบริจาคกับมูลนิธิองค์กรการกุศล นำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น เสื้อผ้า รองเท้า ของใช้ในบ้าน และสิ่งของบางอย่างอาจดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้ เช่น ขวดพลาสติกใส่น้ำดื่ม อาจดัดแปลงเป็นกระเช้า กระจาดต้นไม้ประดับบ้าน กระดาษหนังสือพิมพ์ อาจใช้แทนกระดาษห่อของขวัญซ่อมแซมใหม่ (Repair) เป็นการนำวัสดุที่ชำรุดจะทิ้งมาแก้ไขซ่อมแซมใช้ใหม่ หากแก้ไขไม่ได้ หรือต้องเสียค่าซ่อมมากกว่าซื้อใหม่ จึงค่อยทิ้งไป ตัวอย่างเช่น กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ หากชำรุดบางส่วนควรแยกเอาไม้ หรือเหล็กบางส่วนที่ใช้ได้ ดัดแปลงใช้ประโยชน์อย่างอื่น เป็นต้น

2. การหมุนเวียนกลับมาใช้ (Recycle)

เป็นการแปรวัสดุบางอย่างที่เราคิดว่าเป็นขยะแล้วแต่สามารถทำให้เป็นเงินเป็นทองได้ทั้งนั้น เช่น ขวด กระดาษ พลาสติก ยาง โลหะ แก้ว อลูมิเนียม ทองแดง สามารถนำไปหลอมหลอมหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ จึงไม่ควรทิ้งรวมไปกับมูลฝอยอื่นๆ ควรแยกไว้ต่างหากเพื่อขายให้โรงงานนำไปผลิตหมุนเวียนมาใช้ประโยชน์อีก และเป็นการเพิ่มรายได้ อีกทางหนึ่งด้วย

จากการตรวจสอบองค์ประกอบของขยะ ณ ศูนย์ขนถ่ายขยะของกรุงเทพมหานครพบว่า มีสิ่งที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกเฉลี่ยประมาณ 39% ซึ่งสามารถที่จะทำการแยกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กระดาษ 15% พลาสติก 15% แก้ว 6% โลหะ 3% ปริมาณขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ (ดังตารางข้างล่างนี้) เป็นตัวเลขที่เกิดขึ้นภายหลัง จากที่มีการดำเนินการแยกขยะที่ใช้ประโยชน์ได้ (RECYCLE) โดยกระบวนการจัดการนอกแบบแล้ว เช่น โดยพนักงานเก็บขนขยะ และคนเก็บสิ่งของโดยทั่วไปแล้ว จึงนับว่าปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัดน้อยลงเป็นการประหยัดทั้งค่าใช้จ่ายและทรัพยากรโดยส่วนรวม (เส้นทางก่อสร้าง , หน้า 53 พ.ศ.2540)

ตารางที่ 1 แสดงคุณสมบัติขยะประเภทหมวนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่

คุณสมบัติ	ขยะประเภทหมวนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่									
	ปีงบประมาณ									
	2529	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538
กระดาษ	18.26	14.71	14.21	15.71	14.95	19.23	10.8	15.4	13.99	14.49
พลาสติก	13.09	10.76	12.77	10.76	10.44	16.22	19.1	16.02	20.66	18.72
แก้ว	2.84	4.79	8.37	4.79	7.18	4.22	10.8	4.65	4.64	3.86
โลหะ	3.27	3.63	3.63	3.63	3.78	4.98	1.66	2.52	2.00	1.28

ที่มา : สำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร , 2540

แนวทางการแก้ไขของรัฐ และข้อควรปฏิบัติของประชาชน

ขยะ หรือของเสียอันตรายที่เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมมีแนวทางที่รัฐจะแก้ไขได้ดังนี้

- 1.) สนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีการผลิตที่ลดปริมาณของเสียมาใช้ เช่น การเปลี่ยนไปใช้วัตถุดิบชนิดใหม่ หรือการเปลี่ยนวิธีการผลิต รวมทั้งให้มีการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่
- 2.) เร่งรัดให้มีระบบการจัดการของเสียที่เป็นอันตรายจากแหล่งกำหนดต่างๆ ที่ครบวงจร ตั้งแต่การเก็บ ขนส่ง บำบัดและกำจัด ทั้งนี้ควรจัดการของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่
- 3.) สนับสนุนงบประมาณและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อการแก้ไขปัญหา
- 4.) กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดของเสียอันตรายหรือได้รับผลประโยชน์จากของเสีย ต้องเป็นผู้รับผิดชอบหรือเสียค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการจัดการไม่ถูกต้อง
- 5.) ให้มีการปรับปรุงกฎหมาย หรือออกกฎหมายใหม่ เพื่อควบคุมระบบการจัดการของเสียที่เป็นอันตรายให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน
- 6.) สนับสนุนศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการของเสียอันตราย หรือการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์
- 7.) ส่งเสริมและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชน ได้มีความรู้ตระหนักถึงพิษภัยจากของเสียที่เป็นอันตราย รวมทั้งให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

ประชาชนกับการป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษ

ขยะ นอกจากจะทำให้บ้านเมืองสกปรกเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรค และสัตว์นำโรคแล้วยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ อื่นๆตามมาอีกดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้น ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการขยะด้วย ดังนี้

1. ควรมีถังขยะประจำบ้านอย่างเพียงพอและทิ้งขยะลงในถังขยะเท่านั้น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสะดวกต่อการเก็บขนไปกำจัด
 - ถังขยะ ควรทำด้วยวัสดุที่คงทนถาวร มีฝาปิดมิดชิด
 - ถังขยะ ควรมีขาตั้งหรือตั้งให้สูงจากพื้นประมาณ 50 เซนติเมตร เพื่อป้องกันสัตว์คุ้ยเขี่ยขยะประเภท แก้วแตก ขวดแตก หลอดไฟฟ้า หรือของมีคมควรห่อด้วยกระดาษให้มิดชิด แล้วเขียนข้อความว่า “อันตรายของแตก” เพื่อให้พนักงานเก็บขนขยะรู้ว่า เป็นขยะอันตราย
2. ไม่ควรนำขยะไปกองทิ้งไว้ที่สาธารณะ เช่น ทางเดินเท้า ถนน สนามหญ้า
3. ไม่เผาขยะตามถนนหนทาง สนามหญ้า หรือสถานที่สาธารณะเพราะจะทำให้สกปรก ไม่สวยงามและเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค
4. ไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำ ลำคลอง ตลอดจนแหล่งน้ำต่างๆ เพราะเป็นเหตุให้เกิดน้ำเสีย น้ำเน่า ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และขยะอาจทำให้ท่อระบายน้ำอุดตัน เกิดภาวะน้ำท่วม
5. ควรมีการแยกขยะก่อนนำไปทิ้งถังขยะ โดยอาจแยกได้ดังนี้
 - ถังขยะเปียกใส่ขยะที่เน่าเปื่อยต้องเก็บทิ้งทุกวัน เช่น เศษอาหาร เศษผัก ผลไม้
 - ถังขยะแห้ง ใส่ขยะประเภท เศษกระดาษ เศษผ้า ถุงพลาสติก ฯลฯ
 - ถังขยะอันตราย เช่น ขยะติดเชื้อ ควรแยกเฉพาะเป็นกรณีพิเศษ
6. ลดการใช้ถุงพลาสติก พลาสติกเป็นวัสดุที่ย่อยสลายยาก ถ้านำไปกำจัดด้วยการเผา จะก่อให้เกิดก๊าซพิษ หรือถ้าฝังกลบจะมีสารตกค้างในดิน เพราะฉะนั้นควรลดการใช้ถุงพลาสติกให้น้อยลง โดยใช้ถุงกระดาษ หรือถุงผ้า ตะกร้า ไปจ่ายตลาดแทน
7. หลีกเลี่ยงการใช้โฟม โดยใช้วัสดุย่อยสลายตามธรรมชาติแทน เช่น ใช้ฟาง ข้าว เถวัลย์แทนพวงหรีดที่ทำด้วยโฟม ใช้ก้านกล้วย กาบมะพร้าวทำกระทง แทนการใช้โฟม เป็นต้น
8. ควรเลือกใช้แบตเตอรี่ หรือถ่านไฟฉายแบบที่สามารถนำมาชาร์ตไฟได้ เพื่อลดปริมาณขยะอันตราย

ข้อคิดในการจัดการขยะ อรวรรณ คุณสนอง มหาวิทยาลัยหัวเฉียวฯ (อ้างในวารสาร สรร.)

1. ควรลดปริมาณของที่จะเป็นขยะ และลดการใช้ของที่ย่อยสลายยาก

(Reduce) เช่น

1.1 กระดาษ

- ใช้ Email แทนใช้กระดาษเขียนจดหมาย และพยายามค้นข้อมูลจากโฮมเพจ WWW และเก็บใส่แผ่นดิสก์แทนการขอข้อมูลเป็นเอกสาร
- ใช้กระดาษที่สามารถใช้ได้ทั้ง 2 ด้าน โดยให้พิมพ์ตัวเล็ก และให้เว้นบรรทัด โดยไม่ต้องห่างมาก

- การแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ใช้เป็นหนังสือเวียนแทนที่จะแจ้งเป็นรายบุคคล

1.2 อาหารและภาชนะที่ใส่บรรจุอาหาร

- พยายามเลือกซื้ออาหารที่ย่อยสลายได้ง่าย
- ใช้แก้วของตัวเอง อย่าใช้แก้วกระดาษ
- ใช้จาน, ถ้วย, ช้อน เป็นของตัวเอง ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ได้อีก
- เครื่องปรุงรสต่างๆ อย่าใส่กระจัดกระจายหลายที่ ให้ใส่ภาชนะที่ใหญ่ และวางไว้จุดเดียว

1.3 ของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

- เศษไม้ใบหญ้าที่ตัดออกมานำมาทำปุ๋ยหรือเอามาวางรอบๆต้นไม้เพื่อทำให้ดินชุ่มชื้นได้ พลังงาน

- ปิดเครื่องเมื่อไม่ใช้ เช่น เครื่องทำน้ำร้อน, เครื่องทำความเย็น, คอมพิวเตอร์และเครื่องถ่ายเอกสารในเวลากลางคืน และวันหยุด

1.4 น้ำ

- ปิดก๊อกน้ำให้สนิทเมื่อไม่ใช้น้ำ อย่าปล่อยให้ไหลโดยไม่จำเป็น
- ติดตั้งวาล์ว (Valve) ก๊อกน้ำ และฝักบัวเพื่อจะได้จำกัดการใช้น้ำ

2. การนำของที่จะทิ้งมาใช้ได้อีก (Reuse) เช่น

1.5 กระดาษ, ตลับหมึก, กล่อง และภาชนะที่สำหรับใส่ของ

- นำกระดาษที่ใช้แล้วที่เหลืออีกด้านหนึ่งมาทำเป็นกระดาษบันทึกหรือสำหรับทดเลข

- นำแฟ้มที่ใส่เอกสารเก่ามาใช้ใหม่
- นำซองเอกสารที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ภายในหน่วยงานเดียวกัน
- ใช้ตลับหมึกพิมพ์ชนิดเติมหมึกได้ หรือใช้ตลับหมึกที่ผ่านการรีไซเคิล
- นำพลาสติกที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น กระดาษ, ภาชนะที่สำหรับ

ใส่ของ

1.6 เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

- ตรวจสอบเฟอร์นิเจอร์ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้อยู่แล้ว และนำกลับมาลองใช้ก่อนที่จะซื้อใหม่ และเช็คสารเคมี เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนกับร้านที่ซื้อ หรือหน่วยงานภายในก่อนที่จะสั่งซื้อใหม่

2. การหลีกเลี่ยง (Refuse)

บรรจุภัณฑ์

- หลีกเลี่ยงการซื้อสินค้าที่บรรจุภัณฑ์ที่ทำมาจากโฟม, พลาสติก, กระดาษ หรือวัสดุที่ย่อยสลายได้ยาก

3. การทบทวนและพิจารณาใหม่ (Rethink)

3.1 วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

- ใช้สมุดโทรศัพท์ 1 เล่มต่อหน่วยงานแทนที่ 1 เล่มต่อ 1 คน
- ใช้กระดาษที่ผ่านการรีไซเคิล
- คิดก่อนที่จะซื้อสินค้าที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ หรือรีไซเคิล ถ้าเป็นไปได้พยายามซื้อสินค้าที่สามารถทดแทน
- ไม่ใช่สารที่มีพิษต่อสิ่งแวดล้อม
- วัสดุที่ได้สารอันตรายควรมีคุณสมบัติที่เฉพาะตัว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อม
- แสงสว่างเพียงพอโดยไม่ต้องใช้ไฟ หรือใช้ไม่มาก

3.2 การเปิดหน้าต่างและการใช้ผ้าม่านบังแดดแทนการเปิดเครื่องปรับอากาศ

4. เดิน, จักรยาน, ขึ้นรถเมล์ หรือไปกับเพื่อนบ้านเป็นการประหยัดพลังงาน และป้องกันการสึกหรอของรถ

5. การกลับคืนสภาพ (Recover)

- นำแผ่นกรองแสงที่ใช้แล้วมาผ่านระบบการรีไซเคิลใหม่
- น้ำมันเครื่องที่ใช้แล้วจากยานพาหนะนำมารีไซเคิล

6. การนำกลับมาแก้ไข และกลับมาใช้ใหม่(Repair)

7. เสื้อผ้าที่ขาดนำกลับมาปะ ชุน ซ่อมแซม ใ้ใหม่

8. แก้ไขก๊อกน้ำที่รั่ว

1A 3R เป็นแนวคิดในการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุดได้ประโยชน์สูงสุด และเกิดผลเสียต่อส่วนรวมน้อยที่สุด โดยแจกแจงได้ดังนี้ เคล็ดับ **1A 3R** การใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า รวมพลังหาร 2 (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ)

A คือ **AVOID** คือ การเลี่ยงใช้ เลี่ยงบริโภคสิ่งต่างๆที่ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานเกินความจำเป็น และยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เราสามารถตัดสินใจ ที่จะเลี่ยงใช้ หรือเลิกใช้โดยที่ไม่ทำให้เราลำบาก หรืออยู่ไม่ได้ โดย ตื่นเช้ามาลองดูว่าจะเลี่ยงใช้สินค้าประเภทใช้แล้วทิ้งได้อย่างไร ? โคนหวดตอนเช้า เลี่ยงใช้ใบมีดแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง ใช้ผ้าเช็ดหน้าแทนกระดาษทิชชู่ กลางวันทานอาหารก็เลี่ยงใช้ช้อนพลาสติก หรือตะเกียบแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง ถ้าเลี่ยงไม่ได้แทนที่จะทิ้งก็เก็บไว้ใช้ในครั้งต่อไป เลือกรถขี่มoped จากขวดแก้วแทนขวดพลาสติก หรือกระป๋อง เลี่ยงใช้กล่องโฟม จานกระดาษ เลี่ยงใช้กล้องถ่ายรูปแบบใช้ครั้งเดียว ฯลฯ เลี่ยงพฤติกรรมบริโภคที่สิ้นเปลืองพลังงาน เลือกลงใช้สิ่งของที่ใช่แล้ว ใช้ได้อีกหลายๆครั้ง

R ที่ 1 คือ **REDUCE** คือ ลดการใช้ หรือลดการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่จำเป็นลง ยกตัวอย่างเช่น ลดการใช้ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไปเลย ได้แก่ พลังงานและแร่ธาตุทุกชนิด พลังงานในที่นี้ หมายถึง พลังงานจากเชื้อเพลิงจำพวกน้ำมัน ก๊าซ ถ่านหิน การลดการใช้สามารถทำได้โดย การเลิกใช้เท่าที่จำเป็น ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น วิธีประหยัดพลังงาน ได้อีกมากมาย 108 วิธี ใช้ได้ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน ที่โรงเรียน ตัวอย่างเช่น ปิดไฟทุกครั้งที่ไม่ใช้งาน ปิดเครื่องถ่ายเอกสาร ถอดปลั๊กกาต้มน้ำในที่ทำงานทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ เปิดแอร์อุณหภูมิ 25 องศาเซลเซียส เสียบปลั๊กครั้งเดียว รีดผ้าให้เสร็จ ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องปรับอากาศตลอดเวลา เปิดกระจกรับลมธรรมชาติบ้าง สดชื่นแล้วยังประหยัดไฟอีกด้วย จอดรถดับเครื่องให้สนิททุกครั้ง ไปไหนทางเดียวกัน เวียนเอกสารแทนการถ่ายสำเนาหลายๆชุด ฯลฯ

R ที่ 2 คือ **REUSE** คือ การใช้ให้คุ้มค่าที่สุด ของใช้หลายๆอย่างที่ใช่แล้วสามารถนำมาใช้ซ้ำได้อีก เช่น เสื้อผ้า หนังสือ กระดาษ เสื้อผ้าเก่าๆเอามาตัดแปลงใช้ได้อีก เช่น ซุดทำงานถ้าเลิกใช้แล้ว แต่ยังไม่เก่าถึงขาด ก็เอามาใส่อยู่บ้านได้ กระดาษใช้ให้คุ้มทั้งสองหน้า ให้คิดเสียว่ายังใช้คุ้มเท่าไรก็ยังช่วยลดจำนวนต้นไม้ที่จะถูกโค่นลงมาทำกระดาษ และพลังงานที่ใช้ในการผลิตได้เท่านั้น หรือบางคนอาจนำเอาวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของตกแต่งบ้าน การเลิกใช้ถุงผ้าหรือกระเป๋ที่ใช้แล้วใช้ซ้ำได้แทนที่จะใช้ถุงพลาสติกมีหูหิ้วไปซื้อของ หรือจ่ายตลาด ผลดีที่สุดของการ **REUSE** คือ การใช้ซ้ำเป็นการช่วยลดวัตถุดิบ พลังงานที่ใช้ในการผลิต และปริมาณขยะที่ทิ้ง ซึ่งต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและพลังงานในการกำจัด

R ที่ 3 คือ **RECYCLE** คือ การเลือกใช้หรือบริโภคสินค้า หรือสิ่งของที่สามารนำไปรีไซเคิล หรือแปรรูปนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น ขวดแก้ว พลาสติก กระดาษ และโลหะ สิ่งของเหล่านี้หากส่งกลับเข้าสู่กระบวนการรีไซเคิลก็จะใช้พลังงานในการผลิตน้อยกว่าการผลิตใหม่เลยทั้งหมด และยังช่วยลดปริมาณขยะได้อีกด้วย เช่น เรื่องของขวดแก้ว ทุกวันนี้เมืองไทยใช้ขวดแก้วปีละ 4,000 ล้านขวดต่อปี และต้องทิ้งเป็นขยะถึงปีละ 1,200 ล้านขวดต่อปี หากนำกลับมาใช้ใหม่ โดยนำเศษแก้วมา

แนวคิดการลดปริมาณขยะนี้ ผู้วิจัยนำไปใช้ประกอบในการศึกษาการลดปริมาณขยะของ
ชุมชนสุขสันต์ 26

D
P
U

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ กรณีศึกษา : ชุมชนสุขสันต์ 26” ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเพื่อศึกษาถึงยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ และเพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆสำหรับตอบปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
2. วิธีเข้าถึงข้อมูล
3. การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกโดยใช้วิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ประธานชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการลดปริมาณขยะที่ให้ความสนใจมาก และสนใจน้อย (ทั้งเพศชาย และเพศหญิง) โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ผู้นำและคณะกรรมการชุมชน จำนวน 5 คน สมาชิกชุมชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 15 คน และสมาชิกชุมชนที่มีอายุระหว่าง 5 – 19 ปี จำนวน 10 คน ดังนี้ (รายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวอยู่ในภาคผนวก ข.)

1. ประธานชุมชน (นายประเสริฐ คำแดง ผู้ริเริ่มโครงการลดปริมาณขยะในชุมชนฯ) เป็นผู้ที่มีความคิดที่หลากหลาย มีความรู้ และทักษะในวิธีการลดปริมาณขยะในชุมชน จนเป็นที่ยอมรับจากองค์กรต่างๆจนได้รับรางวัลผู้นำชุมชนดีเด่น จาก กทม. และเป็นผู้นำของชุมชนนี้มานาน
2. กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นกลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกันกับประธานชุมชน ประกอบ

ไปด้วย รองประธานชุมชน เลขานุการชุมชน คณะกรรมการชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะมีทั้งเพศชายและเพศหญิง จึงมีความหลากหลายทางด้านแนวคิด และประสบการณ์ที่ได้รับอาจจะแตกต่างกัน เพื่อเพิ่มรายละเอียดของข้อมูล

3. กลุ่มสมาชิกในชุมชนสุขสันต์ 26 ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะซึ่งประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ

3.1 กลุ่มสมาชิกในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะที่ให้ความสนใจมาก (ทั้งเพศชาย และเพศหญิง) กับกิจกรรมการลดปริมาณขยะในชุมชน ได้แก่ บุคคลที่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

3.2 กลุ่มสมาชิกในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะที่ให้ความสนใจน้อย (ทั้งเพศชาย และเพศหญิง) กับกิจกรรมการลดปริมาณขยะในชุมชน ได้แก่ บุคคลที่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนบ้างเป็นครั้งคราว ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่จะให้ข้อมูลในมุมมองที่แตกต่างจากกลุ่มเป้าหมายที่ 1 และกลุ่มเป้าหมายที่ 2

วิธีการเข้าถึงข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดลำดับการเข้าถึงข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมทั่วไปภายในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยและเตรียมความพร้อมในการเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย
2. ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัยเบื้องต้น โดยลงสำรวจพื้นที่ของชุมชนในระหว่างการศึกษา และเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน และเกริ่นแนะนำตัวกับกลุ่มเป้าหมายพอสังเขป
3. ผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มเป้าหมายและแกนนำชุมชน โดยการนัดหมายและแนะนำโดยผู้นำชุมชน ในการเข้าพบครั้งนี้ผู้วิจัยได้แนะนำตัวโดยแสดงบทบาทของนักวิจัย จากนั้นอธิบายและบอกถึงจุดมุ่งหมายในการวิจัย แนวคำถามในการสัมภาษณ์ และประโยชน์ของการวิจัย และขอความร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมาย
4. ผู้วิจัยดำเนินการในกระบวนการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายตามข้อตกลงร่วมกันกับการทำกิจกรรม การเก็บข้อมูลจึงดำเนินการไปด้วยความจริงใจ และรักษาสัมพันธภาพตลอดระยะเวลาการวิจัย

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้แนวทางจากการศึกษางานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียง ใช้แนวทางจากกรอบแนวคิดทฤษฎี ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์จะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ที่ไม่ชี้นำคำตอบ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีอิสระในการตอบคำถามตามประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งไว้ และใช้เครื่องบันทึกเสียง ประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยใช้กล้องถ่ายรูป ประกอบการสังเกต ประเด็นในการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นั้น จะประกอบด้วยประเด็นหลักตามปัญหาคำถามการวิจัย ซึ่งมีกรอบประเด็นที่ต้องการศึกษาเพื่อตอบปัญหาการวิจัย ดังนี้

1. ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

1.1 ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ความเชื่อทัศนคติ และพฤติกรรมของสมาชิกชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะ

1.2 ผู้นำชุมชนนำยุทธวิธีการสื่อสารใดที่นำมาใช้พัฒนาการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ

1.3 ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการติดต่อสื่อสาร แจ้งข่าวสารประชาสัมพันธุ์

กิจกรรมต่างๆในการลดปริมาณขยะ เป็นต้น ต่อสมาชิกชุมชน

1.4 ปฏิกริยาตอบรับระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนเป็นอย่างไร

1.5 รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะของสมาชิกชุมชนเป็นแบบใด

2. ปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

2.1 ปัจจัยการสื่อสารอะไรบ้างที่พัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ อาทิเช่น ลักษณะของผู้นำที่มีผลต่อการทำให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นแบบใด

2.1.1 ลักษณะคุณสมบัติของแนวคิดที่มีผลต่อการยอมรับของสมาชิกชุมชนที่พัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน มีลักษณะอย่างไร

2.1.2 รูปแบบของสื่อที่พัฒนาการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะของสมาชิกชุมชน มีลักษณะอย่างไร

2.1.3 ลักษณะพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อมของสมาชิกที่มีผลต่อการรับรู้ การยอมรับและพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ มีลักษณะอย่างไรใน ชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) ตามประเด็นดังกล่าวข้างต้นกับ กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งต้องอาศัยความรู้จักและคุ้นเคยกับแหล่งข้อมูลให้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้วางแผน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การแนะนำตัว ผู้วิจัยทำการแนะนำตัวกับผู้นำชุมชนทางโทรศัพท์ก่อนที่จะ เข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชน โดยกำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้วิจัยโดยเปิดเผย (Overt Role) และ แจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้
2. ขอคำแนะนำจากผู้นำชุมชนในการเสนอแนะบุคคลที่คิดว่าเหมาะสม สำหรับเป็นตัวแทนหลักในการให้สัมภาษณ์
3. ขอความอนุเคราะห์จากกลุ่มเป้าหมายทุกคนด้านการให้ข้อมูล และความ ร่วมมือในการเก็บข้อมูล
4. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดทำขึ้นมา เพื่อให้เกิดความสนิทสนมกับ สมาชิกชุมชนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นก็ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมควบคู่ไป เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยก็จะทำการพูดคุย และสัมภาษณ์ อย่างไม่เป็นทางการควบคู่ไปด้วย
5. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยผสมผสานเข้าด้วยกันหลายวิธี อาทิ แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ แบบเจาะลึกในบางกรณี เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ตรงที่สุดของ กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกลุ่มบุคคลที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์นั้น ได้แก่ ประธานชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการลดปริมาณขยะ โดยหลังจากที่ทำการสัมภาษณ์แต่ละ คนเรียบร้อยแล้ว ก็จะขอให้สมาชิกชุมชนเหล่านั้นช่วยแนะนำผู้วิจัยให้บุคคลอื่นๆ ในชุมชนเพื่อ ผู้วิจัยจะได้ทำการสัมภาษณ์ต่อไปให้ได้ข้อมูลครบตามที่ต้องการ

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้เวลาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นเวลา ประมาณ 3 เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินไปพร้อมกันกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยการแสวงหาความเชื่อถือได้จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน อาทิ ปรธาชนชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยนำข้อมูลทั้งจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน เพื่อมาวิเคราะห์ในด้านของยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ และในด้านของปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ โดยผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ คือ

1. จำแนกประเภทข้อมูล (Typological)
2. เปรียบเทียบข้อมูล (Comparison)
3. สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากข้อมูลในขั้นตอนที่1 และ 2

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีเชิงพรรณนา เพื่อชี้ให้เห็นถึงยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน โดยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้รับพร้อมกับการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นไปพร้อมกัน ซึ่งลำดับของการนำเสนอแบ่งออกเป็น ลำดับดังนี้

1. สภาพแวดล้อม และความเป็นมา
2. นำเสนอยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิก ชุมชนในการลดปริมาณขยะ รูปแบบการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งลักษณะของการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมการลดปริมาณขยะของสมาชิกชุมชน
3. นำเสนอปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

การถ่ายทอดแนวความคิดเรื่องการลดปริมาณขยะของผู้นำชุมชน โดยผ่านสื่อต่างๆนับได้ว่าเป็นหนทางหนึ่งที่น่าไปสู่ความสำเร็จ เนื่องจากเป็นยุทธวิธีที่สามารถดึงดูดให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนร่วมกันได้ ดังนั้น การวิจัยนี้ นอกจากจะเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความคิดแล้ว ผลการวิจัยยังสามารถนำไปใช้ดำเนินกิจกรรมทางการ

DRU

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะชุมชน” นี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อตอบคำถามการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้นำใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ
2. ปัจจัยการสื่อสารอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (documentary reserch) การวิจัยภาคสนาม (field reserch) การสังเกต (observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลทั้งหมดมาแล้วนั้นผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (documental analysis) อีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำผลที่ได้มาตอบปัญหาการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละส่วนไปพร้อมๆกัน โดยมีบทสัมภาษณ์เป็นตัวประกอบ

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. สภาพแวดล้อม และความเป็นมาของชุมชนสุขสันต์ 26
 2. ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ
 3. ปัจจัยการสื่อสารที่มีส่วนทำให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชน
- ดังมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

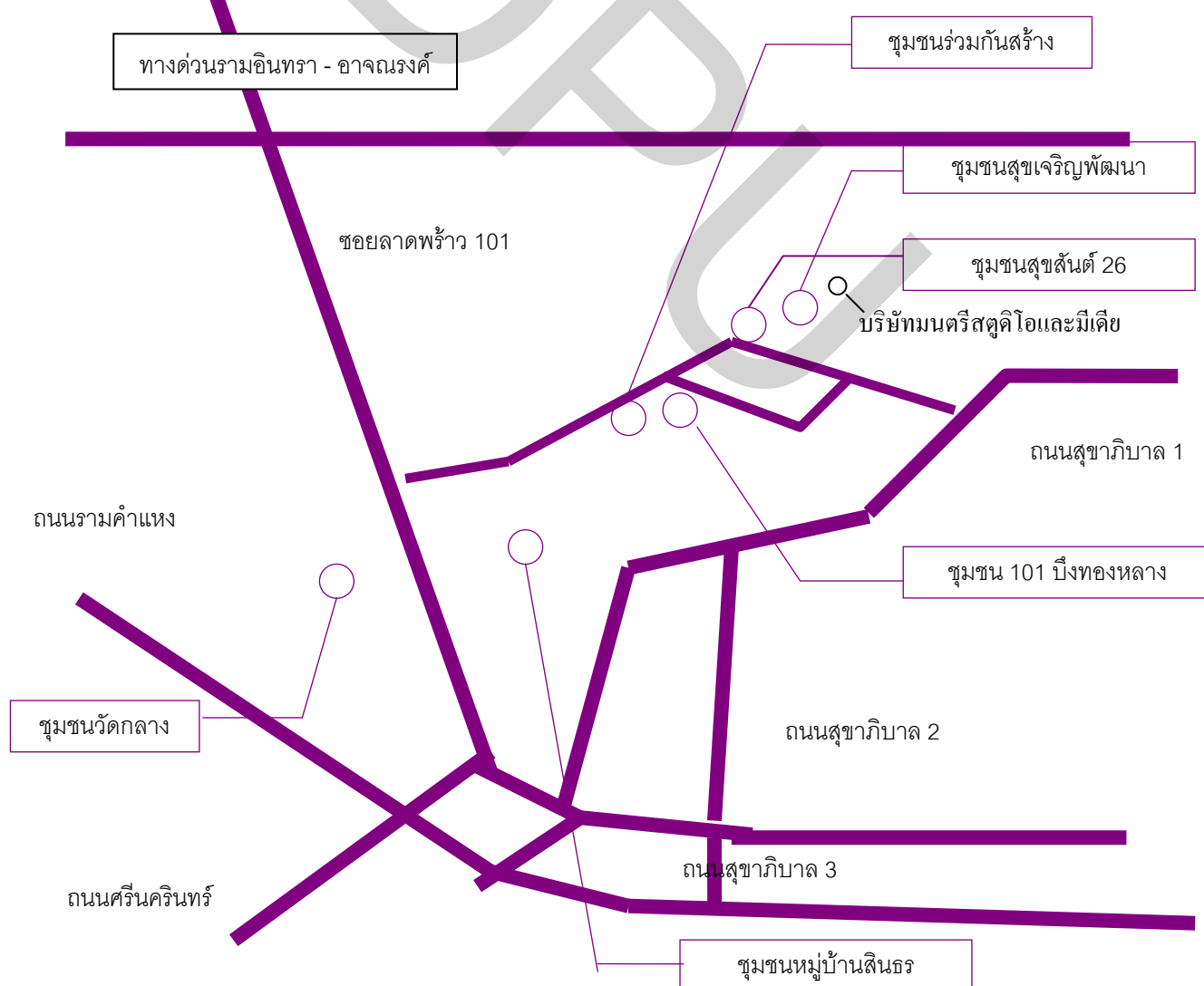
1. สภาพแวดล้อม และความเป็นมา ของชุมชนสุขสันต์ 26

จากการค้นคว้าวิจัยทางด้านเอกสาร (รายงานการวิจัยเบื้องต้นเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โครงการลดปริมาณขยะ ของสำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานกรุงเทพมหานคร) สิ่งพิมพ์ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับสมาชิกในชุมชนสุขสันต์ 26 ผู้วิจัยสามารถสรุป

ภาพรวมของสภาพแวดล้อมภายในชุมชนสุขสันต์ 26 ได้ดังนี้

ชุมชนสุขสันต์ 26 เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 จากการรวมตัวกันของประชากรซึ่งส่วนใหญ่ย้ายมาจากบริเวณชุมชนคลองเตย ลาดพร้าว สะพาน 2 และประตูน้ำ โดยได้เช่าซื้อที่ดินจัดสรรของโครงการ “อนันต์สุขสันต์” (ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ ชุมชนสุขสันต์ 26 ในเวลาต่อมา) บริเวณสุขซอยลาดพร้าว 101 เพื่อปลูกสร้างเป็นที่พักอาศัยประมาณ 45 หลังคาเรือน 51 ครอบครัว (ปัจจุบันมีจำนวนประมาณ 162 หลังคาเรือน) บนพื้นที่ประมาณ 45 ไร่ โดยทิศเหนือติดกับชุมชนสุขเจริญพัฒนา ทิศตะวันออกติดกับบริษัทมนตรีสตูดิโอและมิเดีย ทิศใต้ติดกับที่ว่างเปล่าของเอกชนและทิศตะวันตกติดกับคลองเกรียง

ภาพที่ 2
ที่ตั้งของชุมชนสุขสันต์ 26



เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร มีทางเข้าออกได้ 2 ทาง คือ ทางเข้าทางด้านซอยลาดพร้าว 101 และทางเข้าทางด้านซอยโพธิ์แก้ว ถนนนวนมิตร

สภาพโดยรอบเป็นทุ่งนาและที่โล่งว่าง ในชุมชนมีถนนหลัก 1 สาย และแบ่งเป็นถนนย่อยๆ อีก 6 ซอย แต่ละซอยมีบ้านประมาณ 10 - 15 หลังคาเรือน ลักษณะเป็นชุมชนเมือง จัดเป็นระเบียบไม่แออัด สภาพอาคารส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว สองชั้น และมีบางส่วนที่สร้างเป็นบ้านคอนกรีต โดยทั่วไปใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีเพียงบางส่วนที่ใช้ประกอบกิจการ อาทิ ค้าขาย ร้านเสริมสวย และห้องเช่า

ต่อมาในปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านที่ได้เช่าซื้อที่ดินจัดสรรของโครงการ “อนันต์สุขสันต์” (หรือชาวบ้านชุมชนสุขสันต์ 26 ในปัจจุบัน) ได้ร่วมกันร้องเรียนต่อสำนักงานเขตบางกะปิ ในเรื่องของการขาดสาธารณูปโภคบริเวณที่อยู่อาศัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตบางกะปิจึงให้คำแนะนำแก่ ชาวบ้านที่มา ร้องเรียนว่าควรไปจดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนเสียก่อน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2535 จึงได้จดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร โดยใช้ชื่อว่า “ชุมชนสุขสันต์ 26” และเมื่อได้ตั้งขึ้นเป็นชุมชนแล้ว ทางสำนักงานเขตบางกะปิจึงจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างถนน ติดตั้งระบบไฟฟ้าและน้ำประปา การวางสายและติดตั้งโทรศัพท์ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2531 ก่อนมีการจดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนประมาณ 4 ปี นั้น สมาชิกที่ อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวทุกคน ได้มีการมาร่วมประชุมและตกลงกันในการคัดเลือกประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน เพื่อคอยดูแลการดำเนินงานของชุมชน ตามที่เจ้าหน้าที่สำนักงานเขต บางกะปิ แนะนำ วิธีการคัดเลือกกระทำโดยให้หัวหน้าครอบครัวของทุกบ้านเป็นตัวแทนลงสมัครรับเลือกตั้ง ผลจากการเลือกตั้ง ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด จะมีตำแหน่งเป็นประธานชุมชน และผู้ที่ได้ คะแนนรองลงมาจะได้รับตำแหน่งรองลงมาตามลำดับ โดยตำแหน่งนี้มีระยะเวลา 2 ปี ซึ่งผลจากการเลือกตั้งในครั้งนั้น นายประเสริฐ คำแดง ได้คะแนนสูงสุด จึงได้ดำรงตำแหน่งเป็น ประธานชุมชน และผู้ที่ได้ คะแนนรองๆลงมาได้รับตำแหน่งกรรมการชุมชน ซึ่งในครั้งนั้น เรียกกันว่า กรรมการหมู่บ้าน (ก่อนมาเปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการชุมชน ชุมชนสุขสันต์ 26 ในปี พ.ศ.2535 หลังจากที่ได้จดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชน) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการดำเนินการตั้งประธานและคณะกรรมการชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังได้มีการตั้งคำขวัญประจำชุมชนไว้ด้วยว่า “เราจะให้คนอื่นช่วย เราจะต้องช่วยตัวเองก่อน” และจากการที่ชุมชนสุขสันต์ประกอบด้วยผู้คนที่มาจากหลากหลายที่ที่แตกต่างกันดังที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น จึงทำให้ต้องมีการตั้งกฎ ระเบียบของชุมชนขึ้นมาทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับคนในชุมชน ให้เกิดความสงบเรียบร้อย และมีการจัดประชุมคณะกรรมการชุมชนในเดือนละ 1 ครั้ง

ปัจจุบันชุมชนสุขสันต์ 26 ประกอบไปด้วย ประชากรทั้งสิ้นจำนวน 582 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและธุรกิจส่วนตัว สมาชิกทุกคนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ ระดับการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ระดับ กล่าวคือ สมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ สมาชิกที่มีอายุระหว่าง 16 – 25 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาตั้งแต่ มัธยม 3 ถึงปริญญาตรี สมาชิกที่มีอายุระหว่าง 26 – 40 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงประกาศนียบัตรชั้นสูง และสมาชิกที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4

นอกจากนี้ ในปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ตั้งของศูนย์วัชรวิไลเฉลิมชุมชนและเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการที่สำคัญของการจัดการขยะมูลฝอยโดยคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เขตบางกะปิ อีกด้วย

2. ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้สามารถสรุปยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการพัฒนาได้ 7 วิธี ประกอบด้วย

1. การนำตนเองมาเป็นสื่อของการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน
2. การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด
3. การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาภายในชุมชนเพื่อให้สมาชิกชุมชนร่วมกันถกถึงทางออกของปัญหา โดยใช้วิธีการคัดแยกขยะ
4. การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน
5. การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน
6. การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล
7. การชี้ให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับซึ่งทั้ง 7 วิธี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การนำตนเองมาเป็นสื่อของการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพบปะพูดคุยกับสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 เพื่อทำการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงยุทธวิธีการสื่อสารที่สำคัญประการหนึ่งในการที่ผู้นำชุมชนใช้เพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ นั่นคือ “ใช้การสื่อสารผ่านการกระทำ หรือพฤติกรรมของตน โดยการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน” ซึ่งผู้นำชุมชนจะทำการเก็บกวาดขยะและรักษาความสะอาดของชุมชนด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างให้ทุกคนในชุมชนได้เห็นและปฏิบัติตาม และสิ่งที่จะช่วยสนับสนุนยืนยันการปฏิบัติเป็นตัวอย่างของผู้นำชุมชนก็คือ คำบอกกล่าวเล่าเรื่องของคนในชุมชนสุขสันต์ 26 นั่นเอง

คุณบุญพา - แม่บ้านท่านหนึ่งที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้มานาน ได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดของผู้นำชุมชนว่า

“ตั้งแต่ป่าเข้ามาอยู่ที่นี้ก็ร่วม 20 ปีเห็นจะได้ ป่าก็เห็นเขาเดินเก็บขยะกวาดขยะทั้งชุมชนทุกชอกทุกซอยอย่างนี้แหละ ทำทุกวัน ทำอยู่คนเดียว ไม่บ่นไม่ว่าอะไร ก็เห็นเขาตั้งใจจริงทำเพื่อชุมชนของเราก็เลยอดไม่ได้ที่จะช่วย อยากทำมั่ง ก็เลยทำตามเขามาเรื่อยๆทำตามที่เขาบอกเพื่อชุมชนของเรา” (สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม 2544)

คุณวิรัตน์ - คนขับรถรับจ้างผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มา 10 ปี ได้ย้ำให้เห็นถึงการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดของผู้นำชุมชน เช่นเดียวกัน ดังข้อความต่อไปนี้

“ผมต้องออกมาหากินแต่เช้าก็ราวๆตี 5 กว่าๆ ผมก็ต้องออกไปละ ผมก็จะเห็นเขาเดินเก็บกวาดขยะ ดูแลไปทั่วไม่เฉพาะหน้าบ้านเขาละ เขาคุมหมดทั้งชุมชน เขาเป็นคนที่มีความคิดดีตั้งใจให้ชุมชนเราดี ถ้าวันไหนผมว่างผมก็จะช่วยเขาทำ อยากทำเองนะไม่ได้ถูกบังคับให้ทำ อยากทำให้ชุมชนของเราดี” (สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม 2544)

1. การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดภายในชุมชนสุขสันต์ 26 ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้เห็นยุทธวิธีการสื่อสารอีกประการหนึ่งของผู้นำชุมชน นั่นคือ “การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด” กล่าวคือ ผู้นำชุมชนจะคอยไต่ถามทุกข์สุขของสมาชิกในชุมชนตลอด และถ้าหากพบว่าสมาชิกภายในชุมชนคนใดมีปัญหา ไม่ว่าจะใหญ่หรือปัญหาเล็กแค่ไหนก็ตาม หากเป็นปัญหาที่ผู้นำชุมชนสามารถช่วยแก้ไขได้แล้วละก็ผู้นำชุมชนจะรีบเสนอหนทางแก้ไขในทันที แต่ถ้าปัญหานั้นเกินกำลังความสามารถที่จะช่วยแก้ไขได้ในเวลานั้น ผู้นำชุมชนจะพยายามคิดหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวในเวลาต่อมาจนสำเร็จ และยังถ้าปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับชุมชนสุขสันต์ 26 ด้วยแล้ว ผู้นำชุมชนจะไม่นิ่งนอนใจจะพยายามอย่างเต็มที่ในการพูดคุยกับฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยพยายามที่จะประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ อาทิ สำนักงานรักษาความสะอาด สำนักงานเขตบางกะปิ สถานีตำรวจลาดพร้าว สถานีพยาบาลใกล้เคียง เป็นต้น เพื่อให้หน่วยงานนั้นเข้ามาให้การช่วยเหลือชุมชนโดยเร็ว ซึ่งผู้นำชุมชนจะหมั่นเข้าไปติดต่อสื่อสาร ประสานงาน ให้ ความร่วมมือต่างๆแก่หน่วยงานดังกล่าว เพื่อเป็นการเอื้อต่อการประสานงานกับหน่วยงานนั้นๆได้ สะดวกรวดเร็วทันเหตุการณ์ จากการปฏิบัติตนของผู้นำชุมชนทั้งหมดนี้ก็เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ช่วยบรรเทาปัญหาให้แก่สมาชิกชุมชน และเพื่อความน่าอยู่ของชุมชนต่อไป

คุณวุฒิ - ช่างซ่อมเครื่องไฟฟ้าประจำชุมชนสุขสันต์ 26 ซอย 4 ปัจจุบันเป็นกรรมการชุมชน และได้เล่าถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นการสนับสนุนว่าผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีการสื่อสารดังกล่าวว่า

“เมื่อสักประมาณ 5 ปีมาแล้วบ้านผมถูกขโมยขึ้น ผมไม่รู้จะทำอย่างไรดี ผมอยู่กับแม่แค่สองคน ผมเลยไปบอกกับลุงเสริฐ ลุงเสริฐเป็นธุระจัดการให้ทั้งหมด ทั้งโทรแจ้งตำรวจ คอยดูแลให้กำลังใจสารพัด” (สัมภาษณ์วันที่ 26 ธันวาคม 2544)

คุณสมถวิล - ช่างเย็บผ้าได้กล่าวอ้างถึงการให้ยืมวิธีการสื่อสารดังกล่าวของผู้นำชุมชนไว้ว่า

“บ้านที่ไม่มีโทรศัพท์ พอสวมเต็มหรือท่อน้ำรั่วที่หนึ่งพี่ก็จะไปขอร้องคุณประเสริฐให้ช่วยจัดการให้หน่อย ตอนแรกๆก็ไม่กล้าขอร้องเขาหรอก กลัวเขาจะว่าเอา แต่พอคุณประเสริฐรู้ปั๊บเขาก็รีบจัดการโทรแจ้งเขตให้ปั๊บเลย เขาก็บอกกับพี่ว่าคนกันเองอยู่ร่วมกันก็ต้องช่วยเหลือกัน มีอะไรให้ช่วยก็บอก เต็มคร้อนเรื่องอะไร อยากให้ช่วยอะไรก็บอกได้เลยนะ พอตอนหลังพี่มีปัญหาอะไรก็เลยพึ่งคุณประเสริฐตลอด” (สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม 2544)

คุณณอม - เจ้าของกิจการขายของชำแห่งหนึ่งในชุมชนได้ชี้ให้เห็นถึงการพูดคุยเอาใจใส่ของผู้นำชุมชนที่มีต่อสมาชิกในชุมชนไว้ว่า

“เมื่อก่อนที่นี้ไม่ได้สะอาดอย่างนี้ละ โชคดีได้พี่เสริฐเขาดูแลและเป็นธุระจัดหาที่ทิ้งขยะไว้ให้ พี่เสริฐเขาจะวางถังขยะไว้เป็นจุดๆจะได้สะดวกกัน แต่ถ้าตรงไหนมีคนขยะถังขยะเกิดไม่พอ

จะมีคนไปบอกพี่เสริฐเขาก็จะจัดหามาเพิ่มให้” (สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม 2544)

คุณเพิ่ม - เจ้าของกิจการขายของชำก็ได้กล่าวสนับสนุนคำพูดของคุณณอมว่า

“ลุงอยู่ที่นี้มานานก็ตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนเนียแหละ เห็นเสริฐเขาทำโน่นทำนี่ให้ชุมชนมาก็หลาย สร้างอะไรไว้กับชุมชนก็เยอะ จากชุมชนที่ไม่มีอะไรเลยต่างคนต่างอยู่ไม่มีใครมาใส่ใจดูแลดินะที่เลือกเขามาเป็นประธานชุมชนในสมัยนั้น เพราะเราไปบอกเขา ไปขอความช่วยเหลือจากเขา เขาก็ไปติดต่อประสานงานกับเขต กับส.ส. และคนในชุมชนก็ช่วยกันบริจาคจนได้เงินมาสร้างถนนสร้างสะพานที่มีใช้กันอยู่ทุกวันนี้ มีน้ำ ไฟ โทรศัพท์ใช้ จะหย่งขยะก็มีที่ทิ้งที่เป็นที่เป็นทาง ชุมชนสะอาดน่าอยู่ขึ้นมาก” (สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม 2544)

3. การใช้ปัญหาในชุมชนเป็นประเด็นค้นหาทางออก

ในช่วงระยะแรกๆของการตั้งขึ้นเป็นชุมชนสุขสันต์ 26 นั้น มีปัญหาในหลายๆเรื่องอาทิ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ทั้งผู้นำ คณะกรรมการ รวมถึงสมาชิกในชุมชน ต่างร่วมกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเต็มกำลังความสามารถอยู่นานพอสมควร โดยมีการเสนอแนะวิธีการต่างๆขึ้นมาอย่างมากมายแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งนายประเสริฐ คำแดง ผู้นำชุมชน ได้มีความคิดที่จะนำปัญหาเหล่านั้นมาแก้ไขให้เกิดประโยชน์ โดยการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อการร่วมกันพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่อาศัย ซึ่งยุทธวิธีการดังกล่าวคือ“การใช้ปัญหาในชุมชนเป็นประเด็นค้นหาทางออก” ซึ่งผู้นำชุมชนได้คิด ‘โครงการลดปริมาณขยะของชุมชนสุขสันต์ 26’ ขึ้นเพื่อให้เยาวชนในชุมชนมีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน และเป็นการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบที่ควรมีต่อสังคมอีกด้วย ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการชุมชน โดยมีความเห็นว่า ปัญหายาเสพติดในชุมชนมีความรุนแรงสมควรที่จะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน จึงหาวิธีการแก้ปัญหาโดยการจัดตั้งกองทุนต่อต้านยาเสพติดขึ้น โดยการนำขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ไปขาย เพื่อนำเงินมาเป็นเงินกองทุน ในระยะแรกประชาชนในชุมชนนำขยะมาบริจาคให้กองทุนแบบให้เปล่า แต่เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งทำให้ชุมชนเกิดความคิดว่าขยะที่ทิ้งไปทุกวันนี้ความจริงแล้วยังมีคุณค่าและยังสามารถนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ณ จุดเริ่มต้นนี้เอง การจัดการขยะโดยชุมชนจึงเริ่มขึ้นและเกิดโครงการแยกขยะมูลฝอยชุมชน โดยมุ่งความสนใจไปที่กลุ่มเยาวชนด้วยการปลูกจิตสำนึกอบรมเยาวชนเกี่ยวกับการเก็บ คัดแยกขยะ และนำขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้มาขายจนสามารถก่อตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาของเยาวชนในชุมชนได้ (เอกสารบรรยายของคุณประเสริฐ คำแดง, 2543)

คุณสุชาติ - ช่างซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าได้กล่าวยืนยันเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อนที่จะได้รับการแก้ไขไว้ว่า

“ตอนแรกที่มีปัญหามาก ไหนจะเรื่องยาเสพติดเออ ขยะล้นถังเออ ขโมยเออ โย้สารพัด ก็ช่วยกันกันคิดแก้ไขนะ ในเรื่องยาเสพติดกับขโมยก็ช่วยๆกันดู แต่เรื่องขยะนี่ลำบากช่วงแรกๆก็แก้ไขโดยใช้วิธีเผาขยะ แต่มันเหม็นมาก ควันก็แยะ ก็พอดีคุณเสริฐเขาเก่ง เขาสามารถคิดที่จะนำเอาปัญหา

คุณสรศักดิ์ - พนักงานบริษัทก็ได้ให้การสนับสนุนการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของยาเสพติดของผู้นำชุมชนไว้ด้วยว่า

“ตอนแรกผมก็เป็นห่วงเหมือนกันนะกลัวว่าลูกชายผมจะติดยาแล้วกลายเป็นขโมยไปในที่สุด เพราะผมกับภรรยาต้องออกไปทำงาน บางครั้งก็ทิ้งลูกให้อยู่บ้านคนเดียวกลัวว่าเขาจะคบเพื่อนไม่ดีและอีกอย่างตอนนั้นก็มีความเชื่อว่ามียาเสพติดแพร่เข้ามาในชุมชนอีก ภรรยาผมกับผมยังคงคิดเล่นๆว่าสงสัยคงต้องย้ายบ้านซะแล้ว แต่เมื่อคุณประเสริฐเขาเก่ง เขาสามารถที่จะนำเอาวิกฤตมาเปลี่ยนเป็นโอกาสได้ คือเขานำเอาปัญหาต่างๆที่มีในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เอาปัญหามาแก้ไขโดยใช้ปัญหา ผมหมายถึงว่าเขานำเอาปัญหา ยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม มาแก้ไขโดยนำปัญหาเหล่านั้นนั้นแหละมาใช้ในการแก้ไข ก็เลยเกิดโครงการนี้ขึ้นมา ตอนแรกผมคิดว่าเอาลองดูว่าจะแก้ไขได้ไหม จะได้ไม่ต้องย้ายให้ยุ่งยากเพราะพูดกันจริงๆผมก็ชอบนะที่ที่ผมอยู่เนี่ย ผลออกมาก็แก้ไขได้นะเด็กๆช่วยกันเก็บขยะไปขาย เขาก็มีเงินของเขาเองแถมสนุกสนานกัน ลูกชายผมเห็นขยะอะไรที่สามารถเก็บไปขายได้เป็นเก็บหมด เขาบอกจะได้เงินเยอะๆแถมบ้านไม่รกสกปรกอีก” (สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤศจิกายน 2544)

คุณจิตติมา - ข้าราชการครู ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้นำชุมชนโดยการนำยุทธวิธีการสื่อสารดังกล่าวมาใช้ไว้ว่า

“บอกตามตรงนะคะว่าครั้งแรกที่พี่ได้ยินพี่คิดว่าเอาแปลกดี การลดปริมาณขยะเนี่ยนะจะช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติด ปัญหาขโมยขโจรได้ ก็รอดูคะว่าจะประสบผลไหม ก็อดแปลกใจไม่ได้ อีกว่าเอาทำได้แหะ พี่ก็มานั่งคิดๆดูว่าทำไมบวกกับพี่ได้คุยกับคุณประเสริฐด้วยก็เลยสรุปได้ว่า พอคนเราไม่อยู่เฉยมีอะไรทำและสิ่งที่เรานั้นมีคุณค่าหรือเกิดประโยชน์กับตัวเราเองหรือเกิดประโยชน์

(สัมภาษณ์วันที่ 18 พฤศจิกายน 2544)

4. การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

การเข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชนสุขสันต์ 26 ของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นมีการติดตั้งลำโพงประมาณ 10 ตัวไว้โดยรอบๆชุมชน เมื่อทำการสอบถามจึงได้ทราบว่า เป็นการสื่อสารชนิดหนึ่งของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการติดต่อกับสมาชิกในชุมชนและยังเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆในเรื่องของโครงการลดปริมาณขยะอีกด้วย ซึ่งยุทธวิธีการดังกล่าวนี้ทางชุมชนสุขสันต์ 26 เรียกว่า “เสียงตามสาย”

การที่ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีเสียงตามสายนี้มีข้อดีอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรกสามารถแพร่กระจายข่าวสารได้อย่างทั่วถึงในเวลาอันรวดเร็ว ประการที่สอง เป็นการประหยัดเงินเวลาและแรงงาน

ในการใช้เสียงตามสายนั้นเพื่อขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในเรื่องของการรับบริจาคขยะ การช่วยกันรักษาความสะอาด การเชิญชวนให้เด็กๆช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเข้าร่วมกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาด รวมไปถึงการขอความร่วมมือให้สมาชิกชุมชนทุกคนช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเพื่อนำขยะไปขาย

ตัวอย่างการพูดออกเสียงตามสายของผู้นำชุมชนในประเด็นของการลดปริมาณขยะ
การรณรงค์ให้ทิ้งขยะเป็นที่เป็นทาง

“ขอความกรุณาพ่อแม่พี่น้องทั้งหลาย โปรดช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของชุมชนของเราด้วย เพื่อตัวพ่อแม่พี่น้องเอง เพื่อชุมชนของเราจะได้น่าอยู่ ไม่เหม็นสกปรก และสุขภาพอนามัยที่ดีนะ ช่วยกันหน่อย ใครเห็นใครทิ้งขี้ขางขยะก็เข้าไปเตือนเขาเลย เตือนเลย ว่าเขาเลย ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ ก็ไม่ต้องอาย เห็นขยะตกหล่นตรงไหนก็ช่วยกันเก็บไปทิ้งในถังขยะที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ด้วย”

การประกาศขอรับบริจาคขยะที่สามารถนำไปขายได้

“บ้านไหนดมีขยะประเภทขวดแก้ว กระจาดพลาสติกทุกชนิด ให้นำมาที่โต๊ะรับบริจาค ขยะหน้าอาคารอเนกประสงค์ด้วย เพื่อนำรายได้จากการขายขยะที่สมาชิกชุมชนร่วมบริจาคนี้นำไป จัดตั้งกองทุนรักษาความสะอาดและป้องกันยาเสพติด”

การรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ร่วมกันช่วยเด็กๆ แยกขยะก่อนทิ้ง

“ส่วนคุณพ่อ คุณแม่ก็อย่าอยู่เฉย ถ้าไม่อยากให้ลูกหลานของตัวเองต้องเหนื่อย ต้องเสี่ยง ต่อการโดนแก้วบาดมือก็มาช่วยลูกๆ แยกขยะเป็นถุงๆ อันไหนเป็นพวกกระป๋องก็จัดให้อยู่ในถุง เดียวกันชะ อันไหนเป็นพลาสติกก็จัดการแยกๆ ให้เป็นระเบียบนะ เพื่อสะดวกและง่ายต่อการชั่งกิโล ขาย และกีดตั้งค์”

การชักชวนเด็กให้มาร่วมในกิจกรรมลดปริมาณขยะ

“เด็กๆ คนไหนอยากมีตั้งค์กินนมก็มีมาหาลุงเสริฐนะ ที่อาคารอเนกประสงค์ มาเข้ากลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาดกัน แล้วพวกลุงจะเปิดบัญชีออมทรัพย์ให้เด็กๆ ทุกคน คนละ 150 บาท นะ นอกจากได้เงินเก็บไว้ในบัญชีแล้วพวกเด็กๆ ยังมีส่วนช่วยในการรักษาความสะอาดให้กับชุมชนของเราเองด้วยนะ”

นอกจากนี้ยังเป็นการกระจายข่าวสารอื่นๆ แก่สมาชิกในชุมชนอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นข่าว บ้านไหนจะบวช บ้านไหนต้องการความช่วยเหลืออะไร หรือนัดประชุมแจ้งยอดเงินกองทุนออมทรัพย์ เป็นต้น

คุณกุลสตรี - รับจ้างซักผ้า ได้บอกเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“คุณประเสริฐจะมาประกาศเสียงตามสายทุกวัน ถ้าวันธรรมดาจะเป็นตอนเย็นๆ ประมาณ 5-6 โมงไปแล้ว เขาจะพูดรณรงค์เชิญชวนให้ทุกคนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ให้มาร่วมกัน ในตอนแรกจะประกาศให้ช่วยกันทิ้งขยะให้ลงถัง แต่ก่อนคนทิ้งขยะไม่เป็นทีเกลื่อนกลาดตามถนน

5. การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลา 3 เดือน ทำให้ได้ทราบว่าที่ชุมชนแห่งนี้มีกองทุนการเงินภายในด้วยซึ่งกองทุนนี้เองที่เป็นเหตุให้เกิด ยุทธวิธีการสื่อสารอีกวิธี หนึ่งที่ผู้นำชุมชนใช้เพื่อพัฒนาการร่วมมือของสมาชิกชุมชนในการพัฒนาชุมชนก็คือ “การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการตรวจสอบความโปร่งใสในการเงินของกองทุนภายในชุมชน” การจัดการประชุมนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1. เป็นการประชุมของคณะกรรมการชุมชน ทั้งนี้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำงาน เพิ่มความเข้าใจในการทำงานเป็นกลุ่ม รับฟังความคิดเห็น ข้อโต้แย้งของสมาชิก การพูดคุย แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิดเห็นต่างๆ ระหว่างกันของกลุ่มบุคคลที่ทำงานให้ชุมชน ซึ่งการประชุมเช่นนี้จะจัดเดือนละ 3 ครั้ง

ขั้นที่ 2. เป็นการประชุมของสมาชิกในชุมชน มีวาระการประชุมเป็นการแสดงผลการประชุมของคณะกรรมการที่ได้ประชุมมาแล้วให้สมาชิกได้รับรู้ เพื่อให้สมาชิกได้รู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน แจ้งถึงกิจกรรมต่างๆที่จะทำ บอกเล่าถึงความคืบหน้าของการพัฒนาชุมชนและการใช้จ่ายเงินของกองทุน รับฟังความต้องการและความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนทุกคน

ซึ่งในทุกๆกองทุนนั้นผู้นำชุมชนจะมีได้เป็นผู้ดูแลควบคุมการเงินเพียงผู้เดียวแต่จะมีคณะกรรมการชุมชนเข้ามาช่วยกันดูแลกองทุนการเงินภายในชุมชน ในการให้ความโปร่งใสในด้านการเงินของกองทุนนั้นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสุขสันต์ 26 จะมีการจัดการประชุมทุกเดือน เพื่อชี้แจงรายละเอียดในเรื่องของรายรับ – รายจ่าย ของเงินกองทุนในแต่ละส่วน (กองทุนการเงินของชุมชนสุขสันต์ 26 ถูกจัดแบ่งสรรเป็น 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นส่วนที่นำไปจัดหาถังขยะของชุมชน, ส่วนที่ 2 เป็นค่าใช้จ่ายให้เจ้าหน้าที่ที่เก็บขยะของเขตบางกะปิ, ส่วนที่ 3 เป็นค่าใช้จ่ายรายเดือนให้ คนกวาดถนนภายในบริเวณชุมชน, ส่วนที่ 4 เป็นค่าใช้จ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำท้องที่ที่เข้ามาดูแลความสงบในชุมชน และส่วนสุดท้าย เป็นส่วนที่ใช้เป็นกองทุนสำหรับดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน) ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ และหลังจากมีการประชุมแล้วต่อมาจึงออกหนังสือ

ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนได้ โดยทั้งผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนจะตอบและชี้แจงในปัญหาข้อคาใจเหล่านั้น

คุณสุธี - กรรมการชุมชน และข้าบริดสามล้อรับจ้าง ได้พูดถึงการจัดการการเงินของกองทุนว่า

“คุณประเสริฐเขาเป็นคนคิดจัดตั้งกองทุนต่างๆขึ้นมา เขาบอกว่าจะได้ง่ายต่อการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายเข้าชุมชน และเขายังบอกอีกด้วยนะว่าไม่ต้องกลัวว่าเขาจะโกงเงินพวกเรา เพราะเขาไม่ได้เป็นคนดูแลเงินคนเดียวแต่ยังมีพวกคณะกรรมการที่พวกเราเป็นคนเลือกคอยดูแลอยู่ด้วย เงินทุกบาททุกสตางค์เป็นของทุกคนในชุมชน พวกเราเป็นเจ้าของ เราต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้งเพื่อร่วมกันตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการชุมชน” (สัมภาษณ์วันที่ 26 ธันวาคม 2544)

คุณบุญส่ง - พนักงานขับรถประจำทาง ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนเช่นเดียวกับคุณสุธี ว่า

“คุณประเสริฐเขาบอกว่าพวกเราที่สามารถดูแลการเงินของชุมชนได้ เพราะเขาจะคอยแจ้งผลการประชุมหรือเรื่องของการรับ รายจ่ายต่างๆให้รู้ และถ้าเกิดสงสัยก็ถามได้ ผมนะคุณไม่เคยสงสัยเลยเพราะแกจะมีจดหมายชี้แจงซะละเอียดคียบเลย ทำให้รู้ว่าเขาไม่ได้โกงนะแถมเราเองก็ ยังเห็นกับตาว่าชุมชนของเราดูดีขึ้นสะอาดขึ้นขโมยโจรก็ไม่มีแล้ว”(สัมภาษณ์วันที่ 26 ธันวาคม 2544)

คุณวรรณ - แม่บ้าน ได้ย้ำถึงการกระทำที่โปร่งใสของผู้นำและคณะกรรมการเกี่ยวกับเรื่องการเงินไว้ว่า

“คุณเห็นถังขยะขนาด 200 ลิตร (ถังกลมไม่มีฝาปิด) ตรงนั้นไหม พี่ประเสริฐเขาเป็นคนหา มา เขาใช้เงินจากส่วนกลางนั้นแหละ ฉันรู้เพราะเขามีจดหมายไปบอกให้พวกเราเข้าร่วมประชุมการชี้แจงการบริหารเงินกองทุน ฉันว่าคืนเขาเอาเงินมาทำประโยชน์ให้ชุมชนคืนะ ชุมชนเราไม่ สกปรกเลอะเทอะ ดูสะอาดสะอาด มีการพัฒนาขึ้นเยอะ น่าอยู่ขึ้นเรื่อยๆ ฉันว่าทุกคนเขาก็คงเห็นเหมือนฉันก็เลยให้ความร่วมมือกันดี” (สัมภาษณ์วันที่ 26 ตุลาคม 2544)

คุณอาคม - เจ้าหน้าที่โรงพิมพ์ศึกษาภัณฑ์ ได้กล่าวถึงการประชุมของคณะกรรมการชุมชนว่า

“ผมเป็นคณะกรรมการชุมชนคนหนึ่งและผมก็เห็นด้วยนะกับการที่คุณประเสริฐนัดประชุมทุก 3 ครั้งใน 1 เดือนหรือมากกว่านั้นหากเป็นไปได้ เพราะการประชุมนี้สามารถสร้างความเข้าใจกันและกันในเนื้องาน กิจกรรมต่างๆ หรือปัญหาต่างๆที่กรรมการแต่ละคนได้ประสบมา แล้วนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ช่วยกันคิด หรือกัน ว่าในแต่ละปัญหาเราควรมีการแก้ไขอย่างไร” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

คุณกมล - พนักงานเทศบาล ได้กล่าวถึงการให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกไว้ว่า

“เท่าที่ฉันอยู่ในชุมชนนี้มา ฉันเข้าประชุมด้วยแทบทุกครั้ง คุณประเสริฐเขาจะให้ทุกคนมีโอกาสยกมือขึ้นเพื่อขอแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ เขารับฟังหมดนะ ที่ประชุมส่วนมากก็เกี่ยวกับความคืบหน้ารายได้ของกองทุนทุกๆกองทุน” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

6. การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล สมาชิกชุมชนที่เลือกมี 2 กลุ่ม คือ เด็กและแม่บ้าน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า ยุทธวิธีการสื่อสารอีกประการหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ที่ผู้นำชุมชนได้ใช้นั้นคือ “การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล ” ในเรื่องของการเลือกสมาชิกในชุมชนมาเป็นสื่อนี้ จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชนทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สมาชิกในชุมชนที่ผู้นำชุมชนเลือกมาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือแม่บ้าน และเด็ก โดยทั้ง 2 กลุ่มนั้นผู้นำจะเลือกใช้ตามวาระและโอกาสที่ต่างกัน ได้แก่ผู้นำชุมชนเลือกสมาชิกแม่บ้านก็ต่อเมื่อผู้นำชุมชนมีความคิดริเริ่มอะไรใหม่ๆ และอยากทราบว่าสมาชิกในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อความคิดนั้นๆ ผู้นำชุมชนจะเข้าไปพูดคุยกับกลุ่มแม่ บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะนั่งอยู่ตามร้านขายของชำภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อขอให้แม่บ้านเหล่านั้นช่วยไถ่ถามสมาชิกคนอื่นๆให้ว่ามี

นอกจากการใช้กลุ่มแม่บ้านเป็นสื่อแล้ว ผู้นำชุมชนยังได้ใช้กลุ่มเยาวชนเป็นสื่ออีกด้วย โดยผู้นำชุมชนจะเข้าไปสร้างความคุ้นเคย คลุกคลี พูดคุย เล่นกับเด็กๆ ในชุมชน ให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชน และยอมรับเชื่อฟังในสิ่งที่ผู้นำชุมชนสอน โดยในระหว่างที่พูดคุย เล่นกับเด็กๆ นั้น ผู้นำชุมชนจะสอดแทรกเรื่องราวต่างๆ เพื่อให้เด็กได้รับรู้ถึงผลประโยชน์ คุณและโทษของสิ่งแวดล้อม และพวกเขาสามารถที่จะเป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาได้อย่างไร มีวิธีแก้ไขและป้องกันปัญหานั้นๆ อย่างไรบ้าง เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่เยาวชน เด็กๆ จะคิดตาม จนเกิดการมีส่วนร่วม เด็กๆ จะร่วมคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่างๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนได้โดยง่ายในกลุ่มเยาวชนนั่นเอง และทำให้เมื่อชักชวนก็จะได้รับความร่วมมือจากเยาวชนโดยดี ซึ่งนี่เองที่จะสามารถสื่อไปถึงผู้ใหญ่ที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้อีกวิธีหนึ่ง เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่ที่พอได้ทราบอะไรที่แปลกใหม่ก็มักจะนำสิ่งที่ทราบไปบอกกล่าวกับ ผู้ปกครองอีกทอดหนึ่ง เพื่อให้ผู้ปกครองร่วมมือกับกิจกรรมการคัดแยกขยะและลดปริมาณขยะ

คุณประเสริฐ - ผู้นำชุมชน ได้เล่าถึงการเลือกใช้สื่อบุคคลที่เหมาะสมได้อย่างไรดังนี้

“ ก่อนที่ผมจะทำอะไรสักอย่าง ผมจะใช้พวกแม่บ้านที่พูดมากไปกระจายข่าวว่าผมจะทำอะไร จากนั้นก็คอยฟังผลตอบรับจากสมาชิกชุมชน ซึ่งถ้าผลออกมาว่าสมาชิกเห็นด้วยเกินกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ผมก็เริ่มดำเนินการในทันที” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

เด็กชายต้น - นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้พูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“ลุงเสริฐใจดี ชอบทำอาหารให้พวกเรากินอยู่บ่อยบ่อยอร่อยด้วย แล้วลุงเสริฐชอบมาคุยเล่นกับพวกเราเสมอ ลุงเขามักจะคุยเรื่องขยะให้เราฟังเยอะเลย ลุงเขาจะชวนให้ผมเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนมาเก็บขยะ ผมกับเพื่อนๆ ออกต่อกันไปจนมีเด็กๆ เข้าร่วมกลุ่มกันประมาณ 80 คนได้ ก็สนุกดี เหมือนได้ออกไปเล่นกับเพื่อน ได้ตั้งคึกกินหนมด้วย” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

เด็กหญิงเอ - นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ได้เล่าว่า

“หนูชอบคุยกับลุงเสริฐ ลุงเสริฐตลกดีมีเรื่องมาเล่าให้ฟังเยอะแยะไปหมด พอหนูกลับบ้าน หนูจะเล่าให้พ่อกับแม่ฟังด้วยว่าลุงเสริฐบอกอะไรบ้าง มีอยู่วันหนึ่งนะหนูเห็นแม่เขาทิ้งขวดพลาสติก เศษอาหารรวมอยู่ในถุงเดียวกันหมดเลย หนูเลยเข้าไปบอกแม่ว่าลุงเสริฐบอกให้แยกพวกขวดไว้ขาย ได้ตั้งค้ด้วยนะแม่”(สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

คุณวุฒิ - คณะกรรมการชุมชนรายหนึ่งได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“คุณประเสริฐจัดกิจกรรม โดยให้เด็กๆ มาเก็บขยะแล้วแยกไปขาย ทำเป็นตัวอย่างให้ผู้ใหญ่ ดูแล้ว คณะกรรมการชุมชนก็ทำแล้ว ทำให้เห็นผลชัดเจนว่า จำนวนขยะในถังลดลง ไม่เกิดปัญหาขยะ ล้นถังอีก เพราะส่วนมากที่ขยะมันล้นถัง เพราะทุกคนทิ้งขยะทุกอย่างลงไปในถังรวมกัน ไม่ว่าจะเป็ นถังกระดาษ ถังกระดาษ พวกนี้มันฟู แล้วยังมีขวดพลาสติกพวกนี้กินเนื้อที่ของถังแป็บเดียวก็เต็ม ขวดแก้วด้วย พอเก็บพวกนี้ออกจากถัง ถึงก็ขังวางไปเยอะ”(สัมภาษณ์วันที่ 26 ตุลาคม 2544)

7. การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกจะได้รับ

จากการพูดคุยกับสมาชิกในชุมชน จึงเป็นเหตุทำให้ทราบว่า ยุทธวิธีการสื่อสารที่ผู้นำ ชุมชนได้ใช้อีกวิธีหนึ่งก็คือ “ยุทธวิธีการสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกจะได้รับ” เมื่อมีการ ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกันและแก้ไขปัญหามา ไม่ให้ขยะล้นเมือง ชี้ให้เห็นถึงมูลค่าของ สิ่งของเหลือใช้ ที่เดิมเรียกว่าขยะ แต่ปัจจุบันกลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่า สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงิน ได้ (เอกสารในภาคผนวก ก.)

นอกจากนี้ยังมีการจูงใจด้วยผลตอบแทนที่เป็นรูปธรรม คือ เงิน จะช่วยจูงใจเยาวชนให้ มาร่วมในกิจกรรมลดปริมาณขยะ โดยผู้นำแจ้งทางเสียงตามสายว่า

“คณะกรรมการชุมชนจะเปิดบัญชีในสมุดออมทรัพย์ให้เด็กทุกคนที่มาเข้าร่วมในกิจกรรม ดังกล่าว คนละ 100 บาท ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวนี้ ได้จากการปันเงินของกองทุนออมทรัพย์ และอีก 50 บาทจากคุณประเสริฐ“

เด็กชายเอ็กซ์ – เยาวชนที่เข้าร่วมกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาดรายหนึ่ง ได้เล่าถึงสิ่งที่ตนเองและเพื่อนๆ ได้รับจากกิจกรรมว่า

“พวกผมกับเพื่อนๆ ร่วมกิจกรรมนี้เพราะพวกเราได้ยืนจากที่ลุงเสริฐพูดเสียงตามสาย ว่าพวกลุงเขาจะเปิดบัญชีออมทรัพย์ให้พวกเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมเก็บขยะ พวกผมก็คุยกันอยู่ว่าเอาที่ไหน และพ่อผมก็เห็นด้วย พวกเราก็ทำตามๆ กันไป เก็บขยะนี้ทำไปทำมาได้ตั้งค์ยะกว่าที่พวกเราคิดไว้อีกนะครับพี่” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

จากจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วม 83 คนเป็นตัวบ่งบอกได้ถึงความสำเร็จในระดับหนึ่งของการจูงใจเด็กๆ และรายได้จากการขายขยะนี้ผู้นำแบ่งไว้เป็นเงินทุนในการจัดงานวันเด็กให้แก่เด็กในชุมชน โดยนำไปจัดซื้อเป็นของขวัญต่างๆ อาทิ รถจักรยาน เครื่องกีฬา ตุ๊กตาและของขวัญที่เยาวชนอยากได้

3. ปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยการสื่อสารใดที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะมี 6 ปัจจัย อันได้แก่

1. มุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน
2. ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันร่วมกันในชุมชน
3. เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว
4. เลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย
5. ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน
6. บริบท

ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. มุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน

ผู้ส่งสารในที่นี้คือผู้นำชุมชนในสมัยนั้น (นายประเสริฐ คำแดง) เป็นผู้บุกเบิกการคัดแยกขยะอย่างจริงจังมาตั้งแต่แรกจนปัจจุบัน ทำให้สมาชิกชุมชนเห็นว่าได้ผลจริงก็ปฏิบัติตาม อีกทั้งนายประเสริฐ มีคุณสมบัติความเป็นผู้นำชุมชนที่ดี สามารถพัฒนาและนำพาชุมชนไปสู่ความเจริญ นำสิ่ง

ผู้นำชุมชน จุดนี้เองจึงเป็นปัจจัยอีกข้อหนึ่งในการที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ซึ่งมุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชนนั้น ได้แก่

1.1. ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองว่าจะสามารถชักจูงใจ โน้มน้าวใจสมาชิกชุมชนได้ และตนเองมีความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องการจัดการขยะ การคัดแยกขยะเป็นอย่างดี มีความสามารถในการพูดให้สมาชิกชุมชนเข้าใจเนื้อหาสาระได้ทำนองเดียวกัน มีความเชื่อมั่น ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคใดๆ ในระหว่างที่สื่อสารกับสมาชิกชุมชนเพื่อการรณรงค์

1.2. ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดี มีความเชื่อมั่นในตัวสาร คือเชื่อมั่นในแนวคิดการลดปริมาณขยะของตนที่ตนจะพูดออกไปนั้นต้องได้ผลแน่นอนหากทุกคนร่วมมือกันอย่างจริงจัง

1.3 ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับสาร ในที่นี้คือสมาชิกชุมชนทุกคนรวมถึงคณะกรรมการชุมชน ว่าสามารถรับฟังและเข้าใจในเนื้อหาที่ผู้นำชุมชนพูดรู้เรื่อง เชื่อมั่นว่าคุยกันได้ไม่ยาก ตลอดจนมีพื้นฐาน หรือมีแนวความคิดที่ต้องการเห็นชุมชนของตนน่าอยู่ขึ้น

2. ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตร่วมกัน

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับประวัติชุมชนสุขสันต์ 26 ดังที่ได้กล่าวในสภาพแวดล้อมและความเป็นมาของชุมชนฯ มาแล้วนั้น

ในปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านที่ได้เช่าซื้อที่ดินจัดสรรของโครงการ “อนันต์สุขสันต์” (หรือชาวบ้านชุมชนสุขสันต์ 26 ในปัจจุบัน) ได้ร่วมกันร้องเรียนต่อสำนักงานเขตบางกะปิ ในเรื่องของการขาดสาธารณูปโภคบริเวณที่อยู่อาศัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตบางกะปิจึงให้คำแนะนำแก่ ชาวบ้านที่มา ร้องเรียนว่าควรไปจดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนเสียก่อน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2535 จึงได้จดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร โดยใช้ชื่อว่า “ชุมชนสุขสันต์ 26” และเมื่อได้ตั้งขึ้นเป็นชุมชนแล้ว ทางสำนักงานเขตบางกะปิจึงจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างถนน ติดตั้งระบบไฟฟ้าและน้ำประปา การวางสายและติดตั้งโทรศัพท์ เป็นต้น

คุณสุธิ – กรรมการชุมชนในกองทุนรักษาความสะอาด กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากในอดีตที่ตนประสบมา เพื่อยืนยันถึงสภาพชุมชนในอดีตว่า

“ชุมชนเราเปลี่ยนแปลงไปเยอะมาก ที่เห็นได้ชัด คือ ความเจริญของชุมชน จากที่ไม่มียะไรเลยจากมามีน้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ถนนคอนกรีต เดิมนี่มีคนมาอยู่มากขึ้นที่บ้าน ดึกห้องเช่า สภาพเศรษฐกิจของในชุมชนก็ดีขึ้น มีรถก็มีรถขับมากขึ้นมากขึ้น เพราะมีกองทุนเกิดขึ้นมากมาย ในชุมชน ชุมชนสะอาดขึ้น น่ายู่มากขึ้นก็เพราะคุณประเสริฐเขาหาเงินมาทั้งนั้น มีคนข้างนอกนักเรียน นักศึกษามาดูงานที่ชุมชนมากขึ้น ตั้งแต่มีศูนย์วัสดุรีไซเคิลขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เขตก็ให้ความสนใจ เข้ามาดูแลชุมชนเรา ดีครับผมว่านะ”

3. เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว

สารที่ผู้นำชุมชนใช้สื่อไปถึงสมาชิกในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระเป็นเรื่องใกล้ๆ ตัวที่สมาชิกในชุมชนควรทราบ เป็นต้นว่า เรื่องของการช่วยกันรักษาความสะอาด ว่าถ้าไม่ช่วยกันทิ้งขยะให้เป็นที่ชุมชนเราต้องสกปรก เป็นแหล่งเพาะพันธุ์หนู แมลงวัน ทำให้คนในชุมชนป่วยกันมาก และการคัดแยกขยะให้ถูกต้องก็ควรมีเพราะไม่เช่นนั้นปริมาณของขยะที่เราทิ้งกันทุกวันกับจำนวนของถังขยะที่มีอยู่จะไม่พอ อีกทั้งผู้นำชุมชนทำการณรงค์ให้ทุกคนร่วมกันรักษาความสะอาด และแยกขยะไว้ขายโดยใช้เนื้อความที่ผู้นำพูดมานั้นเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน (ดังเอกสารในภาคผนวก ก.)

คุณสมใจ - เจ้าของร้านเสริมสวย เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับคำแนะนำจากคุณประเสริฐไว้ดังนี้

“ที่ร้านตัดผมของพี่ คุณประเสริฐก็เข้ามาตัดผมที่ร้านแล้วเห็น ขวดแชมพู ขวดน้ำยาต่างๆวางเกลื่อนกลาดในร้าน ก็บอกว่าขวดพลาสติกเหล่านี้ ขายได้นะ กองไว้เยอะๆเดี๋ยวพวกหนูมันจะเข้ามาทำรังอยู่ แล้วยังแนะนำว่าต้องทำร้านของเราให้สะอาด สวยงาม น่าเข้า ให้ลูกค้าเห็นแล้วมั่นใจ ในความสะอาด อยากเข้ามาทำผม ทำเล็บที่ร้านเรา พี่ก็เลยเก็บขวดต่างๆทั้งที่บ้านและที่ร้าน ไปขายก็ได้มาหลายตั้งค์นะ พอเป็นค่ากับข้าวได้หลายวัน ประหยัดแล้วยังสะอาดดีด้วย” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

ป้าแป้น – เจ้าของร้านอาหารตามสั่งแห่งหนึ่งในชุมชนสุขสันต์ 26 พูดถึงโครงการลดปริมาณขยะของผู้นำชุมชนไว้ว่า

“ก็รู้ๆอยู่ว่าร้านป้าขายพวกอาหาร ก็จะมีขยะมากทุกวัน ไหนจะเศษอาหาร พวกขวดใช้แล้ว ขวดน้ำปลา ซอสปรุงรสต่างๆ คุณประเสริฐเขาทำงานเกี่ยวกับโครงการลดขยะใช้ใหม่ เขาก็มาบอกป้าว่าเศษขยะพวกเศษอาหารเนี่ยเรานำมาใช้ประโยชน์ได้อีกนะ ตอนแรกป้าก็งงว่าจะทำได้จริงหรือ ก็ถามเขาไปว่าทำอะไร เขาก็บอกว่าเอามาทำเป็นขยะหอม หลังจากปิดร้าน ป้าก็จะแยกเศษอาหารพวกผัก ข้าว หัวปลา และอีกหลายอย่างไปให้คุณประเสริฐ มันก็ดีกว่าทิ้งให้เน่าอยู่ในถังไปเฉยๆ”(สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

4.เลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย สามารถจำแนกได้ดังนี้

4.1 เสียงตามสาย

ในที่นี้ คือเสียงตามสายในการประกาศ พูด รวมถึงการบอกกล่าวแจ้งเตือนให้ทุกคนร่วมกันรักษาความสะอาดในชุมชน และเพื่อให้สารไหลไปสู่ผู้รับสาร ได้เต็มที่ที่สุด เวลาที่เหมาะสมที่สุด คือเวลาประมาณ 17.00 น เป็นประจำทุกวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เนื่องจากเป็นเวลาที่สมาชิกชุมชนส่วนมากกลับมาถึงที่บ้านแล้ว ซึ่งผู้นำจะพูดซ้ำๆในเนื้อหาต่างๆที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การลดปริมาณขยะบ่อยๆเพื่อย้ำให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกในการลดปริมาณขยะแก่ทุกคน

คุณเสวย - กรรมการชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“คุณประเสริฐยังพูดออกเสียงตามสายทุกวันหยุดว่า ให้ทุกคนมาแยกขยะเก็บไว้ขายกันเถอะ แล้วบอกราคารับซื้อขวดน้ำไบละเท่าไร กระจกโกละเท่าไร ขวดน้ำแบบปูน แบบใสขายได้ก็บาทเป็นการจูงใจให้พวกเขาเห็นว่าขยะมันมีค่า มีประโยชน์ จากที่เห็นจากเด็กๆ เก็บขายได้เงิน และที่คุณประเสริฐบอก ทุกคนก็เริ่มเก็บขยะของตัวเองขายเอง แรกๆ สงสารเด็กๆ อยากให้เด็กมีรายได้ช่วยแยกให้เด็กๆ เก็บกันได้สะดวกขึ้น ตอนหลังทุกคนเก็บขายเอง เด็กๆ เลยไม่มีขยะไปขายแล้ว”(สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2544)

4.2 สื่อบุคคล แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. แม่บ้าน

ในการกระจายข่าวไปสู่ชุมชนนั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้นำใช้เพื่อช่วยในการกระจายข่าวสารได้แก่ “กลุ่มแม่บ้านในชุมชน” นั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดังกล่าวทำการหยังเสียงจากคนส่วนมากในชุมชนว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้นำชุมชนในเรื่องนั้นๆ ซึ่งหลังจากที่ได้คำตอบออกมาแล้วว่าสมาชิกเห็นด้วย และอยากให้ดำเนินการ ผู้นำชุมชนจึงจะเริ่มจัดพิมพ์ เอกสารแจกต่อไป (ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ 2)

คุณจินตนา - แม่บ้านท่านหนึ่งได้ย้ำถึงปัจจัยที่สำคัญในการเผยแพร่ข่าวสารภายในชุมชนไว้ว่า

“ก็เวลาคุณประเสริฐเขาคิดอะไรใหม่ๆ ได้แล้วอยากรู้ว่าพวกเราเห็นเป็นไงอยากให้ทำไหม เขาก็จะมาบอกว่าเขาจะทำไอนั้นไอนั้นนะ มีประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ ยังไงก็ฝากเป็นธุระช่วยไถ่ถามสมาชิกให้หน่อยละกันว่าชอบหรือไม่ชอบอย่างไร หรือดีไม่ดี อยากให้เพิ่มเติมแก้ไขกับออกมาละกัน ไอิพวกเราก็เห็นแก่เป็นคนทำงาน มีอะไรแกก็มาขอไให้ช่วยถามความเห็นคนอื่นไให้หน่อยเป็นประจำ ก็เลยช่วยมาตลอด ก็พูดไได้อะนะว่า พวกพิจะรู้อะไรๆก่อนสมาชิกคนอื่นเสมอ ดีใจที่ คุณประเสริฐเห็นความสำคัญของพวกพิ” (สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2544)

2. เด็ก

ผู้นำใช้เด็กเป็นปัจจัยในการบังคับให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะในชุมชน โดยนำเด็กมาเป็นข้อแม้ว่า “ถ้าคุณไม่ยอมไให้ลูกๆของตนเองต้องเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในระหว่างการปฏิบัติงาน หรือต้องเหน็ดเหนื่อยต่อการเดินเก็บ ขี้ขยะตามถังขยะแล้ว คุณก็ไต้องเปลี่ยนพฤติกรรมของตนจากทิ้งอย่างเดี๋ยวมามีเป็นคิดก่อนทิ้ง แล้วรวบรวมมาไให้เด็กเก็บไปขายต่อไป”

คุณมานพ - ผู้ปกครองของเด็กในชุมชนรายหนึ่งได้กล่าวสนับสนุนข้อความข้างต้นว่า

“แต่ก่อนผมก็มีถังขยะใบเดียว มีอะไรก็ทิ้งมันลงไป ปนกันไปหมด ให้อัปปลุกคนเล็กของ ผมมันอยากเป็นนักประดิษฐ์ ก็ชอบเก็บสิ่งของต่างๆจากถังขยะ ทั้งที่บ้านและที่อื่นๆ บางทีมันก็โดน เศษแก้ว เศษอะไรบาดมา เป็นแผลอยู่เรื่อยๆ พอได้ฟังพี่เสริฐเขาบอกมาว่าให้แยกขยะ ผมก็เห็นดีด้วย ลูกมันจะได้ไม่ลำบาก เดี่ยวนี้บ้านเรามีการแยกขยะแล้วนะ เอาไปขายก็ได้”

4.3 สื่อเฉพาะกิจ

ในที่นี้ได้แก่ ป้ายประกาศนิทรรศการ ที่ติดตั้งไว้หน้าอาคารอนุเคราะห์ เนื่องจากอาคารนี้เป็นศูนย์เด็กเล็กใช้เป็นที่ทำการบริหารกองทุนทุกกองทุนในชุมชน ตลอดจนใช้สำหรับทุกกิจกรรมในชุมชน จึงมีสมาชิกชุมชนเดินผ่านป้ายดังกล่าวเป็นจำนวนมาก และเป็นที่น่าสนใจแก่สมาชิกชุมชนที่ต้องแวะเวียนมาอ่าน มาดู จึงเหมาะแก่การติดป้ายประกาศ เอกสารต่างๆที่เกี่ยวกับชุมชน การรณรงค์ให้ทุกคนช่วยกันรักษาความสะอาด และแยกขยะก่อนทิ้ง รวมถึงความคืบหน้าของกองทุนต่างๆของชุมชน (ดังภาพในภาคผนวก ก.)

สื่อเฉพาะกิจอีกอย่างที่ใช้เป็นประจำทุกเดือนคือ การประชุม ซึ่งเป็นช่องทางในการสื่อสารกับกรรมการชุมชนเพื่อชี้แจงแนวคิดและแผนงานต่างๆ ตลอดจนเป็นการทำความเข้าใจกับคณะกรรมการชุมชนก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆ และเพื่อสื่อสารกับสมาชิกชุมชนทุกเดือนจะมีการประชุมชี้แจง และแจ้งความคืบหน้าของรายได้ของทุกๆกองทุนในชุมชน ซึ่งระหว่างนั้นจะพูดคุยในการลดปริมาณขยะไปด้วยทุกครั้งที่มีโอกาส (ดังภาพที่ 3-4 ในภาคผนวก ก.)

5. ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน

ผู้รับสาร ในที่นี้คือสมาชิกชุมชนทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสุขสันต์ 26

ในการพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนได้อีกวิธี นั่นคือ “การทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเชื่อถือต่อผู้นำชุมชน ตลอดจนสมาชิกชุมชนรู้สึกว่าจะไม่ถูกทอดทิ้งจนเกิดความรู้สึกอยากตอบแทนชุมชน” การที่

ผู้นำทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้งและตอบแทนชุมชนนั้น เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่เอาใจใส่ดูแลชุมชนและสมาชิกชุมชนอย่างใกล้ชิด ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่างๆแก่สมาชิกและการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนรักษาความสะอาดและต่อต้านยาเสพติด เป็นกองทุนที่จัดขึ้นเพื่อช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดในชุมชน และให้สมาชิกชุมชน รู้ถึงมูลค่าของขยะ และการต่อต้านยาเสพติด เนื่องจากในชุมชนแออัดนั้นยาเสพติดมักเข้ามาได้ง่าย การต่อต้านทำให้บุตรหลานของสมาชิกพ้นจากภัยร้ายของยาเสพติด กองทุนต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนก็จะมีเงินทุน ซึ่งสมาชิกชุมชน สามารถที่จะมากู้ยืมเงินไปใช้ได้ โดยไม่คิดดอกเบี้ยหรือในราคาต่ำ ทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความรู้สึกว่าคณะกรรมการชุมชนไม่ได้ทอดทิ้งพวกเขา เห็นได้จากในยามที่สมาชิกชุมชนเกิดความจำเป็น อาทิ กองทุนเพื่อการศึกษา มีไว้เพื่อให้ ผู้ปกครองกู้ยืมเงินเพื่อไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เป็นค่าเทอมบุตรหลานของตน โดยไม่คิดดอกเบี้ย เป็นต้น นี่เองที่เป็นเหตุผลให้เมื่อขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชน สมาชิกชุมชนก็จะยินยอมและอนุญาตให้บุตรหลานของตน มาร่วมกิจกรรมการลดปริมาณขยะดังรายละเอียดข้างต้น

คุณน้ำผึ้ง – พนักงานทำความสะอาดของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งได้กล่าวว่า

“ดิฉันทำงานเป็นกะ พักผ่อนไม่เป็นเวลา แล้วพอมีลูกคนเล็ก การที่จะหยุดงานมาเลี้ยงลูกอยู่กับบ้าน มันก็ขาดรายได้ จะเอาลูกไปเลี้ยงที่ทำงานก็ไม่ได้ ดีที่คุณประเสริฐไปของบประมาณมาจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก ทำให้ดิฉันสามารถเอาลูกคนเล็กไปฝากเลี้ยงได้ ไปทำงานก็สบายใจ หายห่วง พอปิดเทอม ลูกคนโตของดิฉันก็เข้าร่วมกับกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาด ที่คุณประเสริฐเขาดูแลอยู่ เราไม่มีเวลาจะอบรมเขา ก็ได้คนดีอย่างคุณประเสริฐนี่แหละ เป็นตัวอย่างที่ดี อบรมลูกแทนเรา” (สัมภาษณ์วันที่ 19 ธันวาคม 2544)

คุณอัญชลี - รับจ้างทั่วไป ได้กล่าวถึงผู้นำชุมชนไว้ว่า

“เห็นคุณประเสริฐกับพวกทำอะไรๆหลายอย่างให้กับชุมชน ตั้งใจจริง ขยัน และสิ่งที่คุณเขาทำเราก็เห็นอยู่ ได้ประโยชน์อยู่ ก็เลยสนับสนุน ขอความร่วมมืออะไรมาก็ทำให้นะ รู้สึกว่าเมื่อเราได้แล้วก็ควรให้อะไรเขากลับคืนไปบ้าง ก็ช่วยๆกันไป” (สัมภาษณ์วันที่ 19 ธันวาคม 2544)

คุณปิติพงศ์ - พนักงานรัฐวิสาหกิจ ได้พูดสนับสนุนด้วยว่า

“ผมว่าการที่คุณประเสริฐทำเช่นนี้เป็นการดี ทำให้เกิดการรักพวกรักพ้อง ช่วยเหลือซึ่งกัน ไม่ต้องสู้กับปัญหาคนเดียว มีคนช่วยเราอุ่นใจดี” (สัมภาษณ์วันที่ 19 ธันวาคม 2544)

คุณเปี้ยก - มอเตอร์ไซค์รับจ้างในชุมชน ได้กล่าวถึงผู้นำชุมชนว่า

“แต่ก่อนทางเดินเป็นดินลูกรังสีแดง ฝุ่นเยอะมาก พอหน้าฝน ฝนตกก็เฉอะแฉะ เป็นหลุมเป็นบ่อ คุณประเสริฐเขาก็ไปขอร้องบประมาณจาก ส.ส.มาทำถนนคอนกรีตให้ เขามีความพยายามมากนะ เพราะกว่าจะได้เข้าถึง ส.ส. เนี่ยมันยาก เขาก็เพียรไปหาตั้งหลายครั้ง กว่าจะได้เงินมาทำถนน ผมยังเคยไปส่งเขาเลย” (สัมภาษณ์วันที่ 19 ธันวาคม 2544)

6.บริบท

ปัจจัยในด้านบริบทต่างๆ อันได้แก่ นโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน และวัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชน นโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

6.1 นโยบายในการจัดโครงการชุมชนนำร่องในการรักษาความสะอาดของชุมชนและการลดปริมาณขยะในชุมชน สำนักงานเขตบางกะปิตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร (รายละเอียดของนโยบายดังในภาคผนวก ก.)

6.2 นโยบายของสถานศึกษาที่สมาชิกชุมชนที่เป็นเด็กได้ศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก และตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงชุมชน อาทิ การรักษาสิ่งแวดล้อมการลดปริมาณขยะ การคัดแยกขยะ การอนุรักษ์พลังงานตลอดจนการรีไซเคิลขยะ เป็นต้น ส่งผลให้เยาวชนมีความตื่นตัวในปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดการเรียนรู้และเป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนได้ดี

เด็กหญิงเล็ก - นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้เล่าว่า

“ลุงเสริฐจะเข้ามาถามว่าพวกเราเล่นอะไรกัน ลุงชอบชวนพวกเราคุยเรื่องว่าที่โรงเรียนสอนอะไรเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดบ้าง เช่นสอนให้ทิ้งขยะลงถังไหม แล้วพวกเราทำยังไง แล้วลุงเขา

เด็กหญิงเป็ง – นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พูดสนับสนุนเด็กหญิงเล็กว่า

“ลุงเสริฐเห็นหนูเล่นอยู่กับเพื่อนๆ ก็จะเข้ามาถามว่าเด็กเล่นอะไรกัน แล้วชวนให้พวกหนูไปกินขนมและชวนพวกเราคุย ลุงเขาจะถามว่าที่โรงเรียนพวกเราคูณครูเขาสอน หรือมีกิจกรรมอะไรให้พวกเราทำที่เกี่ยวกับการทิ้งขยะ หรือการรักษาความสะอาด การทิ้งขยะ พวกเราก็จะช่วยกันตอบว่าทำอะไรบ้าง” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

6.3 นโยบายของมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนโครงการจัดการขยะร่วมกับชุมชน โดยเข้ามารณรงค์ ศึกษาเก็บข้อมูล ความรู้ในชุมชน มาให้ความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร การรักษาสิ่งแวดล้อมต่างๆ และมีการขยายผลออกไปสู่ชุมชนข้างเคียงหลายชุมชน โดยการพาไปเยี่ยมชมดูงาน และกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ โดยชุมชนที่จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดขอนแก่น

คุณอาคม - กรรมการชุมชนท่านหนึ่ง ได้พูดถึงมูลนิธิพลเอกชาติชายฯ ว่า

“มูลนิธิพลเอกชาติชายฯ เขาส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน เข้ามาให้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับสมาชิกชุมชน และแนะนำแนวทางวิธีการเขียน โครงการเพื่อขึ้นเสนอขอเงินสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น อาทิเช่น กองทุนเพื่อสังคม (SIF) หรือสำนักงานเขตบางกะปิ เป็นต้น และยังพาสมาชิกชุมชนทั้งกรรมการชุมชนและแม่บ้าน ไปดูงานกันเกือบ 20 คน ได้ พาไปที่จังหวัดพิษณุโลก และขอนแก่น เกี่ยวกับการจัดการขยะ โดยวิธีคัดแยกขยะขาย” (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2544)

6.4 วัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชนของชุมชนสุขสันต์ 26 นั้นทุกคนจะมีการพูดคุยกันเจอหน้ากันต่างทักทายกัน ยิ้มให้กันเสมอ ใครมีปัญหาอะไรสมาชิกชุมชน หรือเพื่อนบ้านกันก็จะช่วยเหลือกัน หรือ ปรึกษากันแบบเพื่อน พี่น้อง สมาชิกชุมชนจะรู้จักกันหมดว่าใครอยู่บ้านไหน เป็นลูกหลานใคร เด็กๆ จะให้การเคารพ นับถือแก่ผู้ใหญ่ มีความเป็นอยู่กันแบบพี่น้อง เป็นชุมชนรักความสงบ จากการสังเกตและการพูดคุยกับสมาชิกชุมชน กรรมการชุมชนหลายคนพูดในทำนองเดียวกันว่า

“ตามวิสัยของคนในชุมชนนี้เค้าอยู่กับแบบพี่น้อง ไม่ยากที่เขาจะร่วมด้วยแล้วการพูดต่อกันปากต่อปาก คุยกันไป บอกต่อกัน ชวนๆ กันมาก็ร่วมด้วยทุกงาน ไม่ต้องมีกฎระเบียบ ถ้ามีก็จะดูแรงไปนะ แคंबอกกล่าว ของร้อง ขอความร่วมมือก็ฟังกันแล้ว เรายู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ชุมชนเราจะรักสงบนะ” (สัมภาษณ์วันที่ 29 ธันวาคม 2544)

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยในขั้นต่อไป

DPU

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการดำเนินงานการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำและสมาชิกภายในชุมชน หัวใจหลักที่สำคัญที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จก็คือ “ยุทธวิธีการสื่อสาร” นั่นเอง ซึ่งถ้าหากผู้นำชุมชนสามารถนำเอายุทธวิธีที่ดีที่เหมาะสมกับชุมชนมาใช้แล้ว ชุมชนนั้นก็จะได้ประสบความสำเร็จในการร่วมมือกันของคนในชุมชน

ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้สมาชิกภายในชุมชนหันมาสนใจ ใส่ใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชนอันจะนำมาซึ่งการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ในการทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ
2. ศึกษาปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน การวิจัยเอกสาร (documentary reserch) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และความเป็นมาของชุมชนสุขสันต์ 26 การวิจัยภาคสนาม (field reserch) การสังเกต (observation) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในชุมชน การสื่อสารระหว่างบุคคลภายในชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆกิจกรรมของสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 30 คน โดยผู้วิจัยเริ่มต้นในการหาข้อมูลเบื้องต้นตั้งแต่ช่วงเดือนเมษายน 2544 และลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลอย่างจริงจังอีกครั้งในช่วงเดือนตุลาคม 2544 ถึงกลางเดือนมกราคม 2545

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา 2 ประเด็น คือ

1. ผู้นำใช้ยุทธวิธีการสื่อสารใดในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการ

ลดปริมาณขยะ

2. ปัจจัยการสื่อสารอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

ทั้งนี้ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามประเด็นต่างๆดังนี้

1. การนำตนเองมาเป็นสื่อของการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน

ยุทธวิธีการสื่อสารในการที่ผู้นำชุมชนใช้เพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ นั่นคือ “ใช้การสื่อสารผ่านการกระทำ หรือพฤติกรรมของตน โดยการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน” ซึ่งผู้นำชุมชนจะทำการเก็บกวาดขยะและรักษาความสะอาดของชุมชนด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ทั้งนี้เพื่อทำตนให้เป็นตัวอย่าง ให้ทุกคนในชุมชนได้เห็น และปฏิบัติตาม

2. การพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด

โดยผู้นำชุมชนจะทำการพูดคุยไต่ถามทุกข์สุขต่างๆของสมาชิกชุมชนอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้กับสมาชิกชุมชนไม่นั่งนอนใจ พยายามประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ หมั่นเข้าไปติดต่อสื่อสารให้ความร่วมมือต่างๆแก่หน่วยงาน เพื่อเป็นการเอื้อต่อการประสานงานกับหน่วยงานนั้นๆได้สะดวกรวดเร็วทันเหตุการณ์

3. การใช้ปัญหาในชุมชนเป็นประเด็นค้นหาทางออก โดยใช้วิธีการคัดแยกขยะ

ทั้งนี้การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาภายในชุมชน คือปัญหาขยะเสพติด เพื่อให้สมาชิกชุมชนร่วมกันถกถึงทางออกของปัญหา มีการจัดตั้งกองทุนต่อต้านขยะเสพติดขึ้นมา และใช้วิธีการคัดแยกขยะ เพื่อนำขยะไปขายนำเงินมาเป็นเงินกองทุน และปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนในการคัดแยก และนำขยะไปขาย เพื่อนำเงินมาเป็นเงินทุนการศึกษา

4. การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

ภายในชุมชนมีการติดตั้งลำโพงประมาณ 10 ตัวไว้โดยรอบๆชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารชนิดหนึ่งของผู้นำชุมชนที่ใช้ในการติดต่อกับสมาชิกในชุมชนและยังเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆในเรื่องของโครงการลดปริมาณขยะอีกด้วย ซึ่งยุทธวิธีการดังกล่าวนี้ทางชุมชนสุขสันต์ 26 เรียกว่า “เสียงตามสาย”

การที่ผู้นำชุมชนใช้ยุทธวิธีเสียงตามสายนี้มีข้อดีอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก สามารถแพร่กระจายข่าวสารได้อย่างทั่วถึงในเวลาอันรวดเร็ว ประการที่สอง เป็นการประหยัดเงิน เวลาและแรงงาน

ในการใช้เสียงตามสายนั้นเพื่อขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในเรื่องของการรับบริจาคขยะ การช่วยกันรักษาความสะอาด การเชิญชวนให้เด็กๆช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเข้าร่วมกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาด รวมไปถึงการขอความร่วมมือให้สมาชิกชุมชนทุกคนช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเพื่อนำขยะไปขาย

5. การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิก

ชุมชน

การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน จะมีการจัดการประชุมทุกเดือน เพื่อชี้แจงรายละเอียดในเรื่องของรายรับ – รายจ่าย ของเงินกองทุนในแต่ละส่วน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นต่างๆเกี่ยวกับการบริหารเงิน งานของกองทุนต่างๆของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน

6. การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการกระจายข้อมูล สมาชิกชุมชนที่เลือกมี 2 กลุ่ม

คือ เด็กและแม่บ้าน

เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่เยาวชน เด็กๆจะติดตาม จนเกิดการมีส่วนร่วม เด็กๆจะร่วมคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่างๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนได้โดยง่ายในกลุ่มเยาวชนนั่นเอง และทำให้เมื่อชักชวนก็จะได้รับความร่วมมือจากเยาวชนโดยดี ซึ่งนี่เองที่จะสามารถสื่อไปถึงผู้ใหญ่ที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้อีกวิธีหนึ่ง เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่แล้วพอได้ทราบอะไรที่แปลกใหม่ก็มักจะนำสิ่งที่ทราบไปบอกกล่าวกับ ผู้ปกครองอีกทอดหนึ่ง เพื่อให้ผู้ปกครองร่วมมือกับกิจกรรมการคัดแยกขยะและลดปริมาณขยะ

การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการเชื่อมชุมชน ซึ่งผู้นำจะเลือกใช้ตามวาระและโอกาสที่ต่างกัน สมาชิกที่ผู้เลือกมาใช้เป็นสื่อในการกระจายข้อมูลดังนี้

6.1 สมาชิกแม่บ้าน ผู้นำเลือกใช้ก็ต่อเมื่อผู้นำชุมชนมีความคิดริเริ่มอะไรใหม่ๆ และอยากทราบว่าสมาชิกในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อความคิดนั้นๆ โดยผู้นำชุมชนจะเข้าไปพูดคุยกับกลุ่มแม่บ้านซึ่งส่วนใหญ่จะนั่งอยู่ตามร้านขายของชำภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อขอให้แม่บ้าน

6.2 *กลุ่มเยาวชน* โดยผู้นำชุมชนจะเข้าไปสร้างความคุ้นเคย กับเด็กๆ ในชุมชน ให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชน และยอมรับฟังในสิ่งที่ผู้นำชุมชนสอน โดยในระหว่างที่พูดคุย เล่นกับเด็กๆ นั้น ผู้นำชุมชนจะสอดแทรกเรื่องราวต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนในกลุ่มเยาวชน ที่เื้อื่อต่อการจะสื่อไปถึงผู้ใหญ่ เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่ นั้นพอได้รับรู้ข้อมูลอะไรที่แปลกใหม่ก็มักจะนำสิ่งที่รู้ ไปบอกกล่าวกับผู้ปกครองอีกทอดหนึ่ง เพื่อให้ผู้ปกครองร่วมมือกับกิจกรรมการคัดแยกขยะและลดปริมาณขยะ

7. การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับ

การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับนั้น โดยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกันและแก้ไขปัญหา ไม่ให้ขยะล้นเมือง ชี้ให้เห็นถึงมูลค่าของสิ่งของเหลือใช้ ที่เดิมเรียกว่าขยะ แต่ปัจจุบันกลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่า สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ มีการนำเงินนั้นมาจัดตั้งกองทุนต่างๆ เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในชุมชน เช่น กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา

2. ปัจจัยการสื่อสารใดที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการ

ลดปริมาณขยะมี 6 ปัจจัย อันได้แก่

1. มุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน
2. ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกันของชุมชน
3. เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว
4. เลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย
5. ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน
6. บริบท

มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. มุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน

ผู้ส่งสารในที่นี้คือผู้นำชุมชนในสมัยนั้น (นายประเสริฐ คำแดง) เป็นผู้บุกเบิกการคัดแยกขยะอย่างจริงจังมาตั้งแต่แรกจนปัจจุบัน ทำให้สมาชิกชุมชนเห็นว่าได้ผลจริงก็ปฏิบัติตาม อีกทั้งนาย

ทำให้เกิดการยอมรับในวิธีการทำงาน และความเป็นผู้นำของนายประเสริฐ เกิดความศรัทธาในตัวผู้นำชุมชน ซึ่งมุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชนนั้น ได้แก่

1.1. ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองว่าจะสามารถชักจูงใจ โน้มน้าวใจสมาชิกชุมชนได้ และตนเองมีความรู้เรื่องสิ่งแวดลอม เรื่องการจัดการขยะ การคัดแยกขยะเป็นอย่างดี มีความสามารถในการพูดให้สมาชิกชุมชนเข้าใจเนื้อหาสารได้ทำนองเดียวกัน มีความเชื่อมั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆในระหว่างที่สื่อสารกับสมาชิกชุมชนเพื่อการรณรงค์

1.2. ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดี มีความเชื่อมั่นในตัวสาร คือเชื่อมั่นในแนวทางการลดปริมาณขยะของตนที่ตนจะพูดออกไปนั้นต้องได้ผลแน่นอนหากทุกคนร่วมมือกันอย่างจริงจัง

1.3. ผู้นำชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับสาร ในที่นี้คือสมาชิกชุมชนทุกคนรวมถึงคณะกรรมการชุมชน ว่าสามารถรับฟังและเข้าใจในเนื้อหาที่ผู้นำชุมชนพูดรู้เรื่อง เชื่อมั่นว่าคุยกันได้ไม่ยาก ตลอดจนมีพื้นฐาน หรือมีแนวความคิดที่ต้องการเห็นชุมชนของตนน่าอยู่ขึ้น

2. ประสพการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกันของชุมชน

สมาชิกชุมชนทุกคนที่ประสพการณ์เกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตั้งแต่ก่อนจะเริ่มก่อตั้งชุมชน คือการขาดสิ่งสาธารณูปการ น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน ดังที่กล่าวมาแล้วในความเป็นมาของชุมชนว่า ในปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านที่ได้เช่าซื้อที่ดินจัดสรรของโครงการ “อนันต์สุขสันต์” (หรือชาวบ้านชุมชนสุขสันต์ 26 ในปัจจุบัน) ได้ร่วมกันร้องเรียนต่อสำนักงานเขตบางกะปิ ในเรื่องของการขาดสาธารณูปโภคบริเวณที่อยู่อาศัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเขตบางกะปิจึงให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านที่มาร้องเรียนว่าควรไปจดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนเสียก่อน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2535 จึงได้จดทะเบียนขึ้นเป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร โดยใช้ชื่อว่า “ชุมชนสุขสันต์ 26” และเมื่อได้ตั้งขึ้นเป็นชุมชนแล้ว ทางสำนักงานเขตบางกะปิจึงจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างถนน ติดตั้งระบบไฟฟ้าและน้ำประปา การวางสายและติดตั้งโทรศัพท์ เป็นต้น

3. เนื้อหาของสารเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว

สารที่ผู้นำชุมชนใช้สื่อไปถึงสมาชิกในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระเป็นเรื่องใกล้ๆ ตัวที่สมาชิกในชุมชนควรทราบ เป็นต้นว่า เรื่องของการช่วยกันรักษาความสะอาด ว่าถ้าไม่ช่วยกันทิ้ง

4. เลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย สามารถจำแนกได้ดังนี้

4.1 เสียงตามสาย

ในที่นี้คือเสียงตามสายในการประกาศ พูด รวมถึงการบอกกล่าวรณรงค์ให้ทุกคนร่วมกันรักษาความสะอาดในชุมชน และเพื่อให้สารไหลไปสู่ผู้รับสารได้เต็มที่ที่สุด เวลาที่เหมาะสมที่สุด คือเวลาประมาณ 17.00 น เป็นประจำทุกวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เนื่องจากเป็นเวลาที่สมาชิกชุมชนส่วนมากกลับมาถึงที่บ้านแล้ว ซึ่งผู้นำจะพูดซ้ำๆ ในเนื้อหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การลดปริมาณขยะบ่อยๆ เพื่อให้ทุกคนเกิดจิตสำนึกในการลดปริมาณขยะแก่ทุกคน

4.2 สื่อบุคคล แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. แม่บ้าน

ในการกระจายข่าวไปสู่ชุมชนนั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้นำใช้เพื่อช่วยในการกระจายข่าวสารได้แก่ “กลุ่มแม่บ้านในชุมชน” นั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดังกล่าวทำการหยั่งเสียงจากคนส่วนมากในชุมชนว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้นำชุมชนในเรื่องนั้นๆ ซึ่งหลังจากที่ได้คำตอบออกมาแล้วว่าสมาชิกเห็นด้วย และอยากให้การดำเนินการ ผู้นำชุมชนจึงจะเริ่มจัดพิมพ์ เอกสารแจกต่อไป

2. เด็ก

ผู้นำใช้เด็กเป็นปัจจัยในการบังคับให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะในชุมชน โดยนำเด็กมาเป็นข้อแม้ว่า “ถ้าคุณไม่ยอมให้ลูกๆ ของตนเองต้องเสี่ยงต่อการบาดเจ็บในระหว่างการปฏิบัติงาน หรือต้องเหน็ดเหนื่อยต่อการเดินเก็บ ขยะตามถังขยะแล้ว คุณก็ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมของตนจากที่อย่างเดิมมาเป็นคิดก่อนทิ้ง แล้วรวบรวมมาให้เด็กเก็บไปขายต่อไป”

4.3 สื่อเฉพาะกิจ

ในที่นี้ได้แก่ป้ายประกาศนิตรรศการที่ติดตั้งไว้หน้าอาคารเนื่องจากการนี้ เป็นศูนย์เด็กเล็กใช้เป็นที่ทำการบริหารกองทุนทุกกองทุนในชุมชน ตลอดจนใช้สำหรับทุกกิจกรรมใน ชุมชน จึงมีสมาชิกชุมชนเดินผ่านป้ายดังกล่าวเป็นจำนวนมาก และเป็นที่น่าสนใจแก่สมาชิกชุมชนที่ต้อง แวะเวียนมาอ่าน มาดู จึงเหมาะแก่การติดป้ายประกาศ เอกสารต่างๆที่เกี่ยวกับชุมชน การรณรงค์ให้ทุก คนช่วยกันรักษาความสะอาด และแยกขยะก่อนทิ้ง รวมถึงความคืบหน้าของกองทุนต่างๆของชุมชน

สื่อเฉพาะกิจอีกอย่างที่ใช้เป็นประจำทุกเดือนคือการประชุม ซึ่งเป็นช่องทางในการสื่อสาร กับกรรมการชุมชนเพื่อชี้แจงแนวคิดและแผนงานต่างๆ ตลอดจนเป็นการทำความเข้าใจกับ คณะกรรมการชุมชนก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆ และเพื่อสื่อสารกับสมาชิกชุมชนทุกเดือนจะมีการ ประชุมชี้แจง และแจ้งความคืบหน้าของรายได้ของทุกๆกองทุนในชุมชน ซึ่งระหว่างนั้นจะพูดคุยใน การลดปริมาณขยะไปด้วยทุกครั้งที่มีโอกาส

4. ความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อผู้นำชุมชน

ผู้รับสาร ในที่นี้คือสมาชิกชุมชนทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสุขสันต์ 26

ในการพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปปัจจัยการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ของสมาชิกชุมชนได้อีกวิธี นั่นคือ “การทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเชื่อถือต่อผู้นำชุมชน ตลอดจน สมาชิกชุมชนรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้งจนเกิดความรู้สึกอยากตอบแทนชุมชน” การที่ผู้นำทำให้สมาชิกเกิด ความรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้งและตอบแทนชุมชนนั้น เพราะผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่เอาใจใส่ดูแลชุมชนและ สมาชิกชุมชนอย่างใกล้ชิด ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาดังกล่าวแก่สมาชิกและการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนรักษาความสะอาดและต่อต้านยาเสพติด เป็นกองทุนที่จัดขึ้นเพื่อช่วยกันดูแลรักษาความ สะอาดในชุมชน และให้สมาชิกชุมชน รู้ถึงมูลค่าของขยะ และการต่อต้านยาเสพติด เนื่องจากในชุมชน แออัดนั้นยาเสพติดมักเข้ามาได้ง่าย การต่อต้านทำให้บุตรหลานของสมาชิกพ้นจากภัยร้ายของยาเสพติด กองทุนต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนก็จะมีเงินทุน ซึ่งสมาชิกชุมชน สามารถที่จะมากู้ยืมเงินไปใช้ได้ โดย ไม่คิดดอกเบี้ยหรือในราคาต่ำ ทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความรู้สึกว่าคณะกรรมการชุมชนไม่ได้ทอดทิ้ง พวกเขา เห็นได้จากในยามที่สมาชิกชุมชนเกิดความจำเป็น อาทิ กองทุนเพื่อการศึกษาไว้เพื่อให้ ผู้ปกครองกู้ยืมเงินเพื่อไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เป็นค่าเทอมบุตรหลานของตน โดยไม่คิดดอกเบี้ย เป็น ต้น นี่เองที่เป็นเหตุส่งผลให้เมื่อขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชน สมาชิกชุมชนก็จะยินยอมและ อนุญาตให้บุตรหลานของตน มาร่วมกิจกรรมการลดปริมาณขยะ

6.บริบท

ปัจจัยในด้านบริบทต่างๆ อันได้แก่

6.1 นโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน

6.2 วัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชน

6.1 นโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

6.1.1 นโยบายในการจัดโครงการชุมชนนำร่องในการรักษาความสะอาดของชุมชนและการลดปริมาณขยะในชุมชน สำนักงานเขตบางกะปิตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร

6.1.2 นโยบายของสถานศึกษาที่สมาชิกชุมชนที่เป็นเด็กได้ศึกษาอยู่เป็นส่วนใหญ่ และตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงชุมชน อาทิ การรักษาสิ่งแวดล้อมการลดปริมาณขยะ การคัดแยกขยะ การอนุรักษ์พลังงานตลอดจนการริเริ่มกิจกรรมเป็นต้น ส่งผลให้เยาวชนมีความตื่นตัวในปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดการเรียนรู้และเป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนได้ดี

6.1.3 นโยบายของมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนโครงการจัดการขยะร่วมกับชุมชน โดยเข้ามาตรวจเช็ค ศึกษาเก็บข้อมูล ดูงานในชุมชน มาให้ความรู้ เกี่ยวกับข่าวสาร การรักษาสภาพแวดล้อมต่างๆ และมีการขยายผลออกไปสู่ชุมชนข้างเคียงหลายชุมชน

6.2 วัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชนของชุมชนสุขสันต์ 26

สมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ทุกคนจะมีการพูดคุยกัน เจอหน้ากันต่างทักทายกัน ยืมให้กันเสมอ ใครมีปัญหาอะไรสมาชิกชุมชน หรือเพื่อนบ้านกันก็จะช่วยเหลือกัน หรือ ปรึกษากันแบบเพื่อน พี่น้อง สมาชิกชุมชนจะรู้จักกันหมดว่าใครอยู่บ้านไหน เป็นลูกหลานใคร เด็กๆจะให้การเคารพ นับถือแก่ผู้ใหญ่ มีความเป็นอยู่กันแบบพี่น้อง เป็นชุมชนรักความสงบ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

จากผลการวิจัยที่พบว่ายุทธวิธีการสื่อสารในการที่ผู้นำชุมชนใช้เพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ นั่นคือ “ใช้การสื่อสารผ่านการกระทำ หรือ พฤติกรรมของตน โดยการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการรักษาความสะอาดชุมชน” ทั้งนี้เพื่อทำตนให้

ผลการวิจัยยังพบว่า การแสดงออกถึงการเป็นผู้นำในการลดปริมาณขยะอย่างจริงจังนั้น สามารถทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความเห็นใจ เข้าใจในความตั้งใจจริงของผู้นำในการอยากเห็นชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ World Health Organization (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530 : 18 – 19) คือ

ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้นมีเหตุผลอยู่ 2 ประการ

1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

นอกจากนั้นผู้นำชุมชนจะทำการพูดคุยไต่ถามทุกข์สุขต่างๆของสมาชิกชุมชนอยู่ตลอดเวลาทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้กับสมาชิกชุมชนพยายามประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ หมั่นเข้าไปติดต่อสื่อสารให้ความร่วมมือต่างๆแก่หน่วยงาน เพื่อเป็นการเอื้อต่อการประสานงานกับหน่วยงานนั้นๆให้มาช่วยเหลือสมาชิกชุมชนที่เดือดร้อนได้สะดวกรวดเร็วทันเหตุการณ์ ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของแมค ดี ริชาร์ดและพอล เอส กรีนโล (Max D. Richard and Paul S. Greenlo , 1961 : 135) ที่ว่า ผู้นำมีการบริหารชุมชนที่ดีให้ตรงกับความต้องการของสมาชิกชุมชนที่อยากให้อำนาจเป็นที่ยอมรับสามารถช่วยเหลือ บรรเทา และแก้ไขความเดือดร้อนของสมาชิกชุมชนในชุมชนของตนให้หมด

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีของเกลดเวลล์กลับพยายามศึกษาเกี่ยวกับกฎเกี่ยวกับคนพิเศษ เพื่อค้นหาคุณลักษณะเฉพาะของกลุ่ม "คนตัวเล็กๆ" ที่ทำหน้าที่เป็นพาหะนำ (โรค) เรื่อง โดยเกลดเวลล์ เชื่อว่า นักเชื่อม (Connector) มักเป็นบุคคลที่รู้จักคนมาก รู้จักคนไปหมดในหลากหลายวงการ ช่างสังเกต ชอบพบปะผู้คน และจดจำรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลต่างๆ ได้ดี นอกจากนั้นนักเชื่อมยังเป็นบุคคลที่มีความอยากรู้อยากเห็นสูง มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง สามารถวางตนในวงสังคมได้ดี มีความกระตือรือร้น มีพลังที่จะพบปะผู้คนต่างๆ อยู่เสมอ ตลอดจนได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มบุคคลต่างๆ เป็นอย่างดี โดยบุคคลกลุ่มที่เป็นเซลส์แมน หรือนักขายมือทอง มักเป็นบุคคลที่เท่าเทียมกัน ช่างพูดช่างคุย ชอบเข้าสังคม และสนุกสนานเวลาอยู่กับคน ตลอดจนสามารถผูกมิตรไมตรี และความไว้วางใจกับคนกลุ่มต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น เซลส์แมนในยุคใหม่ ไม่ใช่แค่ที่ได้

ดังผลงานวิจัยที่สนับสนุนทฤษฎีและงานวิจัยในครั้งนี้ คือ

อรุณ ส่องคอม (2534) ศึกษา กรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท : ศึกษาแง่มุมทางการเมืองของผู้นำหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง เขาป่าเจ้า อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง โดยศึกษาพฤติกรรมของผู้นำท้องถิ่นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อผลสำเร็จของการพัฒนาชนบทว่ากรรมวิธีของผู้นำท้องถิ่นใช้ในการพัฒนาชนบทนั้นเป็นผลมาจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย ความเสียสละ ความรู้ ความมีชื่อเสียง ความซื่อสัตย์ พุดจริงทำจริง ความคิดริเริ่มเป็นผู้อุปถัมภ์ของกลุ่มเป็นที่พึ่งของคนอื่นๆ มีความเป็นกันเองและมีพรรคพวกเพื่อนฝูงมาก ความกล้าเสี่ยง ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร และการมีศิลปะในการพูด ในขณะที่ปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจมีความสำคัญรองลงมา คือมีส่วนสนับสนุนช่วยให้ผู้นำท้องถิ่นแสดงบทบาทการเป็นผู้นำของเขาได้ดียิ่งขึ้น ตามความคาดหวังของผู้ตามในสังคมไทย

นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยของ อนันต์ ลิขิตประเสริฐ (2527) ที่ศึกษา อิทธิพลของผู้นำหมู่บ้านที่มีต่อการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐาน โดยศึกษาเปรียบเทียบบทบาทผู้นำในสามหมู่บ้านของจังหวัดบุรีรัมย์ แล้วพบว่าผู้นำหมู่บ้านที่มีระบบการพัฒนาสาธารณสุขขั้นมูลฐานสูงมีพฤติกรรม

ยุทธวิธีการใช้ปัญหาในชุมชนเป็นประเด็นในการค้นหาทางออก ในที่นี้คือใช้วิธีการคัดแยกขยะทั้งนี้การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาภายในชุมชน คือปัญหาขยะเพื่อให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหา โดยการจัดตั้งกองทุนต่อต้านขยะพิษขึ้นมา และใช้วิธีการคัดแยกขยะ เพื่อนำขยะไปขายนำเงินมาเป็นเงินกองทุน และเป็นการปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนในการคัดแยก และนำขยะไปขาย เพื่อนำเงินมาเป็นเงินทุนการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเรมอนด์ เจ.เบอร์บี (Remond J.Burdy อ้างใน อนันต์ ลิขิตประเสริฐ,2527:21) ได้กล่าวไว้ว่าผู้นำ คือบุคคลที่สามารถชักจูงให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองสามารถช่วยเหลือคลายความตึงเครียดต่างๆลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ Salvi ,1957 อ้างใน รศ.ดร.จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (การพัฒนาชุมชน ,2541: 92) ที่สรุปบทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนว่า ผู้นำมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวทาง (Guide) คือผู้นำจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่สมาชิกในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ผู้นำจะต้องคอยช่วยเหลือในการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของบุคคลในกลุ่ม ผู้นำจะเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกเห็นถึงความต้องการของเขา และนำทางให้เขารู้จักเลือกความต้องการเหล่านั้น ผู้นำจะเป็นผู้คอยให้ข่าวสารและแนะนำสมาชิก ซึ่งอาจจะแนะนำในเรื่องของการวางแผน การบริหารและการประเมินผล คำแนะนำของผู้นำจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้เพราะสมาชิกเชื่อในความสามารถของผู้นำในการที่จะนำพวกเขาไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้และเป็นไปตามทฤษฎีบทบาทของผู้นำในเรื่อง บทบาทเกี่ยวกับธำรงไว้ ที่ว่า การดูแลเอาใจใส่สมาชิกกลุ่มให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความสามารถอย่างทั่วถึงเพื่อช่วยให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าคุณค่า มีประโยชน์ต่อกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและต้องการทำงานให้กลุ่ม เช่นเดียวกับการจัดการประชุมเพื่อพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน

การใช้เสียงตามสายในชุมชนเพื่อแจ้งข้อมูล กระจายข่าวสารต่างๆเกี่ยวกับชุมชน ไปสู่สมาชิกชุมชนได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการประหยัดเงินเวลารวมทั้งแรงงานของผู้ส่งสารด้วยในการใช้เสียงตามสายของผู้นำชุมชนนั้น ส่วนมากจะใช้เพื่อขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในเรื่องของการรับบริจาคขยะ การช่วยกันรักษาความสะอาด การเชิญชวนให้เด็กๆช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเข้าร่วมกลุ่มเยาวชนรักษาความสะอาด รวมไปถึงการขอความร่วมมือให้สมาชิกชุมชนทุกคนช่วยกันแยกขยะก่อนทิ้ง และเพื่อนำขยะไปขาย ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีของDavid K Berlo, The Process of Communication (อ้างในหลักนิเทศศาสตร์ ดร.ปรมะ สตะเวทิน 2523 : 133) สรุปได้ว่าการ

นอกจากนี้ยังใช้เสียงตามสายเพื่อสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับ ซึ่งทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้เป็นยุทธวิธีที่ผู้นำชุมชนสุขสันต์ 26 ได้นำมาใช้และประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี หากจะดูกันดีๆแล้วจะเห็นว่ายุทธวิธีการสื่อสารที่ผู้นำชุมชนสุขสันต์ 26 ได้นำมาใช้นี้เป็น การนำเอาหลักและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารมาใช้นั่นเอง

การจัดการประชุมเพื่อพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใสของสมาชิกชุมชน จะมีการจัดการประชุมทุกเดือน เพื่อชี้แจงรายละเอียดในเรื่องของรายรับ – รายจ่าย ของเงินกองทุนในแต่ละส่วน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับการบริหารเงิน งานของกองทุนต่างๆของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน

การเลือกสมาชิกในชุมชนเป็นสื่อในการเชื่อมชุมชน ซึ่งผู้นำจะเลือกใช้ตามวาระและโอกาสที่ต่างกัน และการเลือกสมาชิกชุมชนเป็นสื่อในการเชื่อมชุมชน ก็สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำในการทำงาน คือ รับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มอย่างทั่วถึง การที่ผู้นำรับฟังและนำสิ่งที่ฟังมาพิจารณาไม่ละทิ้ง ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและพอใจ ทำให้เกิดความพอใจและอยากช่วยกลุ่มมากขึ้น ซึ่งผู้นำเลือกใช้สมาชิกแม่บ้าน เมื่อผู้นำชุมชนมีความคิดริเริ่มอะไรใหม่ๆ และอยากทราบว่าสมาชิกในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อความคิดนั้นๆ โดยให้แม่บ้านเหล่านั้นช่วยถามสมาชิกคนอื่นๆว่ามีความคิดเห็นตรงกัน หรือต่างกันอย่างไรกับผู้นำชุมชน นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารสองทางอย่างไม่สมมูลย์ (Two-way Asymmetric) ซึ่งแนวทางนี้ ริเริ่มโดยนักวิชาการชาวอเมริกัน ชื่อ Edward L. Bernays นี้ให้ความสำคัญกับการโน้มน้าว

ประกอบกับการเลือกใช้กลุ่มเยาวชนในชุมชนมาเป็นสื่อไปถึงผู้ใหญ่ เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่ที่พอได้รับรู้ข้อมูลอะไรที่แปลกใหม่ก็มักจะนำสิ่งที่ตนรู้ ไปบอกกล่าวกับผู้ปกครองอีกทอดหนึ่ง เพื่อให้ผู้ปกครองร่วมมือกับกิจกรรมการคัดแยกขยะและลดปริมาณขยะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสถียร เชนประทับ (2528) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ในการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ จำเป็นต้องใช้สื่อบุคคล (Personal Media) ซึ่งหมายถึงตัวบุคคลที่นำพาข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป

การสื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่สมาชิกชุมชนจะได้รับนั้น โดยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกันและแก้ไขปัญหา ไม่ให้ขยะล้นเมือง ชี้ให้เห็นถึงมูลค่าของสิ่งของเหลือใช้ ที่เดิมเรียกว่าขยะ แต่ปัจจุบันกลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่า สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ มีการนำเงินนั้นมาจัดตั้งกองทุนต่างๆ เพื่อประโยชน์ของสมาชิกในชุมชน เช่น กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของSchramm, Mass Media and National Development , (อ้างในหลักนิเทศศาสตร์ ดร.ประมว สตะเวทิน 2523 : 150) ว่าหน้าที่ของการสื่อสารในการชักจูงใจ (Persuasive Function) นั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างและหน้าที่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชน กล่าวคือสมาชิกชุมชนต้องเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรมของตน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอื่นๆในสังคม ตลอดจนการที่สมาชิกชุมชนจะต้องเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่างๆ

เมื่อผู้นำชุมชน ได้ใช้ยุทธวิธีการสื่อสารดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นก่อให้เกิดผลที่ตามมาที่น่าพอใจ กล่าวคือ เกิดการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนสุขสันต์ 26 ในการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการลดปริมาณขยะ

การมีส่วนร่วมนี้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาของคนเป็นหลักโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปเพิ่มเติมได้อีกว่ายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนทั้งหมดดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้นได้สอดคล้องกับแนวคิดการตลาดเพื่อสังคม (social marketing) ซึ่งเป็นแนวทางการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ที่ประยุกต์หลักทฤษฎีและเทคนิคการตลาดสมัยใหม่ และการโน้มน้าวใจอย่างมีหลักการ มาใช้เป็นกลยุทธ์หลักในการแก้ไขปัญหาสังคม

โดยในมุมมองด้านการสื่อสารนั้น Kotler และ Zaltman (1971) ชี้ให้เห็นว่า การตลาดเพื่อสังคมมุ่งเน้นการสื่อสารสองทาง โดยเน้นความสำคัญไปที่แนวคิดและบทบาทขององค์กรที่เป็นแหล่งสาร ในการทำหน้าที่ชี้นำกลุ่มเป้าหมายให้ยอมรับแนวคิดพึงประสงค์ และในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยคุณลักษณะต่างๆ ของกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงพฤติกรรมกรบริโภคสื่อของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบสื่อและสารให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย จุดเด่นของการตลาดเพื่อสังคมอยู่ที่แนวคิดเรื่อง 4 P's ซึ่งประยุกต์จากหลักการตลาด โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง วัตถุประสงค์ ความคิด ความเชื่อ ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรมเป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายขององค์กรที่เป็นแหล่งสาร ในที่นี้คือแนวคิดการตลาดปริมาณขยะในชุมชน เป้าหมายคือ ปัญหาเสพติด ปัญหาขยะล้นถัง ปัญหาความไม่สะอาดในชุมชนหมดไป

ข. มูลค่า (Price) หมายถึง ราคา/ค่าใช้จ่าย/สิ่งต่างๆ ที่กลุ่มเป้าหมายต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนกับการได้รับผลิตภัณฑ์ โดยมูลค่าดังกล่าวอาจเป็นเงินตรา หรืออาจไม่ใช่เงินตรา อาทิ เวลา โอกาส พลังงาน ความพยายาม วิถีชีวิต เป็นต้น ในที่นี้คือการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

ค. สถานที่/ช่องทางการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย (Place) หมายถึง พื้นที่ๆ เป็นจุดนัดพบ หรือพบปะกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนพื้นที่ๆ กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึง (access) ผลិតภัณฑ์ โดยมักเป็นสถานที่ๆ สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย ในที่นี้ คือ การใช้สื่อบุคคล ได้แก่ แม่บ้าน และเด็ก เสี่ยงตามสาย เอกสารแจก รวมถึงป้ายประกาศต่างๆ เป็นต้น

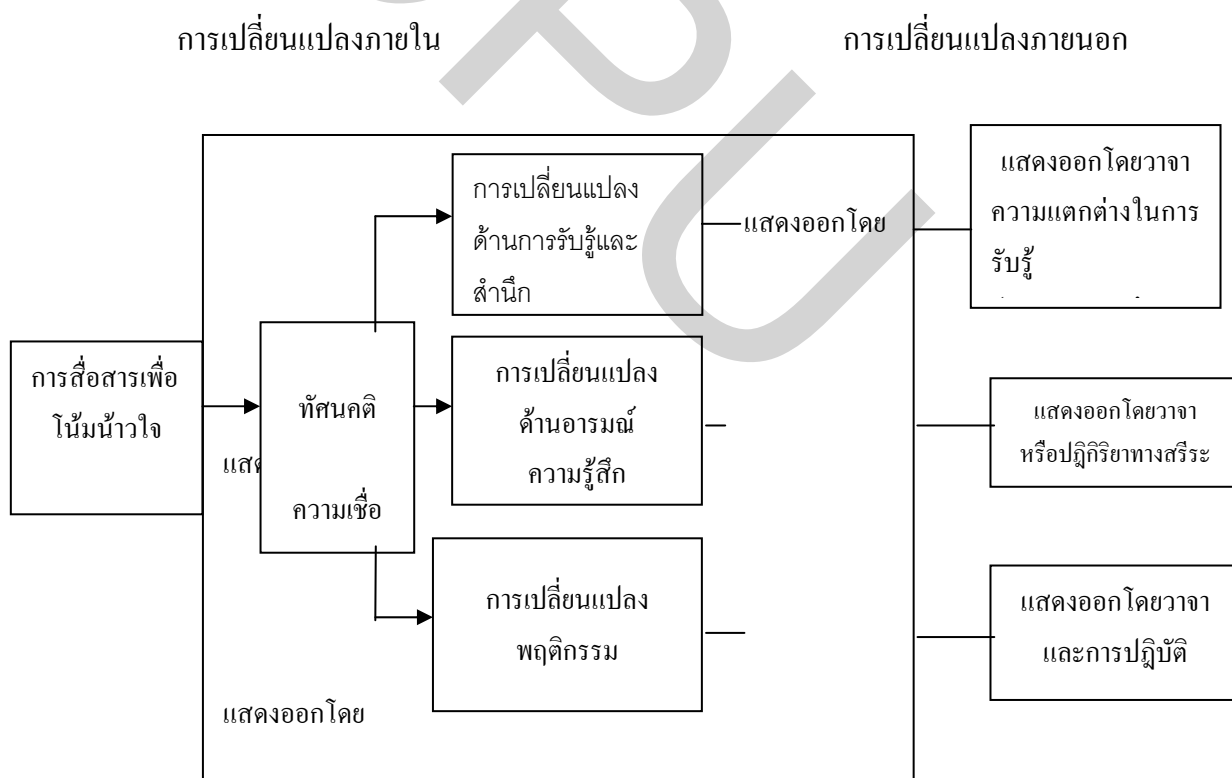
ง. การส่งเสริมการขาย (Promotion) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่โน้มน้าวใจให้กลุ่มเป้าหมายสนใจ มีความรู้ และทัศนคติในทางบวกต่อผลิตภัณฑ์ หรือบริการเสริมต่างๆ อันจะนำไปสู่การตัดสินใจเป็นผู้บริโภคของผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ในที่นี้ คือ มีกลุ่มเยาวชนมาทำกิจกรรมการตลาดปริมาณขยะ โดยเดินเก็บขยะทั่วทั้งชุมชน ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนจัดเตรียมถุงขยะเพื่อใช้ในการคัดแยกขยะก่อนทิ้งให้กับสมาชิกชุมชนทุกครัวเรือน เมื่อสมาชิกเห็นว่าขยะที่แยกไว้สามารถขายได้ มีมูลค่าจึงตัดสินใจทำตาม และชุมชนก็สะอาดขึ้น ปริมาณขยะในถังขยะลดลง เป็นต้น ส่วนในเชิงผลกำไรนั้น ในเชิงการตลาดเพื่อสังคม บ่อยครั้งที่เราไม่สามารถประเมินผลกำไรในรูปแบบของเงินตราได้เลย แต่ผลกำไรที่ได้จากการดำเนินยุทธศาสตร์ตามแนวทางการตลาดเพื่อสังคม มักได้แก่ความสุข การมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ เป็นต้น ดังที่จะเห็นได้จากชุมชนสุขสันต์ 26 ผลกำไรที่ได้จากการดำเนินการตามยุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ทำให้เกิดความสะอาด เป็นระเบียบ ปราศจากโรคร้ายจากขยะ ความน่าอยู่ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน ความสามัคคีกันภายในชุมชน เป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป(อ้างอิงใน แนวทางเชิงยุทธศาสตร์ในการสื่อสารกับสาธารณชน : ปรีชาต สถาปัตตานท์ ,2545)

2.ปัจจัยการสื่อสารใดที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ

จากผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยทางการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะนั้นมีหลายปัจจัยที่ประกอบเข้าด้วยกันและเอื้อต่อกันนั้นประกอบไปด้วยมุมมองของผู้ส่งสารที่มีต่อชุมชน ทั้งที่มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีทัศนคติที่ดี มีความเชื่อมั่นในแนวคิดการลดปริมาณขยะที่ตนพูดออกไป รวมถึงการมีทัศนคติที่ดีต่อสมาชิกชุมชนทุกคนและคณะกรรมการชุมชน ว่าสามารถรับฟังและเข้าใจในเนื้อความที่ตนพูดรู้เรื่อง ตลอดจนมีพื้นฐาน หรือมีแนวความคิดที่ตรงกัน Hovland และ Janis (1959 :28) ได้กล่าวถึงการพิจารณาความสัมฤทธิ์ผลใน

ภาพที่ 3

ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกร่างกาย



ที่มา : Bettinghaus and Cody, 1987 : 7 อังในอรวรรณ ปีฉันทน์โอวาท,2537

ทัศนคติและความเชื่อเป็นสะพานเชื่อมระหว่างพฤติกรรมและกระบวนการรับรู้และจิตสำนึก กล่าวคือ โดยทั่วไป เมื่อบุคคลมีความรู้ ทัศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้และทัศนคติ ที่มีอยู่นั้น นั่นคือ ความรู้ (knowledge) ทัศนคติ (attitude) และพฤติกรรม (practice) (KAP) มีความสัมพันธ์กัน (Rogers, 1995 :70)

Ajzen และ Fishbein (อ้างถึงใน จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิวัฒน์, 2539) กล่าวว่า ความตั้งใจกระทำพฤติกรรม (behavior intention) เป็นตัวแปรที่เชื่อมโยงระหว่างทัศนคติและพฤติกรรม โดยความตั้งใจกระทำพฤติกรรมเป็นขั้นประเมิน ซึ่งมีปัจจัยเป็นตัวกำหนด 2 ประการคือ

1. ทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรม คือ การที่บุคคลประเมินการประกอบพฤติกรรมนั้นๆก่อนว่าจะมีผลเป็นบวกหรือเป็นลบและเขาต้องการพฤติกรรมนั้นหรือไม่
2. บรรทัดฐานของกลุ่ม คือ การรับรู้ของบุคคลถึงอิทธิพลของสังคมที่กำหนดให้ตนปฏิบัติหรือไม่ และบุคคลรู้สึกว่าเขาควรคล้อยตามเพียงใด บรรทัดฐานของกลุ่ม เช่น กลุ่มอ้างอิง ซึ่งได้แก่บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อร่วมงาน ครู ผู้นำชุมชน เป็นต้น

ประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมกันของชุมชน มีประสบการณ์ที่คล้ายกัน ประสิทธิภาพของการสื่อสารเกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนของชุมชน สุขสันต์ 26 ในการลดปริมาณขยะนั้น เพราะสมาชิกชุมชนทุกคนที่ประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตั้งแต่ก่อนจะเริ่มก่อตั้งชุมชน คือการขาดสิ่งสาธารณูปการ น้ำประปา ไฟฟ้า ดังที่กล่าวมาแล้วในความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนปัญหาเสาพืด ปัญหาขยะล้นถัง ซึ่งทำให้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกๆกิจกรรม ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Schramm, The Process and Effects of Mass Communication , (อ้างในหลักนิเทศศาสตร์ ดร.ปรมะ สตะเวทิน 2523 : 82) ว่า ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อการรับรู้ระหว่างผู้ส่งสาร กับผู้รับสาร ดังนั้นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสามารถทำการสื่อสารได้ภายในขอบเขตของการแห่งประสบการณ์ของตนเท่านั้น หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายก็就会有ความหมายตรงกัน การสื่อสารก็เกิดขึ้นได้ จากแนวคิดดังกล่าวสามารถเขียนรูปแสดงอิทธิพลของประสบการณ์ต่อผลของการสื่อสารได้ดังนี้

ภาพที่ 4

อิทธิพลของประสบการณ์ต่อผลของการสื่อสาร

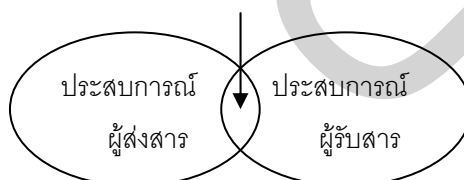


ก่อนทำการสื่อสารทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ต่างก็มีประสบการณ์ของตนเอง การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ ความหมายของผู้ส่งสารและผู้รับสารจะตรงกันได้ก็ต่อเมื่อ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ร่วมกัน ดังรูปต่อไปนี้

ภาพที่ 5

ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ร่วมกัน

ประสบการณ์ร่วมกันก่อให้เกิดความหมายตรงกัน



ดังนั้นผู้ส่งสารจึงต้องคำนึงถึงประสบการณ์อยู่เสมอ ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาว่าสารที่ตนส่งออกไปยังผู้รับสารนั้น จะมีความหมายต่อผู้รับสารหรือไม่ ประสบการณ์ของผู้รับสารจะทำให้ผู้รับสารตีความหมายของสารตรงกับความหมายของผู้ส่งสารหรือไม่

การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมและเข้ากับกลุ่มเป้าหมาย ประกอบกับเนื้อหาของสารที่สื่อออกไปนั้นเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว เนื้อหาที่พูดเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน เพื่อให้สารไหลไปสู่ผู้รับสารได้เต็มที่ที่สุดผู้นำจึงเลือกเวลาประมาณ 17.00 น เป็นประจำทุกวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ เนื่องจากเป็นเวลาที่เหมาะสมส่วนมากกลับมาถึงที่บ้านแล้วนั้น ผู้วิจัยถือว่าเป็นการเลือกเวลาได้เหมาะสม ประกอบกับผู้นำชุมชนได้เลือกใช้ สื่อบุคคลในการกระจายข่าวไปสู่สมาชิกชุมชนนั้น ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านในชุมชน ในห้วงเสียงความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชนส่วนมากว่า เพื่อเป็นเข็มทิศในการชี้นำทางการดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ผู้นำยังใช้เด็กเป็นปัจจัยในการบังคับให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะในชุมชน และใช้สื่อเฉพาะกิจ คือป้ายนิเทศการและการประชุม

นอกจากปัจจัยข้างต้นนั้นแล้วผลการวิจัยยังพบว่าปัจจัยในด้านบริบทต่างๆ ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนได้เหมือนกัน นโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน นี้ผู้วิจัยขอสรุปว่าเป็นบริบทภายนอก ได้แก่

- นโยบายในการจัดโครงการชุมชนนำร่องในการรักษาความสะอาดของชุมชนและการลดปริมาณขยะในชุมชน สำนักงานเขตบางกะปิตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร
- นโยบายของสถานศึกษาที่สมาชิกชุมชนที่เป็นเด็กได้ศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก และตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงชุมชน ส่งผลให้เยาวชนมีความตื่นตัวในปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดการเรียนรู้และเป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะชุมชนได้ดี
- นโยบายของมูลนิธิพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนโครงการจัดการขยะร่วมกับชุมชน มาให้ความรู้ เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมต่างๆ

จากบริบทที่เกี่ยวกับนโยบายของหน่วยงานภายนอกชุมชน ทั้ง 3 ส่วน นั้นได้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุข เอกวานิช (2526 : 12 – 13) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องไม่หมายคามเพียงแต่การดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการร่วมงาน” ดังที่ผ่านแต่จะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึง การมอบอำนาจอธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 1 – 2) ได้สรุปมติเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพึงตระหนักและสมควรถือเป็นแนวในการปฏิบัติ ดังรายละเอียด คือ ต้องถือว่าชาวบ้านเป็น

นอกจากนี้ยังมีบริบทที่เป็นบริบทภายในชุมชนอีก ผู้วิจัยพบว่าวัฒนธรรมการสื่อสารภายในชุมชนของชุมชนสุขสันต์ 26 ที่ทุกคนเจอหน้ากันต่างทักทายกัน ยิ้มให้กันเสมอ มีความเป็นอยู่กันแบบพี่น้อง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เป็นชุมชนรักความสงบ

จากความหมายและแนวคิดของการมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น เป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งพอสรุปได้ว่าพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กลไกการพัฒนาต้องเกิดจากประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทหลักในการพัฒนา
2. เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง มิใช่การพึ่งพารัฐหรือองค์กรพัฒนาภายนอก
3. กระบวนการพัฒนายึดหลักความต้องการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นภายในชุมชนจากตัวประชาชนเองมากกว่าความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ซึ่งก็ตรงกันกับคำขวัญประจำชุมชนสุขสันต์ 26 ว่า “ก่อนจะให้ใครช่วยเหลือเรา เราต้องช่วยเหลือตนเองก่อน” ส่งผลให้สมาชิกชุมชนทุกคนตั้งมั่นเช่นเดียวกับคำขวัญดังกล่าว และพยายามคิดหาหนทางที่จะนำชุมชนไปสู่ความเจริญ ให้ชุมชนน่าอยู่ และเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามีส่วนร่วม แม้ว่าจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจาก ไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลดังที่คาดคิดไว้เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมีได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผนและลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วมจึงควรมีลักษณะดังนี้

- ผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคน และทุกๆกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการส่งตัวแทน หรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้ ควรมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้ ตามสภาพเป็นจริงของตน กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

เช่นเดียวกันกับสมาชิกชุมชนสุขสันต์ 26 ที่เห็นว่าถ้าแยกขยะแล้ว ลูกหลานของตนจะไม่ต้องได้รับบาดเจ็บจากการเก็บขยะ และไม่ต้องเหนื่อยมาก ตลอดจนผู้ปกครองเข้าร่วมคัดแยกขยะไว้ขายในช่วงหลัง เนื่องจากเห็นว่าขยะมีมูลค่า ถ้าเก็บมาขายตนจะมีรายได้เพิ่มขึ้นและเด็กได้เห็น

- ผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนทุกคน ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในการลดปริมาณขยะ โดยแจ้งวัน / เวลาในการจัดเก็บขยะ โดยใช้การประกาศออกเสียงตามสายก่อนล่วงหน้า ประมาณ 30 นาทีเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้รวบรวมเก็บขยะที่แยกไว้ตามวางไว้ที่บ้านของตนไว้ให้เต็มๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการคัดแยกขยะ การเก็บขยะของเยาวชนเพื่อนำไปขายต่อไป ประกอบกับคณะกรรมการชุมชนได้จัดเตรียมถุงขยะ สำหรับให้สมาชิกแยกประเภทขยะให้กับทุกๆบ้าน และใช้เสียงตามสายเป็นสื่อในการแจ้งว่าขยะประเภทใดบ้างที่รับซื้อ และราคาเท่าใดให้แก่สมาชิกชุมชนได้รับทราบ เมื่อถึงเวลากลุ่มเยาวชนทั้งหมดจะออกปฏิบัติการเก็บขยะทั่วทั้งชุมชน

กล่าวโดยสรุป ผู้นำคือบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นผู้ที่มีสมาชิกยอมรับนับถือ และให้ความเชื่อฟังปฏิบัติตามความสามารถ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวความคิด และมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของมวลสมาชิกของกลุ่ม องค์กรต่างๆ หรือชุมชนเหล่านี้เป็นต้น

ปัญหา และอุปสรรคในการวิจัย

1. ปัญหาระหว่างการเก็บข้อมูล เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้พยายามเก็บข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะของข้อมูลจากมุมมองของคนในชุมชน (emic) ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่เนื่องจากช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล เป็นช่วงกลางวัน และเป็นเวลาทำงาน แม้จะเป็นวันหยุดราชการก็ตาม ซึ่งจะมีผลต่อการทำงาน และดูแลกิจการ ร้านค้า ทำให้เป็นเรื่องยากต่อการที่คนในชุมชนจะสละเวลาให้ผู้วิจัย เพื่อทำการสัมภาษณ์

2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกชุมชนส่วนมากยังไม่ไว้วางใจกับคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาถามเรื่องราวที่เกี่ยวกับตน หรือชุมชน ซึ่งระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 2 เดือน จึงยังค่อนข้างน้อยสำหรับรายละเอียดของข้อมูลที่ยังมีโอกาสได้รับเพิ่มเติมได้อีก

3. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน มีภารกิจต้องออกไปร่วมประชุม บรรยาย สัมมนา ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง และต่างจังหวัด และทำงานส่วนตัว ทำให้การจัดเวลา เพื่อขอ นัดสัมภาษณ์เกิดความลงตัวยาก

4. การสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนที่ร่วมกิจกรรมกลุ่มรักษาความสะอาดและต่อต้านยาเสพติด นั้น เกิดการไม่ลงตัวต่อการนัดสัมภาษณ์ เนื่องจากติดภาระกิจด้านการเรียน และการทำงาน เนื่องจาก เยาวชนส่วนมากในชุมชน เมื่อว่างจากการเรียนแล้วต้องช่วยงานบ้าน หรือทำงานอาชีพเสริม

5. ข้อมูลที่เยาวชนให้อาจมีความคลาดเคลื่อน เนื่องจากโครงการดังกล่าว ดำเนินโครงการ เมื่อ พ.ศ. 2543 และมีระยะเวลาในการทำงานเพียง 2 ปี ประกอบกับเยาวชนจดจำรายละเอียดที่ลงลึก มักไม่ค่อยได้ อีกทั้งทางคณะกรรมการชุมชนไม่มีการเก็บข้อมูลการทำงานในรูปเอกสาร ทำให้ ข้อมูลต่างๆมีการคลาดเคลื่อน และเลือนหายไปได้ อาทิ ข้อมูลการแบ่งกลุ่ม แบ่งสายในการเก็บขยะ ตามจุดต่างๆที่กำหนดในแต่ละสายมีสมาชิกจำนวนเท่าใด และมีใครบ้าง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในระดับชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำชุมชน จะต้องสร้างการสื่อสารภายในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างบุคคล คือการ สื่อสารระหว่างผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนกับสมาชิกชุมชน การใช้สื่อภายในชุมชน หรือสื่อเฉพาะกิจ สื่อท้องถิ่น ตลอดจนควรส่งเสริมและริเริ่มกิจกรรมภายในชุมชน เช่น กิจกรรมทางพุทธศาสนา กิจกรรมการกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ในชุมชน เป็นต้น เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนอันเป็น หัวใจสำคัญในการสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และพัฒนาความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

2. ชุมชนอื่นๆที่ประสบปัญหาในชุมชนต่างๆ ควรที่จะนำปัญหาหรือวิกฤตการณ์เหล่านั้น มาปรับเปลี่ยนให้เป็นโอกาส กล่าวคือ ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน ควรนำปัญหาเหล่านั้นมา วิเคราะห์ว่ากำลังเผชิญกับปัญหาอะไรอยู่ แล้วสามารถที่จะนำปัญหาเหล่านั้นมาแก้ไขโดยใช้ปัญหาที่ เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์ได้หรือไม่ โดยนำกระบวนการสื่อสารมาเป็นหลักในการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหของชุมชน ซึ่งหากใช้การแก้ไขด้วยวิธีดังกล่าวแล้วยังมานำซึ่งความร่วมมือ กันของคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนเองก็ต้องการที่จะแก้ไขปัญหานั้นให้หมด ไปด้วยเช่นกัน

3. หน่วยงานภาครัฐและนักพัฒนาที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาชุมชน ควรมี ความเข้าใจในพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนและมีการรับฟังปัญหา มีการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนร่วมกับ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษายุทธวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ ของชุมชนอื่นๆที่อยู่ทั้งในบริเวณใกล้เคียงที่รวมอยู่ในเครือข่าย บางกะปิ และชุมชนอื่นๆที่ผู้นำใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะจากชุมชนอื่นทั้งภายในจังหวัดกรุงเทพฯ รวมไปถึงชุมชนเมืองที่อยู่ในจังหวัดต่างๆ และประสบปัญหาการจัดการขยะ อาทิ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดชลบุรี เป็นต้น มาเปรียบเทียบถึงวิธีการ หรือยุทธวิธีการสื่อสารที่ผู้นำชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะของชุมชนที่ทำสำเร็จ และไม่สำเร็จ เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำมาปรับใช้ และหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม
2. ควรมีการศึกษายุทธวิธีการสื่อสารของกลุ่มคน หรือบุคคลทั่วไปที่รวมตัวกันเพื่อแก้ไข หรือบริหารจัดการกับปัญหาของกลุ่มของตน ที่เป็นการร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยไม่ต้องมีผู้นำชุมชน
3. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการลดปริมาณขยะ เช่น ปัจจัยของผู้ส่งสาร ปัจจัยของผู้รับสาร การเลือกใช้สื่อต่างในการสื่อสาร และบริบทที่มีส่วนทำให้เกิดกระบวนการต่างๆ รวมไปถึงการพัฒนาชุมชนว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีส่วนในการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะของสมาชิกชุมชนนั้น
4. ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่ม หรือของสมาชิกชุมชนในประเด็นอื่นๆที่นอกเหนือจากการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- เสถียร เขยประทับ . การสื่อสารและการพัฒนา . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2525
- ปรมะ สตะเวทิน . หลักนิเทศศาสตร์ . พิมพ์ครั้งที่ 7 . ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์ , 2533
- พชันี เขยจรรยา , เมตตา วิวัฒนานุกูล , ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ . แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ . พิมพ์ ครั้งที่ 4 บริษัท เอลโล่การพิมพ์ , 2538.
- นিকা ชูโต . การวิจัยเชิงคุณภาพ . พิมพ์ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : พี. เอ็น. การพิมพ์ , 2540 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาศิลปศาสตร์ . การสื่อสารกับงานสารสนเทศ . โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2532
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขานิเทศศาสตร์.การบริหารงานประชาสัมพันธ์.พิมพ์ครั้งที่1. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2530 .
- วิรัช ลภีรัตนกุล . การประชาสัมพันธ์ . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา . การพัฒนาชุมชน . พิมพ์ครั้งที่ 14 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2541
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม . การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ของประเทศไทย . พิมพ์ครั้งที่ 1 . กรุงเทพมหานคร : บริษัท แปลนพรีนติ้ง จำกัด , สิงหาคม 2542 .
- สำนักงานรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร , โครงการแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้งและการกำจัดของเสียอันตราย, แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2535 – 2539) กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ศ, 2537
- สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. แนวทางความร่วมมือระหว่างประชาชนกับภาครัฐในการแยกประเภทมูลฝอยก่อนนำทิ้ง. เอกสารวิชาการ สดร. 07/ 2540

อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537

ปาริชาติ สถาปิตานนท์, พัฒนพงษ์ จาคีเกตุ และกิตติ กั้นภัย. ศักยภาพสื่อมวลชนในการสร้างเสริมสุขภาพ. รายงานผลการวิจัย. สถาบันวิจัยสาธารณสุข : ม.ป.ศ, 2545

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. การสื่อสารเพื่อชุมชน. เอกสารโครงการวิจัย โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

เวทีณี สตะเวทิน “ การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

สิริพร น้อยกลาง “ การประเมินผลสื่อประชาสัมพันธ์ ของโครงการชุมชนคัดแยกขยะของเทศบาลนครนนทบุรี ศึกษาจากชุมชน บุญโตปาร์ก วิลด์ ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ - กันยายน ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541

วิภาดา บุนนาค “ ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสาร กับ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534

สุภารักษ์ อุดระกูล “ การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่(Recycle) ของประชาชนในเขตกรุงเทพฯ ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537

ปณิชา รื่นบันเทิง “ กลยุทธ์การสื่อสารอันนำไปสู่การก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนา ของชุมชนมุสลิมภูมิจาว แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

พรรณนิภา วงษ์มิตร “ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา กับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ ” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540

โศจิวัชน์ บุญประดิษฐ์ “ กลยุทธ์การสื่อสารของชุมชนบ้านครัวในการสร้างความเข้มแข็งภายใน

ชุมชน ในกรณีพิพาทโครงการก่อสร้างถนนรวมและกระจายการจราจร” วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543

บทความ

รองศาสตราจารย์ สุจิตใจ จำปา “ การศึกษาการจัดการและการกำจัดมูลฝอยของประเทศ ”

วารสารสิ่งแวดล้อม . ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มีนาคม - เมษายน 2539

รวมพลังหาร 2 “ เคล็ดลับ 1A 3R การใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า ” กองทุนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์

พลังงาน สำนักงานคณะกรรมการนโยบาย พลังงานแห่งชาติ

น. รินี เรื่องหนู “ เปิดแผนแก้ปัญหาขยะเมืองกรุง รณรงค์แคมเปญทิ้งแยกถุง เพื่อการ

ปฏิบัติขยะจากครัวสู่เมือง ” มติชนรายวัน 29 สิงหาคม 2542

น. รินี เรื่องหนู “ ศูนย์รีไซเคิลขยะแห่งแรกในกรุงเทพฯ โครงการพึ่งตนเองชุมชนสุขสันต์

26 ” มติชนรายวัน 20 กุมภาพันธ์ 2543

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ การจัดการขยะชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพ ” วารสารวิจัยสภาวะแวดล้อม 22,1 มกราคม - มิถุนายน 2543

ภาษาอังกฤษ

BOOKS

Joseph Bush Kingsbery and Robert F. Wilcox , **Introduction to the principles of public**

administration in Thailand, Bangkok, Institute of Public Administration,

Thammasat University ,1961

David K. Berlo , **The Process of Communication** , New York : Holt, Rinehart and Winston

Inc,1960.

Everett M. Rogers with F, Floyd Shoemaker, **Communication of Inovations**. New York:

The Free Press , 1971 .

ประวัติผู้เขียน

นางสาวนรมน นันทมนตรี เกิดเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2517 ที่จังหวัดอุบลราชธานี สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 6) จากโรงเรียนสามเสนวิทยาลัย และจบการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ เอกคหกรรมศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อปีการศึกษา 2539

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ผังเมือง 3 ฝ่ายโครงการพัฒนาตามผัง
กองแผนงาน กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

สอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ สาขาวิชา
นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ในปีการศึกษา 2540